

În acest număr:

- EDUCAȚIE ȘI PROVOCĂRILE GLOBALE. ROLUL UNESCO ÎN PROMOVAREA EDUCAȚIEI PENTRU CETĂȚENIE MONDIALĂ
- DREPTUL LA VOT AL PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI
- JURISPRUDENȚĂ • RECENZII

DREPTURILE OMULUI

revistă editată de

INSTITUTUL ROMÂN
PENTRU
DREPTURILE OMULUI
I.R.D.O.

HUMAN RIGHTS
DROITS DE L'HOMME

ANUL XXIX
NR. 1
2019

DREPTURILE OMULUI
ANUL XXIX
NR. 1
2019

INSTITUTUL ROMÂN PENTRU DREPTURILE OMULUI

DREPTURILE OMULUI

Revistă clasificată de Consiliul Național al Cercetării Științifice
din Învățământul Superior

Înregistrată la OSIM sub numărul de marcă 109255/2010

Consiliul științific

Prof. univ. dr. **Ion Albu**lescu, Universitatea Babeș-Bolyai; Prof. univ. dr. **Monna-Lisa Belu Magdo**, Universitatea Petrol-Gaze din Ploiești, membru titular al Academiei de Științe Juridice din România; Prof. univ. dr. **Jean Marie Bernard**, director de cercetare CNRS; Prof. univ. dr. **Raluca Miga Beșteliu**, Universitatea „Nicolae Titulescu” din București, membru al Curții Permanente de Arbitraj de la Haga; Dr. **Adrian Bulgaru**, Director executiv al Institutului Român pentru Drepturile Omului; Prof. univ. dr. **Bogdan Ciucă**, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, membru titular al Academiei de Științe Juridice din România; Prof. univ. dr. **Gérard Conac**, membru de onoare al Academiei Române; Prof. univ. dr. **Christine Desouche**, Universitatea Paris I Panthéon-Sorbonne; Conf.univ.dr. **Elena-Mihaela Fodor**, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”; Prof. univ. dr. **Cosmin Goian**, Universitatea de Vest din Timișoara; Prof. univ. dr. **Nicole Guimezanes**, Universitatea Paris-Est Créteil, Membru al Academiei Internaționale de Drept Comparat; Prof. univ. dr. **Ioan Leș**, membru titular al Academiei de Științe Juridice din România; Prof. univ. dr. **Irina Moroianu Zlătescu**, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, membru titular al Academiei Internaționale de Drept Comparat; Prof. univ. dr. **Anca Nedelcu**, Universitatea din București; Prof. univ. dr. **Florica Orțan**, Universitatea din Oradea; Prof. univ. dr. **Dumitra Popescu**, Institutul de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu” al Academiei Române; Prof. univ. dr. **Ovidiu Predescu**, Universitatea „George Barițiu” din Brașov, membru titular al Academiei de Științe Juridice din România; Prof. univ. dr. **Dominique Rousseau**, Universitatea Paris I Panthéon-Sorbonne; Conf. univ. dr. **Gabriela Rusu**, Universitatea din Craiova; Prof. univ. dr. **Vasile Stănescu**, membru al Academiei Române; Prof. univ. dr. **Laurențiu Șoitu**, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, membru al Comisiei Naționale UNESCO; Prof. univ.dr. **Gheorghe Vlăduțescu**, membru al Academiei Române.

Colegiul de redacție

Prof. univ. dr. **Ion Albu**lescu – Universitatea Babeș-Bolyai; **Daniela Albu**, Redactor, Institutul Român pentru Drepturile Omului; Prof. univ. dr. **Raluca Miga Beșteliu**, Universitatea „Nicolae Titulescu” din București, membru al Curții Permanente de Arbitraj de la Haga; Dr. **Adrian Bulgaru**, Director executiv al Institutului Român pentru Drepturile Omului; Conf.univ.dr. **Elena-Mihaela Fodor**, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”; Prof. univ. dr. **Cosmin Goian**, Universitatea de Vest din Timișoara; **Marius Mocanu**, Redactor Șef, Institutul Român pentru Drepturile Omului; Prof. univ. dr. **Irina Moroianu Zlătescu**, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, membru titular al Academiei Internaționale de Drept Comparat; Prof. univ. dr. **Anca Nedelcu**, Universitatea din București; Prof. univ. dr. **Florica Orțan**, Universitatea din Oradea; Dr. **Carmen Rotaru** – VIA University College; Conf.univ.dr. **Gabriela Rusu** – Universitatea din Craiova; Prof. univ. dr. **Laurențiu Șoitu**, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, membru în Comisia Națională UNESCO.

Institutul Român pentru Drepturile Omului

București, P-ța C.A. Rosetti, nr. 4

Tel. +40 21 3114921

e-mail: office@irdo.ro

www.irdo.ro

Tipărit la R.A. Monitorul Oficial

SUMAR

I. STUDII, CERCETĂRI, ARTICOLE	9
• Implicații culturale și normative asupra protecției juridice a drepturilor femeii în sistemul inter-american – dr. Adrian Bulgaru , asist. univ. dr. Maria-Beatrice Berna	9
• Educație și provocările globale. Rolul UNESCO în promovarea educației pentru cetățenie mondială – asist. univ. dr. Anca Moț	27
• Dreptul la vot al persoanelor cu dizabilități – dr. Anna Maria Neagoe	48
• Impact of the European Refugee Crisis on the protection of human rights of asylum-seekers and refugees in Europe – Giovanni Baccani	64
• The right to education revisited – prof. univ. dr. Ioan Voicu, Florina Voicu	88
II. JURISPRUDENȚĂ	100
• Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza Deaconu împotriva României – Andreea Moroianu	100
• Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza Flămânzeanu împotriva României – Bianca Pătulea	105
III. RECENZII	109
• Tratat de drept social internațional și european (Nicolae Voiculescu, Maria-Beatrice Berna, Editura Universul Juridic, București, 2019) – conf. univ. dr. Felicia Maxim	109
• Raport UNCHR – Tendințe globale: strămutarea forțată în 2018 (UNCHR, Geneva, 2019) – Daniela Albu	114

CONTENTS

I. STUDIES, RESEARCH, ARTICLES	9
• Cultural and normative implications on the legal protection of women's rights in the inter-American system – Adrian Bulgaru , Ph.D., Maria-Beatrice Berna , Ph.D. Assistant Professor	9
• Education and global challenges. The role of UNESCO in promoting education for global citizenship – Anca Moț , Ph.D. Assistant Professor	27
• The right of people with disabilities to vote – Anna Maria Neagoe , Ph.D	48
• Impact of the European Refugee Crisis on the protection of human rights of	

asylum-seekers and refugees in Europe – Giovanni Baccani	64
• The right to education revisited – Ioan Voicu , Ph.D. Professor, Florina Voicu	88
II. CASE-LAW	100
• Decision of the European Court of Human Rights in the case Deaconu v. Romania – Andreea Moroianu	100
• Decision of the European Court of Human Rights in the case Flămânzeanu v. Romania – Bianca Pătulea	105
III. REVIEWS	109
• Treaty on International and European Social Law (Nicolae Voiculescu, Maria-Beatrice Berna, Universul Juridic Publishing House, Bucharest, 2019) – Felicia Maxim , Ph.D. Associate Professor	109
• UNHCR Global trends Report: Forced Displacement in 2018 (UNCHR, Geneva, 2019) – Daniela Albu	114

SOMMAIRE

I. ETUDES, RECHERCHES, ARTICLES	9
• Implications culturelles et normatives sur la protection judiciaire des droits de la femme dans le système interaméricain – dr. Adrian Bulgaru , assist. univ. dr. Maria-Beatrice Berna	9
• Education et défis globaux. Rôle de l'UNESCO dans la promotion de l'éducation à la citoyenneté mondiale – assist. univ. dr. Anca Moț	27
• Droit de vote des personnes handicapées – dr. Anna Maria Neagoe	48
• Impact de la crise européenne des réfugiés sur la protection des droits de l'homme des demandeurs d'asile et des réfugiés en Europe – Giovanni Baccani	64
• Droit à l'éducation revisitée – prof. univ. dr. Ioan Voicu , Florina Voicu	88
II. JURISPRUDENCE	100
• La décision de la Cour Européenne de Droits de l'Homme dans l'affaire Deaconu contre la Roumanie – Andreea Moroianu	100
• La décision de la Cour Européenne de Droits de l'Homme dans l'affaire Flămânzeanu contre la Roumanie – Bianca Pătulea	105
III. COMPTES RENDUS DE LECTURES	109
• Traité de droit social international et européen (Nicolae Voiculescu, Maria-Beatrice Berna, Editura Universul Juridic, București, 2019) – conf. univ. dr. Felicia Maxim	109
• Rapport du HCNUR – Tendances globales: le déplacement forcé en 2018 (UNCHR, Genève, 2019) – Daniela Albu	114

ABREVIERI

ACHPR	African Commission on Human and Peoples' Rights – Comisia africană pentru drepturile omului și popoarelor
AEP	Autoritatea Electorală Permanentă
AICHR	Comisia interguvernamentală pentru drepturile omului a Asociației Națiunilor din sud-estul Asiei
AIDC	Academie Internationale de Droit Compare – Academia internațională de Drept Comparat
ANC	Autoritatea Națională pentru Calificări
ANI	Agenția națională de integritate
ANMCS	Autoritatea Națională de Management al Calității în Sănătate
ANOFM	Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă
ANPD	Autoritatea Națională pentru Persoanele cu Dizabilități
ANPDCA	Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copilului și Adopție
ANPIS	Agenția Națională pentru Plăți și Inspectie Socială
ANR	Agenția Națională pentru Romi
ANSPDCP	Autoritatea Națională de Supraveghere a Prelucrării Datelor cu Caracter Personal
ANUROM	Asociația pentru Națiunile Unite din România
APL	Autorități publice locale
ASEAN	Association of Southeast Asian Nations – Asociația Națiunilor din sud-estul Asiei
CDPD	Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități
CE	Consiliul European
CEDO	Convenția europeană a drepturilor omului
CESC	Comitetul ONU pentru drepturile economice, sociale și culturale
Cit.supra.	citatul de deasupra
CJUE	Curtea de Justiție a Uniunii Europene
CMBRAE	Centrul Municipiului București de Resurse și Asistență Educațională

CSCE	Conference for Security and Cooperation in Europe
C.pen.	Codul penal
CtEDO	Curtea Europeană a Drepturilor Omului
DGASPC	Direcții Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului
DNA	Direcția Națională Anticorupție
EASO	Biroul European de Sprijin pentru Azil
EHMA	European Health Management Association – Asociația Europeană de Management în Sănătate
ELI	European Law Institute – Institutul de Drept European
ENAR	Rețeaua europeană de combatere a rasismului
E-uri	aditivi alimentari
EU-MIDIS	European Union minorities and discrimination survey Studiul de tip sondaj privind minoritățile și discriminarea din Uniunea Europeană
EUROSUR	Sistemul European de Supraveghere a Frontierelor
EUROSTAT	Biroul de Statistică a Uniunii Europene
FRA	European Union Agency for Fundamental Rights – Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene
FRONTEX	Agenția Europeană pentru Gestionarea Cooperării Operative la Frontierele Externe ale Statelor Membre ale Uniunii Europene
HG	Hotărâre de Guvern
I/A CHR	Inter-American Commission on Human Rights – Comisia interamericană pentru drepturile omului
ICAR	Forumul internațional privind responsabilitatea corporatistă
ICJ	International Court of Justice – Curtea Internațională de Justiție
ICTY	International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia – Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie
ICTR	International Criminal Tribunal for Rwanda – Tribunalul Penal Internațional pentru Rwanda
IDDO	Institutul Danez pentru Drepturile Omului
IDEF	Institutul internațional de drept de expresie și inspirație franceze
IRDO	Institutul Român pentru Drepturile Omului
ISJ	Inspectoratul Școlar Județean
MFE	Ministerul Fondurilor Europene

M.Of.	Monitorul Oficial al României
MMFPSV	Ministerul Muncii, Familiei, Protecției Sociale și Persoanelor Vârstnice
OG	Ordonanță de Guvern
OMS	Organizația Mondială a Sănătății
ONG	organizație neguvernamentală
ONU	Organizația Națiunilor Unite
OSCE	Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa
OUG	Ordonanța de Urgență a Guvernului
Rec	recomandare
SECA	Sistemul european comun de azil
SNSPA	Școala Națională de Studii Politice și Administrative
SNPAB	Strategia Națională și Planul de Acțiune privind Conservarea Biodiversității
UE	Uniunea Europeană
UNESCO	Organizația Națiunilor Unite pentru Educație și Cultură

I. STUDII, CERCETĂRI, ARTICOLE

IMPLICAȚII CULTURALE ȘI NORMATIVE ASUPRA PROTECȚIEI JURIDICE A DREPTURILOR FEMEII ÎN SISTEMUL INTER-AMERICAN

ADRIAN BULGARU*

MARIA-BEATRICE BERNA**

Abstract:

This article focuses on demonstrating how the cultural norms applicable to women in the inter-American society can influence regulatory approaches concerning the protection of their rights. From a structural point of view, the research is comprised of two major orientations: the presentation of the concepts of inter-American culture through which are concretized the characteristics of the female gender, of the male gender and of the specifics of their inter-relation and the identification of formal regional initiatives aimed at both overcoming mentality patterns that maintain women's inferiority in society – these being established by culture, and at achieving the effective protection of women's rights.

The main reason why we have written the above-mentioned research thesis is naturally understood: if the protection of women's rights is a synthesis process, then, in creating the relevant legislation to respond to gender issues, it is necessary to consider the cultural aspects – as the latter are the noble expression of the mind of a human community.

Keywords: marianismo, machismo, cultural factors, femicide, Belem Do Para Convention.

Résumé:

La thèse principale de cet article vise de montrer la modalité par laquelle les normes culturelles applicables aux femmes dans la société interaméricaine influencent les démarches en matière de protection de leurs droits. La recherche comprend deux axes majeurs: présentation des concepts de la culture interaméricaine qui concrétisent le spécifique du genre féminin, du genre masculin et de leur relation et l'identification des initiatives formelles au niveau régional ayant comme objectif tant le dépassement des modèles mentaux culturellement constitués qui maintiennent l'infériorité des femmes dans la société que la protection effective de leurs droits.

L'intérêt principal de cette analyse est évident: la protection des droits des femmes constituant un processus synthèse, il est nécessaire alors de tenir compte dans la construction de la législation visant à répondre aux questions de genre des aspects culturels en tant qu'expression du mental d'une communauté humaine.

Mots-clés: marianismo, machismo, facteurs culturels, féminicide, Convention Belem Do Para.

* Dr., director al Institutului Român pentru Drepturile Omului (IRDO), e-mail: adrian.bulgaru@irdo.ro.

** Asist. univ. dr., Facultatea de Drept, Universitatea Titu Maiorescu, București, e-mail: berna.beatrice@yahoo.com.

Concepte culturale relevante pentru construirea rolurilor de gen în sistemul inter-american de protecție a drepturilor omului¹

Marianismul și constructul feminității în sistemul inter-american de drept

Experiența colonialismului, credințele populare despre feminitate și masculinitate promovate pe filieră religioasă și dominantă spirituală a catolicismului – toate acestea transformă spațiul inter-american într-un simbol al eterogenității culturale înăuntrul căruia este dificil a desprinde caracteristicile generale în funcție de care se identifică masculinul și femininul.² În America de Sud și America Centrală, rolul de gen feminin este sintetizat în noțiunea *marianismului* care arată atitudinea și calitățile menite a caracteriza *la buena mujer* (femeia model).³

Prin sine, noțiunea de *marianism* conține semnificații religioase⁴, fără a se identifica în mod necesar cu dogmele catolice. *Marianismul* este un concept care stabilește modul în care se poate manifesta viața demnă a femeii, având în vedere două coordonate: suferință și capacitate de sacrificiu. Prin cele două calități menționate, prototipul feminin perfect se aseamănă cu Mitul Fecioarei astfel cum este reflectat în credința catolică, fără însă a se confunda cu acesta. Se cuvine să operăm o distincție conceptuală și substanțială între cele două perspective evocate: (1) *marianismul* – concept care desemnează femeia care aspiră către perfecțiune, respectiv către idealul religios și (2) *mariologia* – concept care face trimitere la acea parte din teologie creștină dedicată Fecioarei Maria.

¹ Pentru detalii suplimentare referitoare la conceptele utilizate în prezenta secțiune a lucrării și la relațiile stabilite între acestea, a se consulta Maria Beatrice Berna, „Gender violence within the Inter-American system of human rights protection”, articol publicat în revista *Logos Universality Mentality Education Novelty*, 2015, Vol. III, Issue 1, pp. 49-65.

² Menționând experiența colonialismului observăm că acest fenomen a fost prezent atât pe coastele Americii de Nord – unde se vor instala britanicii și francezii, cât și pe coastele Americii Centrale și Americii de Sud unde va fi resimțită forța colonizatoare a Portugaliei și a Spaniei. Referitor la credințele populare de inspirație religioasă care au contribuit la definirea rolurilor de gen în America Centrală și America de Sud, există mituri precum Fecioara din Urkupiña (*La Virgen de Urkupiña*) în temeiul acestui mit, atributele feminine de submisivitate și devotament nu au o întrebuintare exclusiv benefică, putând determina consecințe negative sub impulsul răzbnării sau al dorinței de re-stabilire a echilibrului.

³ Pentru detalii suplimentare, a se vedea Evelyn Stevens, *Marianismo, la otra cara del machismo en Latino-America*, apud Ann Pescatelo, *Hembra y Macho en Latino America: Ensaïos*, Edición Diana, Mexico, 1997, pp. 123-130.

⁴ A se vedea Carol Ann Drogus, *Religious Change and Women's Status in Latin America: A Comparison Of Catholic Base Communities and Pentecostal Churches*, Working Paper nr. 205, Kellogg Institute, 1994, pp. 1-19.

În analiza noțiunii *marianismului* – instrument în construirea rolurilor de gen în spațiul latin al Americilor, literatura de specialitate, în majoritatea sa⁵, recunoaște superioritatea morală a femeilor, care derivă din puritatea spirituală și emoțională precum și din aptitudinea feminină de a fi deschisă celor din jur, empatică și tolerantă. În mod paradoxal, superioritatea feminină admisă nu determină acceptarea emancipării feminine prin eliberarea de sub tutela patriarhală. *Suntem de părere că paradoxul marianismului rezidă într-un construct apt să definească femeia latină care oscilează între emancipare și submisiune, astfel încât valoarea spirituală a femeii ideale – caracterizată, după cum deja am amintit în rândurile de mai sus, prin suferință, sacrificiu și dedicarea existenței către protejarea membrilor familiei și comunității – există atât timp cât acționează sub cupola autorității masculine care deține prerogative absolute asupra femeii ideale.*

Este importantă conexiunea dintre *marianism* și *mitul Fecioarei din Guadalupe* datorită semnificațiilor intrinseci care, odată explicitate, vor servi drept argument pentru modul în care este percepută imaginea feminității latine. Mitul Fecioarei din Guadalupe aduce în prim-plan reminiscențe ale culturii aztece întrucât, potrivit legendei, Fecioara din Guadalupe s-a arătat pentru prima dată pe colina Tepeyac – în locul așezământului sfânt al sanctuarului zeiței aztece Tonantzin – spirit care în cultura aztecă era cunoscut ca și aducător al fertilității. Fecioara din Guadalupe are menirea de a proteja pe cei fără adăpost și de a alina pe cei aflați în impas. Symbolismul pe care zeița aztecă Tonantzin și Fecioara din Guadalupe îl poartă este profund, îmbinând în armonie două semnificații strâns relaționate: semnificația punctului de creație (în cultura aztecă există credința conform căreia zeița Tonantzin a dat naștere astrelor nocturne – acestea constituind punctul de început al lumii; ulterior, s-a impus concepția conform căreia zeița Tonantzin a creat alte zeițe

⁵ A se vedea Susanna Derks, „Violencia doméstica, marianismo y la rabia de la Virgen de Urkupiña en Bolivia”, Institute for Gender Studies / Cultural Anthropology Radboud University Nijmegen, The Netherlands, publicat în *Papeles de trabajo*, Revista electrónica del Instituto de Altos Estudios Sociales de la Universidad Nacional de General San Martín, Año 2, n° 5, Buenos Aires, junio de 2009, Dossier „Artes de lo sagrado en las XIV Jornadas sobre Alternativas Religiosas de América Latina”, p. 2; Roshnee Vázquez, *Examining the Relationship between Gender Roles and Attitudes towards Rape Victims among Latino/as in the United States*, paper submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy under the Executive Committee of the Graduate School of Arts and Sciences, Columbia University, 2013, p. 18; Alfonso Moisés, „Sexualidad en Mesoamérica: machismo y marianismo”, articol publicat în *Científica*, Vol. 1, No. 1, época 2, 2012, pp. 45-53; Andreeana T. Jezzini, *Acculturation, Marianismo Gender Role, And Ambivalent Sexism In Predicting Depression In Latinas*, A Dissertation Presented to the Faculty of the Morgridge College of Education University of Denver, pp. 23-31.

aztece și poporul mexican) și semnificația protecției (manifestată prin grija perpetuă pe care Tonantzin o arată propriei creații).⁶

Într-o altă ipostaziere, *marianismul este definit prin postura dobândită de La Malinche* – emblemă feminină reprezentativă pentru colonizarea Mexicului de către conchistadorii spanioli care simbolizează, din nou, varietatea figurilor pe care genul feminin le poate portretiza. Astfel, La Malinche, botezată Marina de către colonizatorii spanioli, este expresia erudiției (fiind de origine indiană, era o bună cunoscătoare atât a dialectului autohton cât și a dialectului conchistadorilor), a abilităților de negociere și diplomație (fiind utilizată în nenumărate rânduri de către conchistadorul Cortez pentru abolirea revoltelor apărute în teritoriile indigene), dar și a spiritului didactic (servind conchistadorii în demersurile lor de a se familiariza cu specificul și cultura poporului indigen). În altă ordine de idei, poporul indigen asociază figurii feminine La Malinche roluri diferite care decurg din benevolența prezentată în momentul interacțiunii cu conchistadorii. Conform unor opinii La Malinche reprezintă simbolul supraviețuirii în fața acțiunilor de cucerire demarate de conchistadori, în timp ce alte opinii susțin că aceasta simbolizează flexibilitatea morală, puterea de adaptare și instinctul de supraviețuire al sclavei aflată în situația de supunere față de conchistadori. Finalmente, La Malinche poate înfățișa creația și continuitatea vieții sub o formă metisă.⁷

Posibilitatea femeii de a riposta și de a ieși din pasivitate constituie, în lumea patriarhală din America Centrală și America de Sud, o amenințare la adresa ordinii masculine și a rolului dominant asumat de masculinitate. Conform opiniilor exprimate în literatura de specialitate⁸, marianismul descrie genul feminin subordonat și corespondent genului masculin. Lumea este descrisă pentru și prin vocea masculină așa încât, în mod firesc, femeile sunt replica imperfectă a bărbaților, ele reprezentând alteritatea și derogarea de la normă. În principiu, pentru a fi desăvârșite, femeile își experimentează propria suferință fie sub atenta supraveghere a patriarhului familiei, fie sub impulsurile de autoritate și agresivitate care pornesc de la acesta din urmă. Suferința, ca stare naturală a femeilor latine, poate avea cauze reale (pierderea unui fiu, abuzurile care provin de la partenerul de viață) sau poate avea cauze

⁶ Andreana T. Jezzini, *op. cit.*, pp. 23-31.

⁷ A se vedea Fanny del Rio, *La Verdadera Historia de la Malinche*, Grijalbo, Uruguay, 2009, pp. 15-174; Federico Navarette, „La Malinche, la Virgen y la Montaña: el juego de la identidad en los codices tlaxcaltecas”, *La Historia*, Sao Paulo, Vol. 26, No. 2/2007, pp. 288-310.

⁸ Julia Maria Schneider, *Recreating The Image Of Women In Mexico: A Genealogy Of Resistance In Mexican Narrative Set During The Revolution*, A Thesis Submitted to the Graduate Faculty of the Louisiana State University and Agricultural and Mechanical College in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Arts in The Department of Foreign Languages and Literatures, Vordiplom, Johannes Gutenberg University, Mainz, Germany, May 2010, p. 35.

mai puțin concrete, care se raportează de regulă la pierderea unui anumit ideal dat (pierderea reperelor personale, aneantizarea personalității).⁹

De asemenea, se poate observa că predestinarea femeilor la suferință este sintetizată inclusiv în *modelul mitic oferit de La Llorona*, figură feminină prezentă în folclorul hispano-american care se caracterizează prin suferința pe care o strigă neîncetat urmare a pierderii copiilor. În funcție de statele din America Centrală sau America de Sud la care ne referim, cauzele morții copiilor Lloronei sunt diferite. Potrivit unor legende, aceasta și-a ucis copiii dorind să își răzbune destinul tragic determinat de abandonul marital, în timp ce alte legende susțin că La Llorona este destinată la suferință din cauza răpirii și asasinării copiilor săi.¹⁰

Rândurile de mai sus sintetizează semnificația termenului de *marianism* și a implicațiilor pe care acesta le aduce în construirea rolului de gen feminin în cultura inter-americană. Cu toate că studiile de gen asociază *ex abrupto* conceptul marianismului cu idealul întruchipat de Fecioara Maria, considerăm că, având în vedere și exemplele oferite, marianismul reprezintă un concept-instrument care introduce criterii/standarde în funcție de care trebuie să fie îndeplinit rolul de gen feminin, fără ca respectivele criterii să fie circumscrise exclusiv imaginii Fecioarei.

Machismul și identitatea masculină în sistemul inter-american de drept

Machismul este reversul *marianismului* și corespondentul aceluia instrument conceptual cu ajutorul căruia este redat rolul de gen masculin în sistemul inter-american. În principiu, machismul este asociat superiorității masculine, autorității pe care reprezentanții genului masculin o exercită în relațiile de cuplu și de familie. Spre deosebire de marianism care asociază femeia cu diverse prototipuri, machismul stabilește o figură monolit care este asociată masculinității. Potrivit acesteia trăsăturile pe care bărbatul trebuie să le înfățișeze sunt puterea, curajul, dinamismul, lipsa angajamentului față de familie, lipsa îndatoririlor familiale și menținerea unei autorități de principiu asupra relațiilor personale. *Prima facie*, trăsăturile enumerate sunt de ordin pozitiv și pot fi traduse în rolul protector pe care bărbatul și-l revendică în relație cu ceilalți membri ai familiei. Reversul trăsăturilor masculine reprezintă aspecte de ordin negativ precum subordonarea tuturor membrilor familiei față

⁹ Pentru mai multe detalii, a se consulta Berta E. Hernández-Truyol, „Latinas, Culture and Human Rights: A Model for Making Change, Saving Soul”, *Women's Rights Law Reporter*, Vol. 23, No. 1, Summer/Fall 2001, p. 29.

¹⁰ A se vedea Maria Herrera-Sobek, „Folklore and ethno-nationalism in Mexican-American Literary Production Adaptation and Transformation of Indigenous Folk Icons in the Chicano Movement”, *Tradiciones*, Vol. 40, Issue 3, 2011, pp. 137-138.

de deciziile adoptate de autoritatea masculină, aservirea femeilor din familie și exercitarea controlului asupra copiilor.¹¹

Polaritatea *marianismo-machismo* derivă cu atât mai mult dacă ne raportăm la dihotomia sector public-sector privat, marianismul prescriind sfera sectorului privat ca fiind destinată activității feminine în timp ce machismul rezervă spațiul public manifestărilor masculine. Machismul descrie masculinitatea activă și are ca loc de manifestare spațiul public în totalitatea componentelor sale; prin natura sa, spațiul public determină bărbatul să fie îndepărtat de percepțiile moralității, purității și corectitudinii care sunt specific feminine și să fie apropiat de haos, imoralitate și degradare.¹²

Noțiunea de *machismo* este prin natura sa duală, înfățișând în același timp bărbatul care se dorește a fi centrul decizional al familiei, autoritatea supremă căreia i se subordonează membrii familiei și comunității cât și bărbatul imatur și iresponsabil care este corupt de spațiul public în care nu există repere morale și nici norme spirituale. În acest sens, machismul descrie bărbatul căruia trebuie să îi fie ascultate deciziile și dispozițiile, dar și bărbatul căruia trebuie să îi fie iertate indiscrețiile, greșelile și abaterile de la normele care reglementează relațiile de familie. Machismul oferă un prototip masculin al contradicțiilor – autoritar prin natură și infantil prin comportament.

Devenirea bărbatului latin este completă în măsura în care acesta se îndepărtează de normele însușite în familie sub atenta observare maternă și se apropie de normele stabilite în sistemul public de către alți bărbați care subscriu machismului.¹³

Complementaritatea marianismo-machismo și resurgența femicidului

Relaționarea *machismo-marianismo* se traduce într-un alt concept independent, întâlnit în literatura de specialitate sub forme diferite, *femicid/femicidul* / *femicidul*.

Femicidul sau feminicidul este un concept specific Americii Centrale și Americii de Sud, care a apărut pe fondul unor violențe îndreptate în mod dirijat împotriva populației feminine în virtutea temeiului biologic. Exacerbarea violenței împotriva femeilor de natură să conducă la crime împotriva vieții s-a

¹¹ Pentru mai multe detalii, a se vedea Eunice Mendoza, *Machismo Literature Review, Center for Public Safety Initiatives*, Rochester Institute of Technology, Draft of Working Paper 2009-12, pp. 1-10.

¹² Pentru mai multe detalii, a se vedea Norma Fuller, „En Torno A La Polaridad Marianismo-Machismo”, capitol publicat în lucrarea *Genero e Identidad, Tercera Parte, Sujetos sexuados, modernidad y cultura en América Latina*, pp. 242-264.

¹³ *Ibidem*.

produs pe fondul tiparelor mentale și culturale dictate de cele două concepte ante-analizate – machismul și marianismul. Mai clar, tendințele autoritariste exercitate de bărbați asupra femeilor și supunerea acestora din urmă au determinat coordonatele esențiale pentru proliferarea violenței extreme împotriva femeilor sub forma femicidului.

Machismul și marianismul sunt precepte culturale care construiesc rolurile de gen în interiorul societății latino-americane și oferă un climat cultural de subordonare și discriminare a femeilor. După cum se afirmă în literatura de specialitate¹⁴ femicidul, ca violență extremă care lezează dreptul la viață și dreptul la demnitate al femeilor, a fost recunoscut în cadrul *programului primei mișcări feministe internaționale desfășurată în anul 1970*. Fiind deschisă calea acceptării femicidului ca o problemă reală ce afectează viața femeilor, scriitoarea și activista pentru drepturile femeilor, Diana Russell, a utilizat pentru prima dată termenul de *femicid* într-un cadru oficial cu ocazia evenimentului politic al celebrării Tribunalului Internațional referitor la Crime împotriva Femeilor care a avut loc la Bruxelles în martie 1976. Chiar dacă termenul nu a fost clarificat în cadrul acestui eveniment, acesta a fost dezvoltat în scrierile ulterioare ale autoarei sub diverse forme care converg sub un înțeles unitar: *femicidul constă în crimele îndreptate împotriva femeilor din cauza manifestărilor misogine; ele sunt crime comise împotriva victimelor femei și apar pe fondul manifestării urii, disprețului masculin și al unui sentiment de proprietate pe care bărbații îl reclamă asupra femeilor*.¹⁵

Pornind de la cele explicate mai sus, putem afirma că femicidul constituie crima îndreptată împotriva femeilor, săvârșită de către bărbați, care se produce pe fondul unei stări de subordonare și discriminare a populației feminine și care, de cele mai multe ori, are ca finalitate moartea femeii – victimă.

În cercetarea noastră am observat că o formă particulară de femicid constă în moartea populației feminine determinată de condițiile socio-juridice ale interzicerii și criminalizării avortului (inclusiv a avortului terapeutic). Decesele înregistrate ca urmare a interdicției avortului pot fi încadrate în sfera femicidului dat fiind faptul că acestea sunt determinate și de poziția de inferioritate socială acordată femeilor dar și de realitatea conform căreia sarcina este o situație fiziologică care afectează în mod natural femeile, fără a putea afecta segmentul masculin al populației. *Tensiunea dintre confesiunea catolică și secularism* se traduce în termeni juridici într-o lipsă de coeziune

¹⁴ A se vedea Ana Carcedo (coord.), *We will not forget nor will we accept: Femicide in Central America 2000-2006*, Co-organizatori Cefemina și Horizons, 2011, p. 1.

¹⁵ *Ibidem*, p. 4.

cu privire la plasarea avortului în sfera ilicitului penal. În statul federal Mexic această tensiune este clar vizibilă, neexistând o coeziune cu privire la tratamentul juridic al avortului.¹⁶

Literatura de specialitate¹⁷ corelează femicidul cu spațiul privat (principalul domeniu de existență feminină) în lăuntrul căruia principalii agresori sunt bărbații – care relaționează la nivel intim cu victima –, indiferent de gradul de formalizare al relaționării. Acest tip de femicid poartă denumirea de *femicid intim* și se opune *femicidului non-intim* care este mai redus ca frecvență decât

¹⁶ Potrivit studiului realizat de International Federation University Women, *Women's Human Rights: The State, the Church and the Female Body*, lucrare selectată din seria *Por la Descriminalización de las Mujeres en México (Towards the Decriminalisation of the Women of Mexico)*: seminar ținut de Mexican Federation of University Women (FEMU) at the University of Tabasco, Villahermosa, Mexico, Noiembrie 2013, p. 10, legalitatea avortului este o problemă diferită în funcție de statele federate ale Mexicului la care ne raportăm. Astfel, *este legal avortul efectuat pentru a înlătura o sarcină rezultată în urma unui viol în următoarele state federate*: Aguascalientes, Baja California, Baja California Sur, Campeche, Chiapas, Chihuahua, Coahuila, Colima, Distrito Federal, Durango, Guanajuato, Guerrero, Hidalgo, Jalisco, México, Michoacán, Morelos, Nayarit, Nuevo León, Oaxaca, Puebla, Querétaro, Quintana Roo, San Luis Potosí, Sinaloa, Sonora, Tabasco, Tamaulipas, Tlaxcala, Veracruz, Yucatán y Zacatecas; *este legal avortul efectuat pentru a termina o sarcină rezultată în urma neglijenței în următoarele state federate*: Aguascalientes, Baja California, Baja California Sur, Campeche, Chihuahua, Coahuila, Colima, Distrito Federal, Durango, Guanajuato, Guerrero, Hidalgo, Jalisco, México, Michoacán, Morelos, Nayarit, Oaxaca, Puebla, Querétaro, Quintana Roo, San Luis Potosí, Sinaloa, Sonora, Tamaulipas, Tlaxcala, Veracruz, Yucatán y Zacatecas; *este legal avortul efectuat pentru a stopa o sarcină din motive care pun în pericol de moarte viața mamei în următoarele state*: Aguascalientes, Baja California, Baja California Sur, Chiapas, Coahuila, Colima, Durango, Jalisco, México, Michoacán, Morelos, Nayarit, Nuevo León, Oaxaca, Puebla, Quintana Roo, San Luis Potosí, Sinaloa, Sonora, Tabasco, Tamaulipas, Tlaxcala, Veracruz, Yucatán y Zacatecas; de asemenea, *se regăsește în limitele legalității avortul dacă este efectuat deoarece sarcina este o amenințare serioasă la adresa sănătății mamei în următoarele state federate*: Baja California Sur, Campeche, Chihuahua, Colima, Distrito Federal, Hidalgo, Jalisco, Michoacán, Nayarit, Nuevo León, Tamaulipas y Zacatecas; *este permis avortul dacă există amenințări serioase genetice sau defecte congenitale ale fătului în următoarele state*: Baja California Sur, Chiapas, Coahuila, Colima, Distrito Federal, Guerrero, Hidalgo, México, Morelos, Oaxaca, Puebla, Quintana Roo, Tlaxcala, Veracruz y Yucatán; *este legal avortul pentru a întrerupe o sarcină care a rezultat în urma unei inseminări artificiale involuntare în următoarele state* : Baja California, Baja California Sur, Chihuahua, Colima, Distrito Federal, Guerrero, Hidalgo, Morelos, San Luis Potosí, Tabasco, Tlaxcala y Veracruz; *pentru motive serioase și justificate avortul este permis în statul Yucatan sub condiția ca mama să aibă deja cel puțin trei copii; avortul este permis ca urmare a simplei manifestări a dorinței femeii care se află în primele 12 săptămâni de sarcină în statul Districtul Federal*.

¹⁷ A se vedea Juan Manuel Contreras, Sarah Bott, Elizabeth Dartnall, Alessandra Guedes, Kanako Ishida, Abbie Fields, *Sexual Violence in Latin America and the Caribbean: A Desk Review*, martie 2010, p. 11-74; The Inter-American Commission of Women Organization of American States, The International Centre for Criminal Law Reform and Criminal Justice Policy, The United Nations Latin American Institute for the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders – Women, Justice, and Gender Program, *Violence in the Americas A Regional Analysis*, iulie 2001, pp. 9-96.

primul și este produs pe fondul unor conjuncturi nefavorabile de către bărbați care nu au relaționări de natură intimă cu victima. După cum am prezentat, *femicidul*, ca fenomen socio-juridic, își are cauzele în modul de structurare a rolurilor de gen în America de Sud și America Centrală. Inegalitatea relațiilor de putere dintre bărbați și femei există atât în spațiul public (loc de interacțiune dintre femei și bărbații parteneri non-intimi ai femeilor) cât și în spațiul privat (circumstanță care oferă punctul de plecare pentru formularea problemei femicidului intim). Este de remarcat că *marianismul* și *machismul* sunt concepte-instrument menite să formuleze modul de recepționare a rolurilor de gen atât în sectorul public cât și în sectorul privat și, în consecință, relațiile de subordonare dintre genuri sunt resimțite în ambele sfere de manifestare.

Relaționarea marianism-machism este circumscrisă atitudinilor de gen și poate fi interpretată în sens dual: (1) o relație de interdependență în care autoritatea masculină are prevalență asupra submisivității feminine; (2) o relație de interdependență în care femeile submisive acceptă și tolerează autoritatea masculină, chiar și în situația în care aceasta este manifestată în mod abuziv. Este o manifestare *in extremis* a marianismului ipoteza conform căreia revolta feminină urmărește să estompeze autoritatea masculină și să recalibreze relațiile de gen. Din rândurile anterioare rezultă o idee autonomă – *aceea conform căreia relaționarea marianism-machismo este prin ea însăși prototipul unei relații de putere dintre genuri care legitimează fenomenul femicidului*. Putem afirma că nu orice crimă împotriva femeilor este femicid însă orice crimă care are printre cauzele sale relațiile de putere dintre genuri dobândește caracteristica esențială pentru a fi numită femicid.

În alte cuvinte, nu rezultatul (moartea unei femei) este criteriul esențial de identificare a femicidului; relevanța este dată de circumstanțele în care s-au desfășurat actele de violență care au condus la rezultatul morții victimei. Circumstanțele favorizante ale femicidului necesită o abordare la nivel macro, prin evaluarea politicilor statale în materia drepturilor omului.

Considerăm că evoluția istorică specifică a formelor de guvernământ din statele Americii Centrale și Americii de Sud (având în vedere, în special, guvernarea juntelor militare) a favorizat multiplicarea formelor de violență bazată pe gen, fiind astfel posibilă organizarea formelor de violență în două categorii: (1) categoria formelor de violență directă (crimele rezultate în urma violenței aplicate de un partener intim, crimele aferente actelor de vrăjitorie presupuse a fi exercitate de către victimă, crimele de onoare, crimele relaționate cu situația conflictelor armate, crimele relaționate cu identitatea etnică sau indigenă a victimelor) și (2) categoria formelor de violență indirectă (mortalitatea maternă, crimele determinate de condiții clandestine

de efectuare a avortului, moartea rezultată din practici dăunătoare, moartea cauzată de acte de trafic de droguri, de persoane sau de activități susținute de organizații criminale).

Recunoscând că femicidul, ca termen desprins din teoria sociologică, se referă la violența bazată pe criteriul gen, Grupul de experți în domeniul crimelor motivate de gen împotriva femeilor și fetelor¹⁸ a formulat o definiție cuprinzătoare a *persoanelor care au calitatea de victime ale femicidului*, avansând ideea esențială conform căreia *în fenomenul femicidului calitatea de victimă se extinde și este proprie și persoanei care are legături de familie cu victima, persoanei care se află în raporturi de dependență cu victima sau persoanei care a suferit o daună prin intervenția în favoarea victimei – pentru a salva victima de la violență sau pentru a preveni violența la care urma a fi supusă victima.*¹⁹

In extenso, Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite a oferit o definiție cuprinzătoare *victimei fenomenului femicidului*, urmărind să sublinieze implicațiile sociale majore ale fenomenului: *persoana/ele care individual sau colectiv au suferit un rău, incluzând un rău fizic sau mental, o suferință emoțională, o pierdere economică sau o limitare substanțială a drepturilor lor prin acte sau omisiuni care violează legile penale; o persoană poate fi considerată victimă indiferent dacă cel care i-a cauzat suferință prin violența pe care a săvârșit-o este prins, judecat sau condamnat și indiferent de relațiile de familie care ar putea să existe între agresor și victimă; termenul „victimă” poate include și membrii familiei imediate sau persoanele dependente direct de victimă sau persoanele care au suferit un rău prin intervenția lor de a asista victima agresată sau prin intervenția întreprinsă în scopul de a preveni victimizarea.*²⁰

Abordările de mai sus ale termenului *victimă* în contextul studiului fenomenului femicidului sunt extensive, incluzând persoanele care au suferit o daună (emoțională sau materială) în urma violenței aplicate asupra femeilor, în această categorie fiind incluse persoane indiferent de gen, de vârstă sau de

¹⁸ Cu ocazia adoptării Rezoluției 68/191 privind luarea unor măsuri împotriva crimelor motivate de gen față de femei și fete, Adunarea Generală a ONU a solicitat Secretarului General ONU constituirea unui grup interguvernamental de experți pentru a identifica mijloacele și practicile prin care pot fi prevenite, investigate, judecate și pedepsite mai eficient crimele motivate de gen.

¹⁹ Expert Group on gender-related killing of women and girls, Bangkok, 11-13 November 2014, *Gender-related killing of women and girls: promising practices, challenges and practical recommendations*, p. 3.

²⁰ *Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power*, General Assembly resolution 40/34, annex.

alte caracteristici; singura trăsătură pe care trebuie să o îndeplinească victima fiind aceea de a suporta o suferință în urma violenței adresate femeilor.

Am numit *extensivă* abordarea enunțată anterior deoarece aceasta prezintă consecințele pe care femucidul le determină în cadrul familial și, prin extensie, la nivel macro, societal. Considerăm că, grație implicațiilor relevante pe care fenomenul femucidului le are asupra societății în general și asupra mediului familial în special, termenul de inspirație sociologică a dobândit formalizare în documente juridice.

În America Latină, în anul 2008, Comitetul de experți al mecanismului de monitorizare a Convenției inter-americane privind prevenirea, pedepsirea și eradicarea violenței împotriva femeii, cunoscută sub numele de Convenția de la Belém do Pará, a emis o Declarație specială asupra fenomenului femucidului.²¹ Dintre statele din America Centrală, Guatemala a abordat direct fenomenul femucidului prin adoptarea Decretului nr. 22 care urmărea punerea în aplicare a Legii împotriva femucidului și a altor forme de violență împotriva femeilor. În Brazilia, cazul femeii Maria da Penha a cărei integritate fizică a fost afectată permanent de către partenerul de viață din rațiuni de gelozie și ură, a constituit sursa de inspirație pentru adoptarea, la 7 august 2006, a Legii nr. 11.340 cunoscută și sub denumirea de *Legea Maria da Penha*. Legea este menită să combată violența domestică, vizând în mod indirect problema femucidului. Inovațiile aduse de Legea Maria da Penha sunt vizibile întrucât a fost triplată pedeapsa cu închisoarea pentru acte de agresiune domestică de la 1 la 3 ani și a fost instituită procedura arestului preventiv pentru făptuitor.

Legea Maria da Penha este relevantă pentru combaterea violenței împotriva femeilor însă, din punctul nostru de vedere, legea vizează fenomenul femucidului pe cale indirectă, întrucât nu există o relație de echivalență între femucid și violență domestică. Aceasta din urmă este limitată la actele de agresiune care se desfășoară în sfera privată fiind comise de persoane care au calitatea de membri de familie ai victimei. În schimb, în cazul femucidului, violența nu provine în mod necesar de la un membru de familie sau de la un partener intim al victimei, orice persoană fiind susceptibilă să aibă calitatea făptuitorului. Mai mult, cauzele care determină producerea femucidului, respectiv a violenței domestice, sunt diferite: în primul caz, de regulă, acțiunea nu poate fi justificată obiectiv, rațional, deoarece agresiunea proiectată asupra femeilor este o problemă de gen, fără a fi necesare motivații suplimentare. În cazul violenței domestice, cauzele sunt multiple, acestea putând cuprinde orice tipologie de neînțelegeri dintre agresor și victimă. Remarcăm că în

²¹ Ne referim la documentul numit *Declaration on Femicide*, emis pe data de 15 August 2008.

ipoteza în care agresiunea provine din partea unui membru al familiei și este cauzată de ura resimțită asupra femeilor, femicidul și violența domestică pot coincide. Totuși, distincția esențială rezidă în faptul că femicidul este o formă extremă de violență împotriva femeilor care, de regulă, conduce la moartea victimei în timp ce violența domestică poate îmbrăca și forma unor agresiuni mai ușoare.²²

**Consecința legală a tensiunilor culturale *marianismo-machismo*:
Convenția inter-americană privind prevenirea, pedepsirea și
eradicarea violenței împotriva femeii (Convenția de la Belem do Para)**

Convenția inter-americană privind prevenirea, pedepsirea și eradicarea violenței împotriva femeii constituie un document esențial pentru protecția drepturilor femeii în sistemul inter-american de drept, nu atât pentru că se adresează în mod expres femeilor cât pentru inovațiile pe care le aduce în această materie. Adoptată la 9 iunie 1994 în cadrul celei de-a 24-a sesiuni ordinare a Adunării Generale a Organizației Statelor Americane și intrată în vigoare la 5 martie 1995, Convenția de la Belem do Para răspunde unor nevoi practice rezultate din confluența dintre factorul cultural (reprezentat de tiparele mentale și comportamentale proliferate în regiune care sunt relative rolurilor de gen) și factorul legal. *Considerăm că acest document regional constituie răspunsul formal la actele de femicid apărute pe fondul coliziunii între cele două concepte derivate pe filieră culturală (marianismo și machismo) utilizate pentru determinarea rolurilor de gen.*

Din punct de vedere al conținutului, Convenția de la Belem do Para reiterează principii consacrate la nivel regional/internațional (*drepturile femeii sunt drepturi ale omului*) și formalizează noi reguli în materia drepturilor femeii (*dreptul femeii la o viață liberă de violență*). Referindu-se la conținutul Convenției de la Belem do Para, literatura de specialitate²³ evidențiază faptul că prevederile Convenției conțin dispoziții speciale menite să se raporteze la violența împotriva femeilor în mod sistematizat, incluzând și factorul cultural. În acest sens, printre metodele de combatere a violenței împotriva femeilor sunt regăsite în conținutul Convenției măsuri pedagogice – aplicabile în principiu tiparelor comportamentale și mentale care favorizează agresiunile de orice

²² *Ibidem.*

²³ Ministerio de Desarrollo Social, Instituto Nacional de las Mujeres, Directora Lic. Carmen Beramendi, *Articulado Convención Interamericana de Belém do Pará Para Prevenir, Sancionar y Erradicar la Violencia Contra la Mujer*, 2002, p. 9.

tip. Într-o altă opinie²⁴, Convenția de la Belem do Para constituie abordarea frontală a fragilității drepturilor femeii cauzată de abuzuri comise împotriva femeilor atât în sectorul privat cât și în sectorul public. În aceeași ordine de idei, Convenția (Belem do Para) este calificată precum o parte esențială a *corpus juris inter-american* care reflectă eforturile conjugate exercitate de-a lungul timpului de către organizații non-guvernamentale, experți, juriști, activiști în materia drepturilor femeii cu finalitatea de a afirma într-o manieră mai clară amenințările adresate femeilor și posibilele scenarii de contracarare a acestora.

Preambulul Convenției de la Belem do Para depășește dimensiunile unei simple declarații de intenție, prezentând, prin intermediul unui fir argumentativ riguros construit, rațiunea care a condus la adoptarea acestui document. Debutând cu ideea respectului datorat drepturilor omului în temeiul statuării lor în cadrul Declarației Americane a Drepturilor și Obligațiilor Omului, continuând cu afirmarea drepturilor femeii ca drepturi ale omului și cu recunoașterea violenței împotriva femeilor ca o înfrângere adusă drepturilor omului, preambulul Convenției de la Belem do Para stabilește că eliminarea violenței împotriva femeilor este un fapt esențial pentru dezvoltarea individuală și socială și pentru consolidarea gradului de participare al indivizilor în viața publică.

Din punct de vedere structural, Convenția (Belem do Para) prezintă logică în organizarea dispozițiilor sale, remarcându-se încă din primul capitol interesul pentru clarificarea conceptuală a două noțiuni inter-relaționate: (1) violența împotriva femeilor; (2) domeniul de manifestare al violenței. Trebuie să menționăm că vocația definițională există, cu preponderență, în privința primei noțiuni – violența împotriva femeilor, aceasta fiind reluată în ambele articole cuprinse în conținutul primului capitol. Este firească o atare abordare dat fiind faptul că violența de gen este subiectul central al documentului iar de riguroasa definire a acestuia depinde raționalitatea dezvoltării celorlalte prevederi. Coroborate, articolul 1²⁵ și articolul 2²⁶ din Convenția de la

²⁴ A se vedea Diana Marcela Bustamante Arango, Paola Andrea Vásquez Henao, „La convención Belém Do Pará un balance de su aplicación en la jurisprudencia de la corte interamericana, a 16 años de su entrada en vigor”, Revista *Civilizar*, Vol. 11, Issue 20, 2011, p.16.

²⁵ Conform articolului 1, Capitolul 1 –Definire și scopul aplicării din Convenția Belem do Para, *în înțelesul prezentei Convenții, violența împotriva femeilor va fi înțeleasă ca orice act sau conduită bazat(ă) pe gen, care cauzează femeilor decesul, daune sau suferințe fizice, sexuale sau psihologice, fie că se produc în sfera publică sau în sfera privată.*

²⁶ Conform articolului 1, Capitolul 1 –Definire și scopul aplicării din Convenția Belem do Para, *violența împotriva femeilor va fi înțeleasă ca incluzând violența fizică, sexuală și psihologică: a. care se petrece în familie sau în unitatea domestică sau în cadrul unei alte forme*

Belem do Para dezvăluie două dimensiuni ale fenomenului violenței: (1) dimensiunea elementelor structurale, intrinseci care caracterizează violența; (2) dimensiunea sferelor de manifestare extrinsecă a fenomenului violenței.

Considerăm că cele două dimensiuni pe care le-am identificat sunt distincte prin forul intern/extern la care se raportează și prin scopul cărui sunt destinate. Astfel, în dimensiunea elementelor structurale includem *decesul, daunele fizice, sexuale și psihologice* aduse femeilor – acestea fiind acte de conținut, intrinsece fenomenului violenței menite a indica *felul violenței* în timp ce, în dimensiunea sferelor de manifestare a fenomenului violenței includem *spațiul privat și spațiul public*. Completarea adusă articolului 2 de litera *c* se referă la o circumstanțiere a fenomenului violenței exercitat în sfera publică iar această circumstanțiere depinde de *calitatea* agresorilor (statul sau agenții săi) care comit actul caracterizat ca violent în înțelesul Convenției. Observăm că articolul 2, litera *c* din Convenție menționează, în două ipostaze distincte, *calitatea* solicitată agresorilor pentru ca actul de violență să fie înscris în categoria violenței publice: statul sau agenții ai statului – aspect care subliniază, în opinia noastră, responsabilizarea autorităților în asigurarea unui climat liber de manifestări violente în privința femeilor.

În altă ordine de idei, reținem că violența împotriva femeilor este echivalentă, în termenii Convenției, cu *actele sau conduitele violente bazate pe criteriul gen* – aspect de noutate în sistemul inter-american de drept. Predilecția pentru utilizarea criteriului *gen* și depășirea criteriului *sex* în definirea, pe cale legală, a violenței împotriva femeilor demonstrează, în opinia noastră, două consecințe: (1) aprecierea criteriului *sex*, evocator de trăsături fiziologice, ca fiind mult prea limitat pentru descrierea unui fenomen cu implicații atât de complexe precum violența împotriva femeilor; (2) adoptarea criteriului *gen* în definirea fenomenului violenței împotriva femeilor produce lărgirea sferei de înțeles al cauzelor relațiilor de inegalitate între bărbați și femei. În acest caz considerăm că rolul de gen este construit pe cale culturală precum un factor modelator al manifestărilor comportamentale și mentale de natură să întrețină dezechilibrul între sexe.

Capitolul II din Convenție – *Drepturi protejate*, enunță dreptul femeii de a fi liberă de violență în sfera publică și în sfera privată (articolul 3) și

*inter-personale de relaționare, fie că agresorul împarte sau a împărțit/nu împarte/nu a împărțit aceeași reședință cu femeia, incluzând, printre altele, violul, abuzul fizic, abuzul sexual;*b. *care se petrece în comunitate și este săvârșită de orice persoană, incluzând, printre altele, violul, abuzul sexual, tortura, traficul de persoane, prostituția forțată, răpirea sau hărțuirea sexuală la locul de muncă precum și violența care se produce în instituțiile educaționale, în facilitățile de sănătate sau în orice alt loc;* c. *care este săvârșită sau tolerată de către stat sau agenții săi, independent de locul unde este săvârșită.*

dreptul femeii la recunoașterea, exercitarea și protecția tuturor drepturilor și libertăților cuprinse în documente de protecție a drepturilor omului adoptate la nivel regional și internațional (articolul 4). Dintre cele două prerogative, ultima deține dimensiuni extinse, detaliind, cu titlu exemplificativ, aspecte presupuse de posibilitatea acordată femeilor de a beneficia de drepturi recunoscute prin documente regionale și internaționale specializate în protecția drepturilor omului.²⁷

Apreciem că articolul 6 are un statut special în cadrul capitolului dedicat drepturilor întrucât acesta nu stabilește noi drepturi în favoarea femeilor, având doar un rol dezvoltător al conținutului articolului 3 care excelează prin caracterul său sintetic. De asemenea, articolul 6 are caracter explicativ și exemplificativ, identificând două posibile forme ale dreptului femeii de a fi liberă de violență: (1) dreptul femeii de a fi liberă de orice formă de discriminare; (2) dreptul femeii de a fi apreciată și educată în mod liber de tiparele comportamentale stereotipe și de practicile culturale și sociale bazate pe concepte de superioritate sau inferioritate.

Suntem de acord cu echivalența dintre dreptul femeii de a fi liberă de orice formă de violență și dreptul femeii de a fi liberă de orice formă de discriminare în temeiul următorului argument: dacă admitem ipoteza stabilită în articolele 1 și 2 din Convenție în virtutea căreia violența se manifestă în diferite elemente care o definesc din punct de vedere structural (violența poate fi psihologică, fizică, sexuală) înseamnă că etiologia oricăruia dintre elementele structurale ale violenței trebuie asociată cu unul dintre criteriile discriminatorii statornicite în instrumentele internaționale/regionale de protecție a drepturilor omului (rasă, religie, etnie, statut social, etc). În al doilea rând, considerăm că asocierea dreptului femeii de a fi liberă de orice formă de violență cu dreptul femeii de a fi eliberată de tiparele comportamentale sau mentale derivate din practici culturale stereotipe subliniază în mod direct modul în care factorul cultural impactează reglementările regionale în materie. Articolul 6 litera b din Convenție face demonstrația aplicabilității în sistemul regional de drept al conceptelor marianismului și machismului care acționează conjugat pentru a defini rolurile de gen prin instrumentarea factorului cultural. Transmiterea,

²⁷ Potrivit articolului 4 din Convenție, femeile beneficiază de: a. dreptul la respectul pentru propria viață; b. dreptul la respectul pentru integritatea fizică, mentală și morală; c. dreptul la libertate personală și securitate; d. dreptul de a nu fi supus torturii; e. dreptul de a îi fi respectată demnitatea inerentă persoanei sale și dreptul de a îi fi protejată familia; f. dreptul la protecție egală în fața legii și prin lege; g. dreptul la recursul simplu și prompt la o curte competentă pentru a dobândi protecție împotriva actelor care îi violează drepturile; h. dreptul la asociere liberă; i. dreptul la libertatea exercitării religiei și credințelor în interiorul legii; j. dreptul de a avea acces egal la serviciul public din țara sa și de a lua parte la modul de desfășurare a afacerilor publice, inclusiv la procesul decizional.

prin intermediul modului de conceptualizare a rolurilor de gen, a poziției de inferioritate deținută de segmentul feminin al populației acționează ca un factor aneantizator al prevederilor legale în materia drepturilor femeii. Dacă socialul reprezintă premisa esențială de la care pornește juridicul, atunci ambele dimensiuni trebuie să conștientizeze nevoia de depășire a practicilor culturale contrare drepturilor femeii ca drepturi ale omului, depășind astfel, în mod implicit, inclusiv relativismul cultural.

Particularitățile Convenției sunt subliniate prin adoptarea unor *mecanisme speciale care să asigure eficacitatea dispozițiilor prescrise în favoarea drepturilor femeii*. Secțiunea din Convenție corespunzând articolelor 10-12 din Capitolul IV propune în acest sens *procedura rapoartelor naționale pe care statele părți la Convenție trebuie să le comunice Comisiei Inter-Americane a Femeilor* în vederea ilustrării măsurilor adoptate de acestea pentru atingerea obiectivelor stabilite. În egală măsură, în sprijinul statelor părți la Convenție, este reglementat, în articolul 11, dreptul de a solicita Curții Inter-Americane opinii consultative asupra modului corect de interpretare a prevederilor Convenției. În cele din urmă, articolul 12 reglementează procedura plângerilor individuale adresate Comisiei, procedură pusă la dispoziția persoanelor, grupurilor de persoane, entităților neguvernamentale stabilite în mod legal pe teritoriul statelor membre ale Organizației. Procedura devine exercitabilă în măsura în care aceste entități observă încălcări ale dispozițiilor articolului 7 din Convenție.

Bibliografie:

- Berna Beatrice Maria (2015), „Gender violence within the Inter-American system of human rights protection”, *Logos Universality Mentality Education Novelty*, Vol. III, Issue 1, pp. 49-65;
- Bustamante Arango Diana Marcela, Vásquez Henao Paola Andrea (2011), „La convención Belém Do Pará un balance de su aplicación en la jurisprudencia de la corte interamericana, a 16 años de su entrada en vigor”, *Revista Civilizar*, Vol. 11, No. 20;
- Carcedo Ana (coord.) (2011), *We will not forget nor will we accept: Femicide in Central America 2000-2006*, Co-organizatori Cefemina și Horizons;
- Contreras Juan Manuel, Bott Sarah, Dartnall Elizabeth, Guedes Alessandra, Ishida Kanako, Fields Abbie, *Sexual Violence in Latin America and the Caribbean: A Desk Review*, Martie 2010;
- Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power*, General Assembly resolution 40/34, annex;

- Declaration on Femicide*, emisă pe data de 15 August 2008 de Mecanismul de monitorizare și Implementare a Convenției Belem do Para;
- Derks Susanna (2009), „Violencia doméstica, marianismo y la rabia de la Virgen de Urkupiña en Bolivia”, Institute for Gender Studies / Cultural Anthropology Radboud University Nijmegen, The Netherlands, publicat în *Papeles de trabajo*, Revista electrónica del Instituto de Altos Estudios Sociales de la Universidad Nacional de General San Martín, Año 2, n° 5, Buenos Aires, Dossier “Artes de lo sagrado en las XIV Jornadas sobre Alternativas Religiosas de América Latina”;
- Drogus Ann Carol (1994), *Religious Change and Women’s Status in Latin America: A Comparison Of Catholic Base Communities and Pentecostal Churches*, Working Paper nr. 205, Kellogg Institute;
- Expert Group on gender-related killing of women and girls, Bangkok, 11-13 November 2014, *Gender-related killing of women and girls: promising practices, challenges and practical recommendations*;
- Fanny del Rio (2009), *La Verdadera Historia de la Malinche*, Grijalbo, Uruguay, pp. 15-174;
- Fuller Norma (1995), „En Torno A La Polaridad Marianismo-Machismo”, capitol publicat în lucrarea *Genero e Identidad, Tercera Parte, Sujetos sexuados, modernidad y cultura en América Latina*, Tercer Mundo, Bogota, pp. 241-264;
- Hernández-Truyol H. Berta (2001), „Latinas, Culture and Human Rights: A Model for Making Change, Saving Soul”, *Women’s Rights Law Reporter*, Vol. 23, No. 1, Summer/Fall;
- Herrera-Sobek Maria (2011), „Folklore and ethno-nationalism in Mexican-American Literary Production Adaptation and Transformation of Indigenous Folk Icons in the Chicando Movement”, *Tradiciones*, Vol. 40, Issue 3, pp. 131-144;
- International Federation University Women, *Women’s Human Rights: The State, the Church and the Female Body*, lucrare selectată din seria *Por la Descriminalización de las Mujeres en México (Towards the Decriminalisation of the Women of Mexico)*: seminar ținut de Mexican Federation of University Women (FEMU) at the University of Tabasco, Villahermosa, Mexico, Noiembrie 2013;
- Jezzini T. Andreana, *Acculturation, Marianismo Gender Role, And Ambivalent Sexism In Predicting Depression In Latinas*, A Dissertation Presented to the Faculty of the Morgridge College of Education University of Denver.

- Mendoza Eunice, *Machismo Literature Review, Center for Public Safety Initiatives*, Rochester Institute of Technology, Draft of Working Paper 2009-12;
- Ministerio de Desarrollo Social, Instituto Nacional de las Mujeres, Directora Lic. Carmen Beramendi, *Articulado Convención Interamericana de Belém do Pará Para Prevenir, Sancionar y Erradicar la Violencia Contra la Mujer*, 2002;
- Moisés Alfonso (2012), *Sexualidad en Mesoamérica: machismo y marianismo*, articulo publicat în *Científica*, Vol. 1, No. 1, época 2, pp. 45-53;
- Navarette (2007) Federico , „La Malinche, la Virgen y la Montaña: el juego de la identidad en los codices tlaxcaltecas”, *La Historia*, Vol. 26, No. 2, Sao Paulo;
- Schneider Julia Maria, *Recreating The Image Of Women In Mexico: A Genealogy Of Resistance In Mexican Narrative Set During The Revolution*, A Thesis Submitted to the Graduate Faculty of the Louisiana State University and Agricultural and Mechanical College in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Arts in The Department of Foreign Languages and Literatures, Vordiplom, Johannes Gutenberg University, Mainz, Germany, May 2010;
- Stevens Evelyn, *Marianismo, la otra cara del machismo en Latino-America*, apud Ann Pescatelo (1977), *Hembra y Macho en Latino America : Ensaïos*, Edicion Diana, Mexico;
- The Inter-American Commission of Women Organization of American States, The International Centre for Criminal Law Reform and Criminal Justice Policy The United Nations Latin American Institute for the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders – Women, Justice, and Gender Program, *Violence in the Americas A Regional Analysis*, iulie 2001;
- Vázquez Roshnee, *Examining the Relationship between Gender Roles and Attitudes towards Rape Victims among Latino/as in the United States*, paper submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy under the Executive Committee of the Graduate School of Arts and Sciences, Columbia University, 2013.

EDUCAȚIE ȘI PROVOCĂRILE GLOBALE. ROLUL UNESCO ÎN PROMOVAREA EDUCAȚIEI PENTRU CETĂȚENIE MONDIALĂ

ANCA MOȚ*

Abstract:

Education has an essential role to play in addressing the economic, social, political, ecological problems faced by today's globalized world. It can contribute to the creation of peaceful, tolerant, inclusive and sustainable societies.

In 2014, UNESCO recognized the Education Program for Global Citizenship as a central education objective under the slogan „Learning to Live together in Peace”. This Program, developed by UNESCO and other international institutions, aims at training young people to take an active role in addressing global challenges by promoting knowledge and social skills to foster peaceful coexistence, international cooperation, solidarity and respect for diversity.

The Education for Global Citizenship Program is inspired from other approaches in the field, while also complementing them. These approaches are focused on the challenges of global education and citizenship (education for peace, human rights, citizenship, education for sustainable development).

Keywords: global citizenship, education for global citizenship, the role of UNESCO.

Résumé:

L'éducation a un rôle essentiel dans la solution des problèmes économiques, sociales, politiques, écologiques auxquels se confronte le monde globalisé d'aujourd'hui. Elle peut contribuer au développement des sociétés pacifiques, tolérantes, inclusives et durables.

En 2014, l'UNESCO a reconnu le programme d'éducation à la citoyenneté mondiale comme objectif central en matière d'éducation sous le slogan „Apprendre à vivre ensemble”. Ce programme développé par l'UNESCO, mais aussi par d'autres institutions internationales, vise à préparer les jeunes pour qu'ils exercent un rôle actif dans la solution des défis mondiaux à travers l'acquisition de connaissances et de compétences sociales favorisant la coexistence pacifique, la coopération internationale, la solidarité et le respect de la diversité.

Le programme d'éducation à la citoyenneté mondiale s'inspire et complète les autres démarches centrées sur la problématique des défis globaux de l'éducation et de la citoyenneté (éducation pour la paix, éducation pour les droits de l'homme, éducation à la citoyenneté, éducation pour le développement durable).

Mots clés: citoyenneté, éducation à la citoyenneté mondiale, rôle de l'UNESCO.

* Asist. univ. dr., Facultatea de Administrație Publică, SNSPA, e-mail: anca.mot@irido.ro.

1. Introducere

În cadrul inițiativelor UNESCO din domeniul educației, pe lângă programele care vizează favorizarea accesului la educație, ca obiectiv major în special pentru țările în dezvoltare, o atenție deosebită este acordată îmbunătățirii calității educației, cu accent pe promovarea valorilor, competențelor, comportamentelor și atitudinilor care încurajează încrederea, toleranța, respectul, coexistența pașnică.

În același timp, în afara cunoștințelor și dezvoltarea de capacități cognitive, alte obiective ale educației în secolul 21 vizează dezvoltarea unei educații care să contribuie la soluționarea marilor probleme, economice, sociale, culturale, politice, cu care se confruntă societățile actuale.

În acest context, educației pentru cetățenie mondială i se acordă un rol din ce în ce mai important în crearea unor societăți mai juste, mai inclusive, mai pașnice, durabile și tolerante, acțiunea UNESCO în acest domeniu fiind ghidată de Agenda Educație 2030 și Cadrul ei de acțiune, în special ținta 4.7 a Obiectivului de Dezvoltare Durabilă (ODD4 – obiectiv de dezvoltare durabilă referitor la educație).

Ne propunem în acest articol să abordăm problematica educației pentru cetățenie mondială (ECM), prin prezentarea contextului și necesității acesteia, a bazelor conceptuale și a rolului central exercitat de UNESCO în promovarea ECM ca discurs alternativ asupra educației în general și a educației pentru cetățenie în special.

2. Istoricul tematicii

Impunerea tematicii cetățeniei mondiale și a educației pentru cetățenie mondială are la bază evoluția conceptului de educație pentru cetățenie sub influența transformărilor de o amploare deosebită cu care se confruntă societatea actuală. Plecând de la definiția extinsă conform căreia „*educația pentru cetățenie democratică nu este un simplu concept de educație, ci un adevărat proiect de societate care vizează o schimbare profundă a mentalităților*”¹, conținutul acestei noțiuni, obiectivele și finalitățile ei au evoluat progresiv începând cu anii 80 ai secolului trecut când se produce o tranziție de la

¹ A se vedea UNESCO, *Education à la citoyenneté mondiale. Thèmes et objectifs d'apprentissage*, UNESCO, Paris, 2015, p.14. Este primul ghid pedagogic al UNESCO referitor la educația pentru cetățenie mondială elaborat pe baza unei serii de lucrări ale UNESCO referitoare la educația pentru cetățenie, și în special din publicația *Education à la citoyenneté mondiale: Préparer les apprenants aux défis du XXIème siècle*. Disponibil pe https://www.education21.ch/sites/default/files/uploads/pdf_fr/edd/dossiers-approches/2015_UNESCO_Education-a-la-citoyennete-mondiale_themes-et-objectifs-d-aprentissage.pdf

accentul pus pe importanța problematicii interculturalismului la educația pentru drepturile omului și apoi pe educația pentru cetățenie.

La baza acțiunilor de sensibilizare privind cetățenia mondială a stat inițiativa pentru *Educație înainte de toate – Education first* – (GEFI) a Secretarului general al ONU, lansată în anul 2012, care a făcut din acest obiectiv una din prioritățile sale. Inițiativa a contribuit la sublinierea rolului acestei noi forme de cetățenie în edificarea unei lumi mai bune pentru toți cetățenii lumii, educația fiind considerată un mijloc esențial de încurajare și promovare a cetățeniei mondiale. În alocuțiunea de inaugurare a inițiativei regăsim, sintetizat, această idee centrală: „*Trebuie să încurajăm cetățenia mondială. Educația trebuie să ne învețe nu numai să citim, să scriem, să calculăm. Ea trebuie în același timp să formeze cetățenii și să-și asume deplin rolul esențial de a sprijini oamenii în realizarea unei societăți mai juste, mai pașnice și mai tolerante*”.²

În perspectiva acestei inițiative, Agenda 2030³ menționează printre cele 17 obiective specifice pentru dezvoltarea durabilă o arie de acțiune centrată pe domeniul educației. Este vorba de obiectivul ODD 4 („*Asigurarea accesului la o educație de calitate, în condiții de egalitate și promovarea oportunităților de învățare pentru toți de-a lungul întregii vieți*”). Printre prioritățile acestui obiectiv global figurează ca una din ținte „*dobândirea de către toți elevii a cunoștințelor necesare pentru promovarea dezvoltării durabile, în special prin educația în favoarea dezvoltării și a modurilor de viață durabile, a drepturilor omului, a egalității între sexe, a promovării unei culturi a păcii și a non-violenței, a cetățeniei mondiale, de apreciere a diversității culturale și a contribuției culturii la dezvoltarea durabilă*” (ținta 4.7).⁴

Pentru a susține aceste obiective, UNESCO a propus ca educația pentru pace și dezvoltare durabilă, ca forme ale ECM, să devină obiectiv prioritar al Organizației în materie de educație pentru perioada 2014-2021, scopul fiind

² Inițiativa mondială intitulată „Educația înainte de toate” (Education first) a fost lansată la 26 septembrie de Secretarul general al ONU, Ban Ki-moon, având ca idee centrală utilizarea educației ca factor de transformare a lumii actuale. Inițiativa a vizat conștientizarea politică cât privește rolul educației și dezvoltarea unei mișcări mondiale pentru o educație de calitate. Cele 3 priorități ale inițiativei au fost : 1) acces la educație pentru toți copiii ; 2) ameliorarea calității educației ; 3) dezvoltarea sensului cetățeniei mondiale. A se vedea textul acestei inițiative pe <http://www.unesco.org/new/en/gefi/priorities/>

³ Adoptată la Summitul ONU pentru dezvoltare din septembrie 2015.

⁴ A se vedea *Agenda 2030 – Obiectivele Dezvoltării Durabile* pe <https://www.mae.ro/node/35919>, și în special ODD 4 cu țintele specifice, pe <https://www.edu.ro/educa%C8%9Bie-pentru-dezvoltare-durabil%C4%83>

formarea de cetățeni ai lumii responsabili în condițiile tendințelor actuale de evoluție a societății.

Astfel, în acord cu misiunea fundamentală a UNESCO (de a contribui la pacea și securitatea mondială), Agenda mondială pentru educație – Educație 2030, care este programul pentru educație post-2015 al UNESCO corespunzând ODD 4 din Agenda 2030, și în cadrul acesteia Strategia – Educație 2014-2021, conține câteva aspecte importante referitoare la ECM.⁵ Astfel, pe lângă faptul că se reafirmă ca obiectiv fundamental întărirea rolului educației ca vector al promovării valorilor, atitudinilor și comportamentelor care stimulează contribuția educației la dezvoltarea unor societăți durabile și a realizării altor drepturi fundamentale, *Strategia pe termen mediu 2014-2021* subliniază rolul central al UNESCO care, prin mandatul său interdisciplinar, poate contribui decisiv la promovarea cetățeniei globale prin educație.

În acest sens, în cadrul obiectivului strategic cheie menționat în Strategie („Educația pentru pace și dezvoltare durabilă”) este enunțat un obiectiv specific (obiectiv strategic 2) având ca arie tematică educația pentru cetățenie globală (alături de obiectivul educației pentru dezvoltare durabilă și al educației pentru sănătate).⁶

De asemenea, Cadrul de acțiune stabilit la Forumul mondial pentru educație (Incheon, 2015) care prin Declarația sa privind prioritățile în domeniul educației pentru perioada post-2015 confirmă rolul UNESCO de coordonator al proiectelor privind educația în cadrul Obiectivelor Dezvoltării Durabile, concretizează, prin enunțarea de măsuri și politici specifice, efortul în acest domeniu. Cadrul de acțiune își propune, între alte direcții de acțiune, și cel al „*susținerii dezvoltării, printr-o educație de calitate, de competențe, valori și atitudini care să permită luarea unor bune decizii, în special prin promovarea educației pentru dezvoltare durabilă și a educației pentru cetățenie mondială, în cadrul educației pentru drepturile omului, căreia îi revine un rol esențial în realizarea programului de dezvoltare durabilă în perioada post-2015*”⁷

⁵ A se vedea *Strategia UNESCO pe termen mediu 2014-2021*, în versiune franceză, pe https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000227860_fre

⁶ *Ibidem*, Obiectiv strategic 2, pp. 19-20

⁷ A se vedea textul Declarației de la Incheon și Cadrul de acțiune pentru implementarea ODD4, în versiune franceză, pe <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/education-2030-incheon-framework-for-action-implementation-of-sdg4-2016-fr.pdf> . A se vedea în special opțiunile strategice 61-63 ale Cadrului de acțiune, pp. 48-50.

Acțiunea UNESCO în acest domeniu este ancorată și în Declarația Universală a Drepturilor Omului⁸, în Recomandarea referitoare la educație pentru înțelegere, cooperare și pace internațională și educație pentru drepturile omului (1974)⁹ ca și în Programul Mondial referitor la Educația pentru Drepturile Omului (2005-prezent).¹⁰

Pentru susținerea acestui efort în domeniul ECM, UNESCO a organizat mai multe reuniuni pregătitoare: Consultarea tehnică în domeniul ECM (Seul, septembrie 2013), Primul Forum al UNESCO referitor la ECM (Bangkok, decembrie 2013), dezbaterile pe această temă continuând cu organizarea periodică a altor întâlniri și crearea unor structuri specializate (rețele, centre, instituții, platforme de dialog) cu rol de a realiza acțiuni, programe și manifestări la nivel mondial vizând susținerea cetățeniei mondiale și a ECM.

3. Context: provocările globale ale cetățeniei

Societatea se confruntă astăzi mai mult ca oricând cu schimbări de o amploare deosebită, cu provocări la scară globală.

Fenomenul mondializării constă în transformări structurale fără precedent de natură economică, socială, politică, culturală, de mediu, care constituie tot atâtea mize în societate implicând alegeri și necesitând soluții: schimbări climatice, problema securității energetice și epuizarea resurselor, schimbarea modelelor de consum și a stilurilor de viață, creșterea fluxurilor migratorii, crize economice și financiare, declinul statelor-națiune. Unele fenomene, ca de exemplu dezvoltarea fără precedent a schimburilor la nivel global, creșterea interdependențelor în diferite domenii, accesul pe scară largă la informații și dezvoltarea comunicațiilor, dezvoltarea de noi media, oferă indivizilor și

⁸ Este vorba în special de art.26, alineat 2, conform căruia „Educația trebuie să vizeze deplina dezvoltare a personalității umane și la întărirea respectării drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Ea trebuie să urmărească înțelegerea, toleranța și prietenia între toate națiunile și grupurile rasiale sau religioase, dar și dezvoltarea activităților Națiunilor Unite de menținere a păcii”. A se vedea Declarația Universală a Drepturilor Omului pe http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Declaratia_Universala_a_Drepturilor_Omului.pdf

⁹ A se vedea textul acestei Recomandări adoptate la Conferința generală a UNESCO (Paris, octombrie 1974) în care apare noțiunea „educație cu vocație internațională” și se specifică principiile directoare în domeniul educației pentru înțelegere, cooperare și pace internațională, printre care: încurajarea promovării dimensiunii internaționale și a unei perspective mondiale a educației la toate nivelele și în toate formele; conștientizarea interdependențelor mondiale între popoare și națiuni; înțelegerea necesității solidarității și cooperării internaționale etc., pe http://portal.unesco.org/fr/ev.php-URL_ID=13088&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

¹⁰ Pentru *Programul mondial privind educația pentru drepturile omului* (cele trei faze – 2005-prezent) și elementele de interes pentru ECM a se vedea Zlătescu, M. I. (coord.), *Educație, dreptul la educație și educația pentru drepturile omului*, IRDO, București, 2016, pp. 38-54.

statelor noi oportunități și posibilități de dezvoltare, dar ele implică și aspecte negative: sărăcie, conflicte, mari inegalități sociale, injustiție. Toate aceste schimbări necesită mai mult ca oricând o gestiune comună și cooperare la nivel global.¹¹

Alte fenomene, cum sunt creșterea concurenței între state, companii și indivizi, creșterea șomajului (prin deschiderea frontierelor și accesul muncitorilor străini pe piețele naționale ale muncii), creșterea migrației ilegale, sunt evoluții care pun în evidență o mare divergență de interese la nivel național, dar și regional și internațional. În multe țări, cetățenii percep aceste schimbări ca fiind o pierdere a suveranității naționale, ca un proces de uniformizare, ceea ce produce respingere, discriminare, replierea identitară, resentimente și teamă.

De aceea, manifestările și impactul mondializării trebuie să fie analizate din perspectiva valorilor care stau la baza drepturilor omului, a instrumentelor internaționale care garantează aplicarea acestor drepturi și a libertăților fundamentale. În acest sens, o redefinire a conceptului de cetățenie și promovarea unui nou tip de educație care să abordeze tematicile globalizării într-o perspectivă holistică și coerentă sunt mai necesare ca oricând.

4. Necesitatea unei noi concepții asupra cetățeniei și a unei forme alternative de educație pentru cetățenie

Educația pentru cetățenie (națională) are ca obiect problematicile sociale majore actuale care au loc într-un context în care toate societățile naționale se confruntă cu fenomene de excludere, violență, extremism, xenofobie. În acest sens, educația pentru cetățenie este un mijloc de a armoniza raporturile

¹¹ Despre contextul mondializării, în general, și rolul transformator al educației, în special, se pot consulta surse diverse. Sugerăm, între altele, *Agenda 2030 pentru Dezvoltare Durabilă (Transformarea lumii în care trăim)*, adoptată în 2015 de ONU ca proiect de acțiune globală ale cărei cele 17 obiective sunt soluții la provocările și dificultățile lumii actuale (insecuritate, inegalități, discriminare etc.), pe <http://fr.unesco.org/events/adoption-agenda-2030-developpement-durable-sommet-nations-unies-developpement-durable>. Pentru o analiză a contextului mondial actual a se vedea de asemenea Zlatescu, M. I., „Noi obiective pentru dezvoltarea durabilă”, în *Revista Drepturile Omului*, nr.2/2015, IRDO, dar și UNESCO *Education Strategy 2014-2021*, UNESCO, 2014, Cap. 1, în special „The changing global context”, pp 12-18, pe <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002312/231288e.pdf>; Blondel, D., „Contraintes, risques et enjeux du XXIème siècle”, în *Education pour le XXIème siècle. Questions et perspectives*, Editions UNESCO, 1998 ; Delors, J., *Education: un trésor est caché dedans, Rapport à l'UNESCO de la Commission Internationale sur l'éducation pour le vingt et unième siècle*, Editions UNESCO, 2ème édition revue et corrigée, 1999, Cap.3, pp. 65-83, pe <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001159/115930f.pdf>.

sociale, de a dezvolta responsabilități civice și de a favoriza construirea unei cetățenii active și participative.¹²

Educația și școala au rolul fundamental de a transmite valori și achiziții sociale, dar ele trebuie să fie deschise și către provocările noi și actuale care le proiectează în viitor, educația având și rolul de a asigura un echilibru între transmiterea de cunoștințe și proiectarea viitorului.

Întrucât orice educație este legată de spațiul social în care se exercită – adică se înscrie într-un anumit timp și vizează stabilitatea unui sistem social –, actualitatea este o provocare pentru școală și educație, ea cere o abordare sistemică, acest demers integrator fiind cu atât mai important cu cât obiectul de studiu se referă la mize mondiale.

Astfel, dacă ne raportăm la fenomenele și tematicile ale căror cauze și efecte depășesc cadrul național sau regional, educația pentru cetățenie mondială apare ca fiind tipul de educație cu un potențial puternic. În viziunea promotorilor ECM, într-o lume în care regiunile și provocările sunt interdependente, este necesară o pedagogie transformatoare, care să permită tinerilor rezolvarea problemelor referitoare la dezvoltarea durabilă și la pace, acestea fiind probleme care privesc întreaga umanitate.

În contextul actual în care populațiile lumii se confruntă, în grade diferite, cu numeroase provocări, ECM este mai necesară ca oricând. Ea constituie tipul de educație care abordează tematicile globalizării într-o viziune coerentă bazată atât pe exigențele drepturilor omului cât și pe imperativele dezvoltării durabile și care „*răspunde nevoilor prezentului fără a compromite capacitatea generațiilor viitoare de a răspunde nevoilor lor*”.¹³

5. Fundamente conceptuale

5.1. Conceptul de cetățenie mondială

Deși ECM este considerată o dimensiune esențială a educației ca factor de abordare a provocărilor proprii globalizării, încă nu există un consens

¹² Despre necesitatea ECM în contextul schimbărilor actuale și rolul ei ca proces transformator a se vedea *Guide pratique sur l'éducation à la citoyenneté mondiale*, Centre Nord-Sud du Conseil de l'Europe, Lisabona, 2008, pp. 13-14, 16-17, pe https://www.education21.ch/sites/default/files/uploads/pdf_fr/edd/dossiers-approches/2008_CdE_Guide-pratique-sur-l-education-a-la-citoyennete-mondiale.pdf

¹³ *Ghide pedagogique* – Cap. „ Les défis mondiaux de la citoyenneté” (Provocările mondiale ale cetățeniei), p. 12.

cât privește definirea și sensul cetățeniei mondiale și deci a conținutului și practicilor ECM.¹⁴

Conceptul de cetățenie mondială este controversat în mediile academice și sensul expresiei „cetățean al lumii” generează interpretări multiple. Cu acești sens aproximativ sunt utilizate și alte noțiuni: cetățenie extra-națională, cosmopolitism sau cetățenie planetară.¹⁵

Există diferite puncte de vedere cât privește definirea cetățeniei mondiale, dimensiunile ei, în ce măsură este diferită de cetățenia națională sau o completează, având în vedere că însuși conceptul de cetățenie națională are semnificații diferite, în funcție de istoria politică a diferitelor țări.

Astfel, pentru unii analiști, noțiunea de cetățenie mondială este vagă, contradictorie, de aceea dificil de definit. Chiar dacă în condițiile mondializării și multiculturalității crescânde a societăților contemporane concepția și practica tradițională a cetățeniei s-a transformat progresiv, totuși, realitatea juridică și exercitarea ei rămân ancorate încă la nivelul statului-națiune. Pentru acești autori, utilizarea termenului de cetățenie mondială nu se poate aplica pe plan mondial pentru că cetățenia este legată de democrație iar democrația de un popor, deci de instituții naționale (parlament ales și un guvern suveran).¹⁶

Cetățenia mondială este o noțiune controversată (în raport cu noțiunea de cetățenie națională) și datorită faptului că termenul de cetățenie, referindu-se în mod tradițional la apartenența unui individ la o comunitate politică, subînțelege atât un sentiment de apartenență la această comunitate politică națională dar și un tip de acțiune cu implicații în termeni de drepturi, îndatoriri și responsabilități. Din această perspectivă, orice încercare de transpunere a noțiunii de cetățenie la nivel mondial este problematică (din punct de vedere juridic și psihosocial).¹⁷

¹⁴ Despre sensurile și diferitele interpretări ale noțiunilor de cetățenie și cetățenie mondială a se vedea UNESCO, *Education à la citoyenneté mondiale: une nouvelle vision. Document final de la Consultation technique sur l'éducation à la citoyenneté mondiale*, Paris, UNESCO, 2013, pag. 2, pe https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000224115_fre și UNESCO, *Education à la citoyenneté mondiale: Préparer les apprenants aux défis du XXIème siècle*, UNESCO, Paris, 2015, pp. 15-18, pe <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000230062>

¹⁵ A se vedea UNESCO, *Education à la citoyenneté mondiale: une nouvelle vision*, p. 15, pe https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000224115_fre

¹⁶ A se vedea Tawil, S., „Le concept de citoyenneté mondiale: un apport potentiel pour l'éducation multiculturelle”, în *Revue internationale de l'éducation de Sèvres*, no.63, sept. 2013, pp. 133-144, pe <https://journals.openedition.org/ries/3501>. A se vedea de asemenea Tawil, S., „Education for Global Citizenship: A Framework for discussion”, UNESCO. *Education Research and Foresight. Working Paper Serie*, 2013, pe <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000223784>

¹⁷ A se vedea Davis, I., et al., „Globalizing citizenship education? A Critique of «Global Education» and «Citizenship Education»”, *British Journal of Educational Studies*, 2005, vol.53, no.1, pp. 68-89 (publicată online, iulie 2010), pe <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1111/j.1467-8527.2005.00284.x?src=recsys>

În același timp, în viziunea altor autori, este posibil și necesar să vorbim de o cetățenie mondială dacă considerăm prin aceasta conștiința și preocuparea cetățenilor pentru marile probleme colective ale lumii pentru interdependențele globale (care depășesc cadrul statelor naționale): repartiție inegală a bogățiilor și resurselor, acces inegal la drepturile omului, discriminări de diferite feluri, dezvoltarea durabilă, securitatea colectivă și pacea durabilă.¹⁸

În viziunea UNESCO noțiunea de cetățenie poate fi extinsă pentru a include multiple puncte de vedere. În condițiile în care cetățenia este legată de interdependențele și interconexiunile create de schimburile internaționale, de migrație, de dezvoltarea noilor tehnologii ale informației și comunicațiilor, în condițiile în care ea este de asemenea legată de preocuparea comună față de prosperitatea globală, putem vorbi de o cetățenie mondială.¹⁹

De asemenea, necesitatea sau promovarea acestui tip de cetățenie este justificată prin existența tratatelor și convențiilor internaționale, prin prezența a numeroase organizații internaționale, a firmelor multinaționale, prin acțiunile cu caracter transnațional ale societății civile, care au supus cetățenia națională unor importante modificări.

Cetățenia mondială este tipul de cetățenie care pune accent nu numai pe interconexiuni economice, politice, sociale, culturale, dar și pe interdependențe între nivelul local, național, regional și internațional.

Conceptul de cetățenie mondială este considerat ca fiind un ansamblu de principii, valori, comportamente, prin care dezvoltarea democratică și drepturile omului se pot concretiza peste tot în lume. Dacă cetățenia democratică se referă la incluziune socială, la acces la drepturi, la exercitarea drepturilor civice, la spirit de solidaritate, la asumarea de responsabilități, cetățenia mondială este cea care vizează realizarea acestor obiective dincolo de limitele spațiului național, într-o perspectivă extinsă care cuprinde contextele locale, naționale, regionale și internaționale în care trăiesc indivizii.

Cetățenia mondială este un mijloc de a înțelege, de a acționa și de a se situa în raport cu ceilalți și la mediu în timp și spațiu – mijloc care se bazează pe valori universale, prin acțiuni care respectă diversitatea și pluralismul.²⁰

¹⁸ A se vedea Wassman, G., „L'embryon d'une citoyenneté mondiale”, în *Mouvements*, 25(1), 2003, pp. 31-36, pe <https://www.cairn.info/revue-mouvements-2003-1-page-31.htm>. A se vedea de asemenea Jordan, L., „La citoyenneté mondiale”, *Chroniques de la gouvernance*, 2010, Site Institut de la Gouvernance, pp. 157-161, pentru analiza conceptului de cetățenie mondială în legătura cu societatea civilă mondială și procesul de mondializare, pe http://www.institut-gouvernance.org/docs/chro2010-citoyennet_mondiale1.pdf

¹⁹ A se vedea UNESCO, *Préparer les apprenants aux défis du XXIème siècle*, „Tensions actuelles”, pp.19-21 și „Facteurs favorables”, pp. 22-25.

²⁰ *Ibidem*, p. 16.

În ciuda acestor diferențe de definire și sens, în nicio interpretare cetățenia mondială nu implică un statut juridic. Ea se referă în principal, așa cum toate documentele și studiile o subliniază, la un sentiment de apartenență la o comunitate largită extra-națională sau la apartenența la o umanitate comună.

5.2. Educația pentru cetățenie mondială

În toate societățile este importantă cunoașterea funcționării democrației din țara respectivă, a drepturilor și obligațiilor, pentru a putea participa în mod efectiv la viața societății, în acest scop cetățenii trebuind să devină actori implicați și responsabili. Promovarea cetățeniei mondiale este un mijloc de a avansa în realizarea la nivel global al acestor obiective prin acțiuni și angajament civic concret.

Prin ECM, cetățenii, și în special tinerii, devin conștienți de rolul lor de cetățeni ai lumii, de responsabilitățile și de puterea lor de acțiune pentru a face lumea mai justă și solidară. ECM încurajează și ajută cetățenii să reflecteze asupra alegerilor pe care le fac în viața cotidiană și asupra consecințelor acestor alegeri asupra societății, ținând cont de drepturile și obligațiile ce le revin.²¹

Conceptual, ECM este un cadru compus din cunoștințele, competențele, valorile și comportamentele necesare pentru a asigura realizarea unei societăți globale mai pașnice, mai tolerante și mai inclusive. Ea este o abordare a educației considerată ca un instrument de înțelegere și soluționare a marilor probleme și provocări mondiale de ordin economic, social, politic, de mediu.

În această viziune, ECM face parte din domeniul mai larg al educației pentru cetățenie care promovează ideea de bază conform căreia educația nu are numai rolul de transmitere și acumulare de cunoștințe și capacități cognitive. Înscriindu-se în această perspectivă, ECM trebuie să contribuie activ la dezvoltarea de valori, de competențe generale și de comportamente care să faciliteze și să promoveze înțelegerea și cooperarea internațională.²²

Având această semnificație, ECM utilizează concepte, teorii și metode aplicate în alte domenii și tematici ale educației, ca de exemplu cele specifice domeniului educației pentru drepturile omului, a educației pentru pace, a educației pentru dezvoltare durabilă. Împreună cu acestea, ECM contribuie la realizarea de acțiuni pentru rezolvarea unor priorități comune și a unui obiectiv comun central, adică promovarea păcii și a unei lumi mai prospere, mai solidare și pașnice pentru toți.

²¹ *Ibidem*, pp.12-14.

²² *Ibidem*, p. 16.

Deși există consens cât privește scopul ei general, ECM a fost diferit definită de organismele internaționale. Nu numai viziunea ECM este diferită, dar și obiectivele, modul de a le pune în practică, și strategiile diferă.²³

Astfel, UNESCO (în Raportul din anul 2015) definește ECM ca fiind „un cadru conceptual care cuprinde cunoștințele, competențele, valorile și comportamentele de care este nevoie pentru a asigura realizarea unei lumi mai juste, mai pașnice, mai tolerante, mai inclusive, mai sigure și mai durabile”.²⁴

În această viziune, ECM regroupează educația pentru cetățenie, educația pentru solidaritate internațională, educația pentru dezvoltare internațională, educația pentru drepturile omului, educația interculturală, educația pentru mediu și pentru dezvoltare durabilă. Scopul este de a încuraja și stimula participarea activă, asumarea de responsabilități față de prioritățile comune, de a contribui la schimbări pozitive pentru toți cetățenii lumii.²⁵

6. Necesitatea promovării ECM

În inițiativa care a impulsionat dezbaterea asupra ECM sunt identificate, în mod concret și sintetic, obstacolele cu care se confruntă ECM și care justifică necesitatea acestui tip de educație. În același timp sunt schițate și soluțiile posibile care constituie linii directoare pentru programele de susținere a ECM.²⁶ Acestea sunt:

- a) Caracteristicile sistemelor educative actuale. Astăzi, școala pregătește elevii în principal pentru achiziția de cunoștințe, evaluată prin procedee clasice (examene), promovarea responsabilității colective, a respectului pentru diversitate, a înțelegerii diferitelor culturi și regiuni nefiind în centrul procesului educativ. Or, întrucât societățile se confruntă astăzi cu probleme care afectează toți cetățenii lumii, ECM este un mijloc esențial de schimbare a practicilor pedagogice tradiționale. Pentru aceasta, trebuie acționat în direcția schimbării modului de organizare a educației, la adaptarea conținutului curriculei la transformările

²³ Cât privește interpretările variate ale ECM a se vedea UNESCO, *Education à la citoyenneté mondiale: Préparer les apprenants aux défis du XXIème siècle*, „Paramètres de la citoyenneté mondiale et de l'éducation à la citoyenneté mondiale”, pp. 15-18.

²⁴ *Ibidem*, p. 15.

²⁵ Pentru concepția UNESCO asupra ECM și perspectiva de abordare a acestei problemă a se vedea și Pigozzi, M.J., „A UNESCO View of Global Citizenship Education”, *Educational Review*, 2006, vol. 58, no. 1, pp. 1-4, pe <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00131910500352473>

²⁶ A se vedea *Global Education First Initiative. Priorities: Foster Global Citizenship*, pe <http://www.unesco.org/new/en/gefi/priorities/>

globale, implementarea unui sistem de învățare inovativ și participativ care să contribuie efectiv la schimbarea viziunii și stilurilor de viață. Sintetizând, educația trebuie regândită în așa fel încât ea să pregătească elevii nu numai pentru examene, ci și pentru viață.

- b) Programele școlare și materialele didactice. Actualmente, curricula și manualele contribuie la persistența și reproducerea stereotipurilor, exacerbează diviziunile sociale și resentimentele față de diferite grupuri sau etnii. În cazuri rare, programele școlare sunt axate și contribuie la dezvoltarea unui proces educativ inclusiv, care să încurajeze integrarea grupurilor marginalizate sau vulnerabile. Schimbarea este însă posibilă dacă școala și educatorii adoptă viziunea etică a cetățeniei mondiale. Întrucât tinerii sunt din ce în ce mai deschiși față de noile perspective, tot mai interconectați datorită noilor tehnologii și mijloace de comunicare, școala este într-o poziție ideală pentru a-i încuraja în această direcție.
- c) Lipsa capacității de adaptare a educatorilor la provocările actuale. Diferitele reforme de restructurare a sistemelor de educație pun accentul în principal pe necesitatea de a ameliora competențele cetățenești ale tinerilor. Dacă se dorește schimbarea comportamentelor și atitudinii elevilor, este necesar ca educatorii să adopte o nouă concepție asupra conținutului programelor, dar și asupra modului de predare/învățare, cu noi practici pedagogice, nediscriminatorii și inclusive, care să promoveze toleranța, înțelegerea, diversitatea, tinerii fiind în felul acesta pregătiți pentru construirea unei lumi mai bune. Întrucât multor educatori le lipsește experiența, antrenamentul, încrederea și suportul, aceștia trebuie să fie încurajați și sprijiniți în această direcție prin diferite căi și utilizând diferite instrumente: discuții, dezbateri, cursuri de formare, acordarea de suport material și financiar. Numai astfel educatorii pot să contribuie efectiv la schimbarea ideilor, a mentalităților și obiceiurilor, în acord cu provocările secolului 21.
- d) Accent insuficient pe valori. Valorile păcii, ale drepturilor omului, ale diversității culturale și justiției sunt adesea neglijate în sistemele de educație, școala reproducând inegalitățile și prejudecățile sociale prin tolerarea unor practici discriminatorii, a violenței bazate pe gen și supunând elevii la pedepse fizice și psihologice. Pentru schimbarea acestei concepții asupra procesului educativ, personalul didactic trebuie să învețe să modeleze comportamentele, să dezvolte noi competențe și capacități, ca de exemplu o nouă viziune, responsabilă, față de mediu,

control și prevenire a violenței, prin promovarea unor noi coduri de conduită în mediul școlar.

- e) Lipsa de leadership în domeniul cetățeniei mondiale. Pentru a pregăti o generație ale cărei valori prioritare sunt toleranța, non-violența, un mediu sustenabil și o pace durabilă, este necesară implicarea globală a tuturor actorilor, într-un dialog la nivel mondial care să stabilească norme, politici și programe de promovare a ECM. Reușita în acest domeniu cere efortul și angajamentul decidenților, experților, ale guvernelor, ale instituțiilor internaționale și ONG-urilor.

Acțiunile UNESCO în domeniul ECM se înscriu în această perspectivă de transformare a lumii prin educație. Prin ECM, UNESCO este un promotor activ al unui nou tip de educație concepută ca modalitate constructivă și etică de construire a unor societăți prospere și pașnice. Pentru a transforma lumea, viziunea asupra educației trebuie schimbată, ECM fiind una din soluțiile promovate de UNESCO, în colaborare cu alți actori naționali și internaționali, de sprijinire a eforturilor colective de promovare a democrației și dezvoltării durabile.

7. Dimensiunile și temele ECM în viziunea UNESCO

În viziunea UNESCO, ECM, chiar dacă se aplică diferit, în funcție de context, se bazează pe trei dimensiuni comune diferitelor accepțiuni și interpretări date conceptului de cetățenie mondială. Aceste coordonate conceptuale corespund celor trei domenii de învățare: cognitivă, socio-afectivă și învățare comportamentală.²⁷

Aceste dimensiuni care sunt interlegate și integrate procesului de învățare, sunt următoarele:

- a) aspectul cognitiv – ECM vizează dobândirea de cunoștințe și capacități de gândire care să permită o analiză critică și constructivă a lumii și complexității ei. Această dimensiune permite cunoașterea, înțelegerea și aprecierea în mod critic a problemelor mondiale, regionale, naționale și locale, în interdependența lor, ca și interconexiunile dintre țări, popoare și națiuni. Această componentă a ECM urmărește de asemenea cunoașterea aprofundată a valorilor universale (egalitate, demnitate, justiție, toleranță), a interculturalității, a modului de funcționare a democrației.

²⁷ A se vedea UNESCO, *Education à la citoyenneté mondiale: thèmes et objectifs d'apprentissage*, UNESCO, 2015, pp. 15-16; 20-21, pe <https://www.unesco.ch/wp-content/uploads/2017/03/TOPICS-AND-LEARNING-OBJECTIVES-FR.pdf>

- b) aspectul socio-emoțional – vizează cultivarea unor sentimente de apartenență la comunitatea mondială, la umanitatea comună, împărtășirea unor principii și responsabilități, dezvoltarea unor sentimente de empatie, de solidaritate, de respect al diversității și diferențelor de orice natură. Aceste valori, atitudini și competențe sociale permit dezvoltarea pe plan afectiv, psihosocial și fizic și care favorizează conviețuirea într-un climat de înțelegere, pace și toleranță.
- c) dimensiune comportamentală – vizează acțiunea eficace și responsabilă la nivel local, național și mondial în scopul promovării păcii și dezvoltării durabile în lume, pe baza înțelegerii identităților colective, pe acceptarea diversității etnice, religioase, culturale, prin respectarea unor coduri de conduită etică, angajament civic, responsabilitate socială și solidaritate.

ECM poate fi realizată atât prin demersuri formale (ca parte integrantă a unor cursuri deja existente – educație civică, educație pentru cetățenie, studii sociale – sau ca domeniu de studiu independent) și informale, prin intervenții și acțiuni școlare și extra-școlare, prin aplicarea de metode convenționale și neconvenționale (inovative). ECM se adresează nu numai actorilor din sistemele educative ci și unor largi și variate categorii de populație și marelui public, mediei, responsabililor politici, sindicatelor, ONG-urilor, cercetătorilor, migranților etc.²⁸

Acțiunile din domeniul ECM se desfășoară în jurul a trei teme specifice²⁹:

- a) Prevenirea extremismului violent prin educație – Este o temă importantă întrucât extremismul violent este un obstacol major pentru pacea mondială și pentru drepturile omului. De aceea, conform Planului de acțiune al Secretarului General al ONU pentru prevenirea extremismului violent (decembrie 2016), UNESCO s-a implicat în acțiuni de sprijinire a țărilor care fac eforturi pentru promovarea reformelor în domeniul educației vizând contracararea discursurilor violent-extremiste. Activitățile în acest domeniu includ în special crearea unei platforme internaționale pentru dialog care promovează rolul educației în prevenirea și combaterea acestui fenomen, crearea unui consiliu

²⁸ A se vedea UNESCO, *Education à la citoyenneté mondiale: Préparer les apprenants aux défis du XXIème siècle*, p. 11, 17.

²⁹ *Action de l'UNESCO pour l'éducation à la citoyenneté mondiale. Domaines de travail spécifique*, Site UNESCO, pe <https://fr.unesco.org/themes/ecm/action>

tehnic și întărirea capacităților UNESCO în acest domeniu, pregătirea unor ghiduri în această materie.³⁰

- b) Activități de predare/învățare privind Holocaustul și genocidurile – Având în vedere că ECM vizează nu numai ameliorarea viitorului, ci ea constă și în reflecția asupra trecutului pentru a trage învățăminte pentru prezent și pentru viitor, UNESCO desfășoară acțiuni și elaborează programe care urmăresc întărirea unei culturi a prevenției și de stimulare a înțelegerii cauzelor și implicațiilor acestor evenimente.³¹
- c) Activități privind rolul limbilor în procesul educativ – Pentru promovarea diversității culturale, a limbilor locale ca manifestări ale culturii și valorilor tradiționale care contribuie la crearea de legături între indivizi și comunități, UNESCO încurajează bilingvismul și multilingvismul ca mijloace de promovare a incluziunii în și printr-o educație de calitate.³²

8. Abordarea în acțiunile UNESCO de promovarea a ECM

În viziunea UNESCO, ECM este abordată în următoarea perspectivă³³: holistă – acțiunile vizează atât conținutul cunoștințelor dobândite, a metodelor pedagogice de predare/învățare cât și a mediului educativ în general, în context atât formal, non-formal și alternativ; transformațională – în sensul în care ECM are ca finalitate transformarea indivizilor concomitent cu transformarea societăților; contextualizată – ECM este concepută în așa fel încât să fie adaptată particularităților locale și culturale; centrare pe valori – ECM are la bază și promovează drepturile omului și valori universale (nediscriminarea, egalitatea, dialogul, toleranța, respectul); integrată – ECM este integrată în eforturile de promovare a unei educații inclusive și echitabile de calitate.³⁴

Fiind astfel concepută și caracterizată prin câteva dimensiuni esențiale, ECM urmărește un ansamblu de transformări personale și societale. Aceste

³⁰ Pentru rolul UNESCO în promovarea educației ca instrument de prevenire a extremismului, despre orientări și programe educative în acest domeniu specific de acțiune a se vedea <https://fr.unesco.org/preventing-violent-extremism/education>

³¹ A se vedea UNESCO, *Enseignement de l'Holocauste et des génocides*, site UNESCO, pe <https://fr.unesco.org/themes/education-holocauste-genocides>

³² Pentru rolul și relevanța acestui domeniu de acțiune în cadrul ECM a se vedea <https://fr.unesco.org/themes/ecm/langues>

³³ *Action de l'UNESCO pour l'éducation à la citoyenneté mondiale. Domaines de travail spécifique*, Site UNESCO.

³⁴ Despre interpretările variate date ECM în funcție de context, dar și despre elementele comune ale acestor analize a se vedea UNESCO, *Education à citoyenneté mondiale: Préparer les apprenants aux défis du XXIème siècle*, pp. 18-19.

schimbări se operează la nivelul cunoștințelor, competențelor, valorilor și comportamentelor în vederea înțelegerii realității și transformării acesteia. În mod concret, ECM poate lua forma informării, sensibilizării și conștientizării privind evoluțiile actuale (locale, regionale, internaționale), a angajamentului și acțiunilor sub forma participării cetățenilor la viața publică, la dezbateri privind binele comun într-un context global, la evenimente mondiale.

9. Obiective și realizări în domeniul ECM

9.1. Obiectivele ECM

ECM are ca obiectiv central să pună la dispoziția cetățenilor informațiile și instrumentele necesare asumării unui rol activ atât la nivel local cât și global în transformarea pozitivă a societății. Concret, având ca reper esențial respectarea drepturilor omului, și în legătură cu cele trei dimensiuni menționate, ECM vizează dobândirea următoarelor competențe de bază cu obiectivele specifice corespunzătoare³⁵:

- a) Cunoașterea și conștientizarea complexității fenomenelor și proceselor lumii actuale, a tendințelor globale specifice, cunoașterea și respectarea valorilor universale fundamentale (drepturile omului, diversitate, justiție, nediscriminare, toleranță).
- b) Dezvoltarea de capacități cognitive indispensabile rezolvării de probleme și luării de decizii, dezvoltarea aptitudinilor creative și inovative.
- c) Dobândirea și dezvoltarea de capacități non-cognitive (empatie, deschidere față de alte opinii și experiențe, competențe de comunicare.
- d) Dezvoltarea de competențe comportamentale necesare participării civice, mobilizării și contribuției la evenimentele globale actuale la nivel local, național și internațional, în calitate de cetățeni mondiali informați și responsabili.

9.2. Realizări în materie de ECM

La fiecare patru ani, UNESCO publică un raport referitor la implementarea Recomandării din 1974 privind educația pentru înțelegere, cooperare și pace internațională, ale cărei principii directe sunt unele din fundamentele ECM.³⁶

³⁵ A se vedea UNESCO, *Education à la citoyenneté mondiale: thèmes et objectifs d'apprentissage*, 2015, p.16, pe <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000233240>. A se vedea de asemenea UNESCO, *Education à la citoyenneté mondiale: Une nouvelle vision*, p.4.

³⁶ Aceste principii directe (cu temele asociate respective) sunt următoarele: diversitate culturală și toleranță; pace și non-violență; drepturile omului și libertățile fundamentale; supraviețuirea și bunăstarea speciei umane. A se vedea textul Recomandării din 1974, pe http://portal.unesco.org/fr/ev.php-URL_ID=13088&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

Raportul din 2018, intitulat „Progress on Education for Sustainable Development and Global Citizenship Education” conține analiza realizărilor în acest domeniu în perioada 2012-2016. Raportul, realizat în urma celei de-a 6-a Consultări, a evaluat modul în care Recomandarea din 1974 se reflectă în politicile educative, în programele de învățământ și în domeniul formării cadrelor, în materie de ECM și de educație pentru dezvoltare durabilă, ca programe legate de temele abordate în ținta 4.7 a ODD.³⁷

Concluziile acestei anchete mondiale pun în evidență un puternic angajament politic al statelor membre față de aplicarea principiilor directoare în domeniul ECM. Aceste principii sunt incluse în constituții, în legislația națională sau în politicile educative în cea mai mare parte a țărilor. Totuși, deși au fost înregistrate progrese, cu diferențe între regiuni și țări, se observă un ecart între voința politică și progresele reale. În acest sens, raportul semnalează o insuficientă implementare a programelor de formare – inițială și continuă – a cadrelor didactice, o slabă integrare a temelor ECM în programele pedagogice, o atenție relativ scăzută acordată diversității culturale și toleranței și o insuficientă includere a tuturor dimensiunilor ECM în aceste programe. Alte constatări negative se referă la insuficienta atenție acordată în evaluarea elevilor, a valorilor, atitudinilor și comportamentelor, și la lipsa resurselor considerată principalul obstacol în realizarea inițiativelor și proiectelor naționale în domeniul ECM.

10. Manifestări la nivel mondial

La fiecare doi ani, UNESCO organizează un Forum având ca temă ECM al cărui rol este de a face bilanțul problemelor cheie în materie de politici și practici în acest domeniu. Concret, în cadrul acestui dialog mondial, sunt examinate noile tendințe ale contextului, se realizează un schimb de informații, de bune practici și experiențe în domeniu, se stabilesc strategii de operaționalizare a ECM, se trasează orientări politice și programatice privind integrarea ECM în sistemele de educație. În aceste evenimente sunt implicați experți și profesioniști, practicieni din domeniul educației, decidenți, care participă la consultări, la elaborarea de ghiduri și rapoarte.

Aceste manifestări de promovare a ECM au fost inaugurate cu Primul Forum pentru ECM de la Bangkok (decembrie 2013) care a vizat clarificări

³⁷ Realizările în materie de ECM (și de educație pentru dezvoltare durabilă) sunt evaluate prin indicatorul mondial referitor la ținta 4.7 – „gradul de integrare a ECM și a educației pentru dezvoltare durabilă, inclusiv egalitatea de gen și respectarea drepturilor omului în politicile naționale de educație, în programele de învățământ, de formare a cadrelor și de evaluare a elevilor”. A se vedea textul raportului în versiune franceză pe https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000266176_fre

conceptuale (cetățenie mondială, ECM). Al doilea Forum a avut loc la Paris (ianuarie 2015) și a avut două obiective principale: analiza programelor de ECM în cadrul Agendei post-2015 și rolul ECM în promovarea păcii. În anul 2017 (martie) a fost organizat al Treilea Forum la Ottawa axat pe problematica abordărilor pedagogice și a practicilor educative în domeniul ECM. Ultimul Forum a avut loc în luna iulie 2019 la Hanoi și a avut ca temă educația pentru dezvoltare durabilă și ECM ca programe cheie pentru atingerea țintei 4.7 a ODD 4 și ca mijloace de realizare a unor societăți pașnice și durabile. Cu această ocazie, UNESCO a lansat un studiu care va face obiectul unui raport privind felul în care EDD și ECM sunt incluse în programele școlare și în sistemele de educație la nivel mondial.³⁸

De asemenea, UNESCO asigură difuzarea ECM printr-o rețea mondială constituită din propriile institute, alte agenții ale ONU, diferite organizații interguvernamentale, în special organisme regionale, printre care Institutul Mahatma Gandhi de educație pentru pace și dezvoltare durabilă a UNESCO, Institutul internațional pentru întărirea capacităților în Africa, Institutul de Statistică al UNESCO, Centrul Asia-Pacific de educație pentru cooperare internațională, Catedrele UNESCO.³⁹

Aceste manifestări și acțiuni au rolul de a ameliora înțelegerea ECM ca demers educativ și implicațiile acesteia asupra conținutului, metodelor pedagogice și a perspectivelor educaționale, să identifice bunele practici și abordările novatoare în această materie.

11. Concluzii

Noțiunea de cetățenie mondială a apărut recent în discursul despre dezvoltarea internațională, odată cu adoptarea în 2012, de către Secretarul general al ONU, a inițiativei mondiale „Educație înainte de toate”, printre prioritățile căreia figurează și promovarea cetățeniei mondiale.

Problematica și promovarea conceptului de cetățenie mondială și educația pentru cetățenie mondială s-au impus în contextul mondializării și provocărilor interdependente ale lumii de astăzi (schimburi economice,

³⁸ A se vedea UNESCO, *2ème Forum sur l'éducation à la citoyenneté mondiale de l'UNESCO (Construire des sociétés pacifiques et durables – Planifier l'après 2015)*, pe <https://fr.unesco.org/ecm/2emeforum>, de asemenea *Semaine de l'UNESCO pour la paix et le développement durable: le rôle de l'éducation*, 6-8 martie, Ottawa, Canada, pe <https://fr.unesco.org/semaine-unesco-paix-developpement-durable>, ca și *Forum UNESCO sur l'éducation au développement durable et à la citoyenneté mondiale*, Ha Noi, Vietnam, 2-3 iulie, 2019, pe <https://fr.unesco.org/themes/ecm/forum-edd-ecm-2019>.

³⁹ A se vedea UNESCO, *Education à la citoyenneté mondiale*, pe <https://fr.unesco.org/themes/ecm/>

culturale, crize economice, ecologice) ca discurs conex tematicii dezvoltării durabile.

UNESCO este organizația care contribuie esențial la reflecția asupra cetățeniei mondiale și a rolului ECM în contextul noilor tendințe din domeniul educației în această lume tot mai globalizată, promovând inițiative prin care sistemelor educative le revine un rol cheie în promovarea păcii, prosperității și realizarea unor societăți durabile.

În viziunea UNESCO, ECM are ca obiectiv transformarea cetățenilor, în special a tinerilor, prin transmiterea și dobândirea de cunoștințe, valori, comportamente și atitudini necesare promovării unei cetățenii active și participative, a unui angajament civic în favoarea toleranței, echității și păcii în lume.

În acest scop, acțiunile și manifestările UNESCO urmăresc adaptarea sistemelor de educație (cât privește conținuturile pedagogice, formarea personalului didactic, implementarea de politici) pentru ca acestea să contribuie eficace la eforturile mondiale de soluționare a marilor probleme ale lumii contemporane.

Realizările importante – însă insuficiente – în acest domeniu, încurajează UNESCO să își intensifice eforturile pentru accelerarea progreselor.

Bibliografie:

- Blondel, D. (1998), „Contraintes, risques et enjeux du XXIème siècle”, în *Education pour le XXIè siècle. Questions et perspectives*, Editions UNESCO;
- Davis, I., et al., „Globalizing citizenship education? A Critique of Global Education and Citizenship Education”, *British Journal of Educational Studies*, 2005, Vol. 53, no.1, (publicată online iulie 2010), pe <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1111/j.1467-8527.2005.00284.x?src=recsys>
- Delors, J. (1999), *Education: un trésor est caché dedans, Rapport à l'UNESCO de la Commission Internationale sur l'éducation pour le vingt et unième siècle*, Editions UNESCO, 2ème édition revue et corrigée, pe <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001159/115930f.pdf>.
- Jordan, L. (2010), „La citoyennete mondiale”, *Chroniques de la gouvernance*, 2010, Site Institut de la Gouvernance, pe http://www.institut-gouvernance.org/docs/chro2010-citoyennet_mondiale1.pdf
- Pigozzi, M.J. (2006), „A UNESCO View of Global Citizenship Education”, *Educational Review*, 2006, Vol. 58, No.1, pe <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00131910500352473>

- Tawil, S., „Education for Global Citizenship: A Framework for discussion”, UNESCO. *Education Research and Foresight. Working Paper Serie*, 2013, pe <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000223784>
- Tawil, S. (2013), „Le concept de citoyenneté mondiale: un apport potentiel pour l'éducation multiculturelle”, în *Revue internationale de l'éducation de Sévres*, no. 63, sept. 2013, pe <https://journals.openedition.org/ries/3501>.
- Wassman, G. (2003), „L'embryon d'une citoyenneté mondiale”, în *Mouvements*, 25(1), pe <https://www.cairn.info/revue-mouvements-2003-1-page-31.htm>.
- Zlătescu M. I. (coord.) (2016), *Educație, dreptul la educație și educația pentru drepturile omului*, IRDO, București;
- Zlătescu M. I. (2015), „Noi obiective pentru dezvoltarea durabilă”, în *Revista Drepturile Omului*, nr.2/2015, IRDO;
- Documente internaționale și documente UNESCO:
- Agenda 2030 – Obiectivele Dezvoltării Durabile* pe <https://www.mae.ro/node/35919>,
- Declarația de la Incheon și Cadrul de acțiune (în versiune franceză), pe <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/education-2030-incheon-framework-for-action-implementation-of-sdg4-2016-fr.pdf>.
- Declarația Universală a Drepturilor Omului, pe [http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Declaratia Universală a Drepturilor Omului.pdf](http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Declaratia%20Universal%20a%20Drepturilor%20Omului.pdf)
- Global Education First Initiative. Priorities: Foster Global Citizenship*, pe <http://www.unesco.org/new/en/gefi/priorities/>
- Guide pratique sur l'éducation à la citoyenneté mondiale*, Centre Nord-Sud du Conseil de l'Europe, Lisabona, 2008, pe https://www.education21.ch/sites/default/files/uploads/pdf_fr/edd/dossiers-approches/2008_CdE_Guide-pratique-sur-l-education-a-la-citoyennete-mondiale.pdf
- Recomandarea din 1974 în domeniul educației pentru înțelegere, cooperare și pace internațională, pe http://portal.unesco.org/fr/ev.php-URL_ID=13088&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
- UNESCO, *Education à la citoyenneté mondiale. Thèmes et objectifs d'apprentissage*, UNESCO, 2015, pe <https://www.unesco.ch/wp-content/uploads/2017/03/TOPICS-AND-LEARNING-OBJECTIVES-FR.pdf>

- UNESCO, *2eme Forum sur l'éducation à la citoyenneté mondiale de l'UNESCO (Construire des sociétés pacifiques et durables – Planifier l'après 2015)*, pe <https://fr.unesco.org/ecm/2emeforum>,
- UNESCO, *Action de l'UNESCO pour l'éducation à la citoyenneté mondiale. Domaines de travail spécifique*, Site UNESCO, pe <https://fr.unesco.org/themes/ecm/action>
- UNESCO, *Education à la citoyenneté mondiale : Préparer les apprenants aux défis du XXème siècle*. UNESCO, 2015, pe <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000230062>
- UNESCO, *Education à la citoyenneté mondiale: une nouvelle vision. Document final de la Consultation technique sur l'éducation à la citoyenneté mondiale*, Paris, UNESCO, 2013, pe <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000224115> fre
- UNESCO, *Enseignement de l'Holocauste et des génocides*, site UNESCO, pe <https://fr.unesco.org/themes/education-holocauste-genocides>
- UNESCO, *Forum UNESCO sur l'éducation au développement durable et à la citoyenneté mondiale*, Ha Noi, Vietnam, 2-3 iulie 2019, pe <https://fr.unesco.org/themes/ecm/forum-edd-ecm-2019>
- UNESCO, *Progress on Education for Sustainable Development and Global Citizenship Education*, UNESCO, 2018, pe <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000266176> fre
- UNESCO, *Semaine de l'UNESCO pour la paix et le développement durable : le rôle de l'éducation*, 6-8 martie, Ottawa, Canada, pe <https://fr.unesco.org/semaine-unesco-paix-developpement-durable>
- UNESCO, *Stratégie à moyen terme 2014-2021*, pe <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000227860> fre

DREPTUL LA VOT AL PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI

ANNA MARIA NEAGOE*

Abstract:

The right to vote is a fundamental right of every citizen. The Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD), the legal instrument that applies human rights to disability, requires states to guarantee to the persons with disabilities the right to vote, stand for election and be elected, including the possibility of effectively and fully benefit from them, without discrimination and on an equal basis with others, directly or through freely chosen representatives. This means ensuring that voting procedures are adequate, accessible, easy to understand and use, protecting the rights of persons with disabilities to vote by secret vote, guaranteeing the free expression of the will of persons with disabilities as electors, in which case they should allow assistance in voting by a person chosen by them.

Keywords: right to vote, persons with disabilities, the Convention on the Rights of Persons with Disabilities, accessibility.

Résumé:

Le droit de vote est un droit fondamental de tout individu. La Convention relative aux Droits des Personnes Handicapées, l'instrument légal d'application des droits de l'homme aux personnes handicapées, demande aux Etats de garantir à ces personnes le droit de vote, d'être élu, y compris la possibilité de jouir effectivement et pleinement de ce droit, sans discrimination et sur la base de l'égalité avec les autres, directement ou par des représentants librement choisis. Cela signifie que les procédures de vote soient adéquates, accessibles, facilement compréhensibles et applicables, qu'elles protègent les droits des personnes handicapées de voter par vote secret et qu'elles garantissent la libre expression de la volonté des personnes handicapées en tant qu'électeurs, leur permettant dans certains cas de se faire assister par une personne de leur choix.

Mots-clés: droit de vote, personnes handicapées, la Convention relative aux Droits des Personnes Handicapées, accessibilité.

* Dr., e-mail: anna_neagoe@yahoo.com

1. Introducere

Evoluția legislației din domeniul drepturilor civile și politice pentru persoanele cu dizabilități a determinat evoluția paradigmatelor juridice naționale, de la legislația bazată pe acordarea de beneficii la cea a drepturilor. Această nouă dimensiune a legii dizabilității a reprezentat un punct de reper important în calea spre recunoașterea drepturilor omului pentru persoanele cu dizabilități, un drum pe care tot mai multe guverne par a fi dispuse să-l parcurgă¹.

2. Standarde internaționale și europene în materie de drepturi politice

Dreptul la vot are o istorie îndelungată și destul de controversată. Astfel, articolul 21 din Declarația Universală a Drepturilor Omului (1948) proclamă solemn dreptul oricărei persoane „de a lua parte la conducerea treburilor publice ale țării sale, fie direct, fie prin reprezentanți liber aleși.(...) Voința poporului trebuie să constituie baza puterii de stat și trebuie să fie exprimată prin alegeri nefalsificate, care să aibă loc în mod periodic prin sufragiu universal, egal și exprimat prin vot secret sau urmând o procedură echivalentă care să asigure libertatea votului”.

Dreptul la vot a devenit obligatoriu din punct de vedere legal odată cu includerea sa în Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice² care, la articolul 25 recunoaște oricărui cetățean „dreptul și posibilitatea, fără discriminare (...) și fără restricții nerezonabile, de a participa la conducerea treburilor publice, fie direct, fie prin intermediul unor reprezentanți liber aleși, de a alege și de a fi ales, în cadrul unor alegeri periodice, oneste, cu sufragiu universal și egal și cu un scrutin secret, asigurând exprimarea liberă a voinței alegătorilor (...)”.

Există totuși o contradicție între principiul votului universal și recunoașterea dreptului și posibilității oricărui cetățean de a alege, fără restricții nerezonabile. Această neconcordanță poate fi explicată prin faptul că la momentul adoptării Pactului, majoritatea statelor considerau că dreptul de vot pentru persoanele aparținând unor grupuri sau categorii – inclusiv străini, copii și

¹ A se vedea Degener T., Quinn G., „A Survey of International, Comparative and Regional Disability Law Reform”, în *Disability Rights Law and Policy, International and National Perspectives*, Transnational Publishers, 2002, www.dredf.org.

² Adoptat și deschis spre semnare de Adunarea Generală a ONU la 16 decembrie 1966. Intrat în vigoare la 23 martie 1976, cf. art. 49, pentru toate dispozițiile cu excepția celor de la art. 41; la 28 martie pentru dispozițiile de la art. 41. România a ratificat Pactul la 31 octombrie 1974 prin Decretul nr. 212, publicat în „Buletinul Oficial al României”, partea I, nr. 146 din 20 noiembrie 1974.

minori, persoane lipsite de capacitate juridică sau infractori condamnați – poate fi restricționat, nereprezentând o violare a votului universal.

La nivel regional, dreptul la vot a fost inclus și în primul Protocol adițional la Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale³ care, la articolul 3 stabilește pentru state angajamentul „de a organiza, la intervale rezonabile, alegeri libere cu vot secret, în condiții care asigură libera exprimare a opiniei poporului cu privire la alegerea corpului legislativ”.

În materia dreptului la vot, se aplică, de asemenea, Carta Drepturilor Fundamentale (2000) a Uniunii Europene și Tratatul Uniunii Europene. Articolele 39-40 din Cartă garantează oricărui cetățean dreptul de a vota în cadrul alegerilor locale și a celor pentru Parlamentul European, în statul membru în care acesta își are reședința, în aceleași condiții ca și resortisanții acestui stat.

Dreptul la vot trebuie interpretat în coroborare cu articolul 10 din Tratatul Uniunii Europene și articolul 22 din Tratatul privind Funcționarea Uniunii Europene. Așa cum este prevăzut la articolul 22 al Tratatului de Funcționare a Uniunii Europene, orice cetățean al Uniunii care își are reședința într-un stat membru și care nu este resortisant al acestuia are dreptul de a vota la alegerile locale cât și la cele pentru Parlamentul European în statul membru în care își are reședința în aceleași condiții ca și resortisanții acelui stat.

Așadar, dreptul la vot este protejat din punct de vedere legal de instrumentele internaționale și europene. Conform legislației generale privind drepturile omului, dreptul de vot nu este un drept absolut, iar în unele cazuri, în special în cele de incapacitate, poate să fie limitat.

3. Instrumente internaționale și europene privind dreptul la vot pentru persoanele cu dizabilități

Articolul 29 din Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități (CDPD)⁴ garantează persoanelor cu dizabilități drepturi politice și posibilitatea de a beneficia de acestea, în condiții de egalitate cu ceilalți, statele angajându-se să se asigure că persoanele cu dizabilități au dreptul și oportunitatea de a vota.

Dreptul de a vota este de importanță crucială pentru asigurarea egalității de șanse pentru persoanele cu dizabilități și participarea lor deplină și efectivă și includerea în societate. Prin exercitarea acestuia, persoanele cu dizabilități

³ Semnat la Paris, 20.III.1952,

⁴ Adoptată la New York de Adunarea Generală a ONU la 13 decembrie 2006, deschisă spre semnare la 30 martie 2007 și semnată de România la 26 septembrie 2007; România a ratificat CDPD prin Legea nr. 221/2010, publicată în M. Of., partea I, nr. 792 din 26 noiembrie 2010.

își afirmă autonomia lor individuală, care include libertatea de a lua propriile decizii, precum și dreptul de a fi recunoscute ca persoane în fața legii.

Așa cum este menționat la lit. a) a articolului 29, persoanele cu dizabilități au nu numai dreptul, ci, de asemenea, „oportunitatea” de a vota, documentul stabilind pentru statele părți obligația de a garanta, prin adoptarea de măsuri pozitive, că toate persoanele au posibilitatea de a-și exercita efectiv dreptul de vot.

Prin urmare, nu este suficientă recunoașterea formală a dreptului la vot al persoanelor cu dizabilități, statele au, de asemenea, obligația de a se asigura că persoanele cu dizabilități sunt cu adevărat în măsură să-și exercite dreptul de a vota, prin:

- asigurarea de proceduri, facilități și materiale de vot adecvate, accesibile și ușor de înțeles și utilizat;

- protejarea dreptului persoanelor cu dizabilități de a vota prin vot secret, fără intimidare, de a candida la alegeri, de a deține efectiv un mandat ales și de a îndeplini orice funcție publică, la orice nivel guvernamental, facilitând utilizarea tehnologiilor noi și de asistare, acolo unde este cazul;

- garantarea exprimării libere a voinței persoanelor cu dizabilități ca electori și în acest scop, dacă este cazul, la solicitarea acestora, permisiunea de asistare la vot de către o persoană, la alegerea lor;

Comitetul ONU pentru drepturile persoanelor cu dizabilități, în Comentariul general nr. 2 (2014) cu privire la articolul 9 (Accesibilitatea) din CDPD a concluzionat că persoanele cu dizabilități nu și-ar putea exercita drepturile garantate de articolul 29 (Participarea la viața politică și publică) „dacă statele părți nu s-au asigurat că procedurile, structurile și materialele electorale sunt adecvate, accesibile și ușor de înțeles (...) În caz contrar, persoanele cu dizabilități sunt private de dreptul lor de a participa la procesul politic în condiții de egalitate.”⁵ De asemenea, în Comentariul general nr. 1 (2014) cu privire la articolul 12 din Convenție, Comitetul a subliniat că „pentru a realiza pe deplin recunoașterea egală a capacității juridice în toate domeniile vieții, este important să se recunoască capacitatea juridică a persoanelor cu dizabilități la viața publică și politică” – „capacitatea unei persoane de a lua decizii nu poate justifica nicio excludere a persoanelor cu dizabilități de la exercitarea drepturilor lor politice, inclusiv a dreptului de vot”⁶.

⁵ A se vedea Comitetul ONU pentru drepturile persoanelor cu dizabilități, Comentariul general nr. 2 (2014), CRPD/C/GC/2, pct. 43.

⁶ A se vedea Comitetul ONU pentru drepturile persoanelor cu dizabilități, Comentariul general nr. 1 (2014), CRPD/C/GC/1, pct. 48; traducerea în limba română pe <http://www.crj.ro/wp-content/uploads/2018/01/CRPD-Comentariu-General-art-12-RO.pdf>

La rândul ei, *Strategia europeană 2010-2020 pentru persoanele cu dizabilități: un angajament reînnoit pentru o Europă fără bariere*⁷, adoptată ca strategie globală menită să creeze, până în 2020, o Europă fără obstacole pentru persoanele cu dizabilități are drept obiectiv general acela de a oferi persoanelor cu dizabilități capacitatea de a se bucura de drepturi depline și de a beneficia complet de participarea la viața socială și economică europeană. Strategia se axează pe eliminarea barierelor, Comisia angajându-se să ia măsuri referitoare la accesibilitatea la votare pentru a înlesni exercitarea drepturilor electorale ale cetățenilor UE.

La nivelul Consiliului Europei Comitetul de Miniștri a adoptat o serie de documente care fac referire la participarea persoanelor cu dizabilități la viața politică și publică. În acest sens amintim de Recomandarea Rec (2006)⁵ prin care se afirmă că participarea la viața politică și publică și la procesul democratic este esențială pentru dezvoltarea și menținerea unei societăți democratice. Totodată, prin document se recunoaște că persoanele cu dizabilități ar trebui să aibă posibilitatea de a influența destinul comunității în care trăiesc, fiind important ca acestea să-și poată exercita dreptul la vot.

De asemenea, prin Recomandarea (2011)¹⁴ a Comitetului de Miniștri către statele membre cu privire la participarea persoanelor cu dizabilități la viața politică și publică⁹ este subliniată importanța continuării eforturilor pentru atingerea obiectivelor stabilite de Linia de acțiune nr. 1 „Participarea la viața politică și publică” din „Planul de acțiune 2006-2015 pentru promovarea drepturilor și a deplinei participări a persoanele cu dizabilități în societate”, scopul acesteia fiind de a realiza egalitatea deplină în participarea la alegeri și de reprezentare a tuturor membrilor societății în organele decizionale, pentru a se asigura că diversitatea de opinii și nevoi este luată în considerare în legislația și în politica de dezvoltare națională, regională și locală.

Pentru a asigura exercitarea dreptului la vot în condiții de egalitate cu ceilalți, statele sunt obligate să adopte măsuri legislative adecvate pentru a asigura:

⁷ A se vedea Zlătescu. M. I., Neagoe. A., Vida C. I. și alții, *Nediscriminare, Autonomie, Incluziune*, IRDO, București, 2012, pp. 191-205.

⁸ *Recomandarea (2006)5 a Comitetului de Miniștri către Statele Membre ale Consiliului Europei cu privire la Planul de Acțiune pentru promovarea drepturilor și a deplinei participări a persoanelor cu dizabilități în societate: Îmbunătățirea calității vieții persoanelor cu dizabilități în Europa 2006-2015*, adoptată la 5 aprilie 2006.

⁹ Adoptată de Comitetul de Miniștri la 16 noiembrie 2011; a se vedea Zlătescu. M. I., Neagoe. A., Vida C. I. și alții, *Nediscriminare, Autonomie, Incluziune*, IRDO, București, 2012, pp. 134-148.

a) Drepturi și oportunități egale, prin eliminarea restricțiilor privind capacitatea juridică, eliminarea testelor de vot, introducerea unor prevederi legale relevante, forme specifice de asistență, creșterea gradului de conștientizare și de finanțare, acces egal la justiție și protecție legală, în condiții de egalitate cu ceilalți, în caz de încălcare a drepturilor.

b) Accesibilitatea spațiilor, bunurilor și serviciilor, procedurilor, regulilor, informațiilor și comunicațiilor. Imposibilitatea de a garanta accesibilitatea prin intermediul Design-ului Universal și a adaptării rezonabile, ar încălca drepturile și demnitatea persoanelor cu dizabilități, precum și principiile egalității, non-discriminării și egalității.

c) Nediscriminare în exercitarea capacității juridice, sprijinind și asigurând, la solicitare, nevoile de asistență a persoanelor cu dizabilități în exercitarea capacității lor juridice în diferite aspecte ale vieții, în special atunci când își exercită dreptul la vot, care este un drept universal.

d) Asistență în procesul decizional și libera alegere de către persoanele cu dizabilități, în cazul în care acestea au nevoie de asistență, în scopul de a vota sau a-și exprima opinia, prin posibilitatea de a fi însoțite de o persoană, la alegerea lor. „Asistență” în acest caz înseamnă a ajuta persoanele cu dizabilități să-și exprime propria decizie, și nu a decide în locul lor. În situația în care călătoria spre secțiile de votare convenționale este un obstacol major în calea participării politice a persoanelor cu dizabilități, statele au obligația de a introduce mecanisme alternative pentru a le permite acestora de a vota prin alte mijloace.

e) Educația și formarea profesională în ce privește participarea democratică – combaterea stereotipurilor între toți membrii societății este o sarcină care ar trebui să fie abordată prin intermediul unor programe de formare și campanii de sensibilizare. Fiecare persoană implicată în activități legate de public, în legătură cu viața politică sau publică ar trebui să beneficieze de instruire/formare continuă. Persoanele cu dizabilități, însele, atât copiii cât și adulții, ar trebui să obțină și să dezvolte încrederea în sine pentru a avea propriile lor decizii și pentru a realiza propriul potențial și capacități în viața publică și politică.

Un alt document important este și Declarația Comisiei de la Veneția de revizuire a Codului bunelor practici în materie electorală privind participarea

persoanelor cu dizabilități la alegeri (2011)¹⁰, care, în scopul de a asigura persoanelor cu dizabilități exercitarea dreptului la vot și participarea la viața publică și politică ca reprezentanți electorali pe baze egale cu ceilalți cetățeni, completează principiile precedentului Cod de bune practici al Comisiei, din 2002.

Astfel, în privința sufragiului universal, pentru a se asigura că persoanele cu dizabilități nu pot fi discriminate în privința exercitării drepturilor lor democratice, procedurile de vot și facilitățile trebuie să fie accesibile acestora și să permită, atunci când este nevoie, asigurarea asistenței la vot, cu respectarea principiului în care procesul de vot trebuie să fie individual.

În ceea ce privește obligația de a permite alegătorilor să cunoască lista și candidații ce candidează la alegeri, autoritățile publice trebuie să se asigure că informația dată este disponibilă și accesibilă în toate formatele alternative necesare, ușor de citit și de înțeles, respectând principiul adaptării rezonabile.

Dreptul persoanelor cu dizabilități de a vota prin vot secret trebuie să fie protejat, *inter alia*, prin garantarea exprimării libere a dorinței lor ca alegători și, în acest scop, unde este necesar, la cererea lor, folosirea tehnologiilor de asistență și/sau asistarea la votare de către o persoană, la propria alegere, în condițiile în care există siguranța că persoana aleasă nu exercită o influență necuvenită.

4. Principalele aspecte legate de realizarea efectivă a dreptului la vot de către persoanele cu dizabilități în Uniunea Europeană

Împreună cu Rețeaua academică a experților europeni în dizabilitate (ANED), și susținută de Comisie, Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene (FRA) a dezvoltat indicatori privind dreptul la participare politică a persoanelor cu dizabilități, datele colectate arătând că persoanele cu dizabilități participă activ la viața politică.

Spre exemplu, numărul de persoane cu dizabilități grave care nu au votat la alegerile naționale a fost de 20,6%, comparativ cu 17,4% dintre persoanele fără dizabilități. Rata de persoane cu dizabilități care au participat la o reuniune a unui sindicat, un partid politic sau o acțiune politică în UE a fost de 5,5% pentru persoanele cu dizabilități grave cu vârste peste 18 ani, în comparație cu 8,4% pentru persoanele fără dizabilități.¹¹

¹⁰ Adoptată de Comisia de la Veneția la cea de a 89-a sesiune plenară, 16-17 decembrie 2011, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)045-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)045-e)

¹¹ Comisia Europeană, *Report on the implementation of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD) by the European Union*, p.37

Participarea la viața publică și politică, prin exercitarea dreptului de vot este un aspect crucial al vieții independente pentru persoanele cu dizabilități.¹²

Cu toate acestea, provocări semnificative pentru participarea în condiții egale cu ceilalți rămân: obstacole juridice; medii inaccesibile; lipsa de informare privind dreptul la participare politică; oportunități limitate pentru participare; și absența unor date fiabile și comparabile.¹³

Potrivit articolului 29 din CDPD statele trebuie să garanteze persoanelor cu dizabilități exercitarea efectivă și egală a dreptului de a vota și de a fi ales, nefiind astfel prevăzută nicio restricție rezonabilă sau vreo excepție pentru niciun grup de persoane cu dizabilități. Orice excludere sau limitare a dreptului la vot pe criterii de dizabilitate, psihosocială sau intelectuală, percepută sau reală reprezintă o discriminare în sensul articolului 2 din Convenție. Cu toate acestea, în cazul dizabilității intelectuale limitarea dreptului la vot a fost argumentată prin faptul că o astfel de restricție nu se bazează pe dizabilitate în sine, ci mai degrabă pe lipsa de capacitate juridică. Un astfel de argument este în contradicție cu prevederile Convenției care recunoaște că persoanele cu dizabilități se bucură de capacitate juridică, în condiții de egalitate cu ceilalți, în toate aspectele vieții (art. 12, pct.2), dispoziție care nu prevede niciun fel de excepție, ci doar solicită statelor luarea tuturor măsurilor adecvate pentru a se asigura accesul persoanelor cu dizabilități la sprijinul de care ar putea avea nevoie în exercitarea capacității lor juridice (art. 12, pct. 3). Așadar, interzicerea sau restricția capacității juridice în cazul dizabilităților mentale sau psihice constituie o încălcare a obligațiilor prevăzute la articolul 12 din CDPD.¹⁴

Dintre toate statele membre ale Uniunii Europene care au ratificat CDPD, Malta este singurul stat care a ridicat rezervă privind articolul 29 lit. a), afirmând că va continua să aplice propria legislație electorală, fără intenția de a o modifica, legislație ce cuprinde dispoziții conform cărora, persoanele cu dizabilități care au nevoie de asistență pentru a vota, votează în cabina de vot, în fața unor asistenți împuterniciți, deși CDPD stabilește obligația statelor de a întreprinde toate măsurile care să asigure exercitarea drepturilor politice

¹² A se vedea FRA, *Choice and control: the right to independent living*, Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2012, disponibil la http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/2129-FRA-2012-choice-and-control_EN.pdf

¹³ A se vedea FRA, *The right to political participation of persons with disabilities: Summary*, Luxembourg, Publications Office, 2014, disponibil la http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-political-participation-persons-disabilitiessummary_en.pdf.

¹⁴ A se vedea FRA, *The right to political participation of persons with mental health problems and persons with intellectual disabilities*, Viena, 2010.

tuturor persoanelor cu dizabilități, indiferent de tipul de deficiență, nestabilind niciun fel de restricție în acest sens.

Doar unsprezece din cele 28 de state membre ale UE – Austria, Croația, Danemarca, Finlanda, Irlanda, Italia, Letonia, Olanda, Slovacia, Spania, și Suedia – garantează dreptul la vot pentru toate persoanele cu dizabilități, inclusiv celor fără capacitate juridică¹⁵. În Irlanda, Legea privind asistarea în luarea deciziilor asigură cadrul legal modern pentru sprijinirea luării deciziilor de către adulți cu dificultăți legate de capacitate, creând o serie de opțiuni diferite de sprijin (asistenți pentru luarea deciziilor, factori de codecizie sau reprezentanți pentru luarea deciziilor). În Danemarca, începând cu 1 ianuarie 2019, odată cu modificarea Legii privind tutela, care permite tutela parțială (în paralel cu tutela totală), li se acordă dreptul de a vota tuturor celor care sunt doar parțial privați de capacitate juridică, inclusiv pentru parlamentul național.

Alte state membre ale Uniunii Europene au un sistem prin care se evaluează capacitatea reală a individului de a vota. În conformitate cu legislațiile naționale, punerea unei persoane sub tutelă nu înseamnă în mod automat pierderea drepturilor de vot. Numirea unui tutore se efectuează, de obicei, de către instanța judecătorească/judecător, care adoptă, în mod normal, și o decizie cu privire la sfera responsabilităților tutorelui pe baza unei evaluări individuale. În urma acestei proceduri, decizia specifică de a priva persoana aflată sub tutelă sau curatelă de drepturile de vot poate fi adoptată, de asemenea, de către instanța judecătorească. Acest lucru se poate întâmpla în Belgia, Republica Cehă, Franța, Ungaria, Malta, Portugalia și Slovenia. În Ungaria, a fost schimbat sistemul în care toți cei aflați sub tutelă nu aveau dreptul de a vota, astfel că, din 2012, judecătorii decid dacă persoanelor cu „capacități mentale limitate li se permite să voteze”. În Slovenia, testul juridic al judecătorilor de a decide dacă să restrângă dreptul de vot, urmărește dacă persoana cu dizabilități este capabilă să înțeleagă semnificația, scopul și efectul alegerilor.¹⁶

Sistemele juridice din nouă țări membre ale Uniunii Europene prevăd excluderea automată de la participarea politică a multor persoane aflate sub diverse măsuri de protecție (cel puțin a celor aflate sub tutelă). Bulgaria, Cipru, Estonia, Germania, Grecia, Lituania, Luxemburg, Polonia, România și

¹⁵ A se vedea Krzysztof Pater (raportor), *Drepturile efective ale persoanelor cu handicap de a vota la alegerile pentru Parlamentul European, Raport de informare – Secțiunea pentru ocuparea forței de muncă, afaceri sociale și cetățenie*, Comitetul Economic și Social European, SOC/554, 2019, pp. 5-36;

¹⁶ *Ibidem*.

Slovacia, interzic votul persoanelor cu dizabilități lipsite de capacitate juridică, dispoziții incluse, de obicei, în legislația electorală, uneori direct în Constituție.

În ultimii ani se poate observa o tendință clară în sistemele juridice ale statelor membre: în loc să îi priveze automat de dreptul la vot pe toți cetățenii plasați în regim de tutelă (care își pierd capacitatea juridică), sistemele se îndreaptă către soluții care fie nu implică privarea exercitării acestui drept de vot, fie înregistrează un număr limitat de cazuri de privare, în urma unei decizii a unei instanțe judecătorești, pe baza unei evaluări individuale.

Problema organizării secțiilor de votare în diferite state membre, inclusiv a cabinelor de vot, generează multe motive de îngrijorare. Niciun stat membru al UE nu a pus în aplicare soluții cuprinzătoare pentru a standardiza modul în care sunt echipate și funcționează secțiile de votare astfel încât să poată fi considerate ușor de folosit de către toți votanții.

Printre cele mai frecvente dificultăți se numără: cabinetele de vot excesiv de mici, dificultăți majore privind utilizarea lor de către utilizatorii de fotolii rulante, lipsa posibilității de a alege modul de completare a buletinului de vot (șezând sau în picioare), mesele prea mici pentru completarea buletinelor de vot, amplasarea fantei din urna de votare astfel încât votanții cu mobilitate redusă sunt împiedicați să introducă buletinul de vot în mod independent.

Un alt aspect ce merită a fi adus în discuție este cel referitor la obligația impusă de unele state membre ale Uniunii Europene potențialilor alegători de a se înregistra înainte de vot, cerință care poate împiedica participarea politică a persoanelor cu dizabilități, în cazul în care procedurile de înregistrare la vot nu sunt accesibile.

În mai mult de jumătate din țările din Uniunea Europeană (15), înregistrarea pentru a vota este automată pentru toți alegătorii. Mai multe dintre aceste state prevăd dispoziții specifice pentru persoanele cu dizabilități care doresc sprijin sau asistență la vot, de a solicita adaptări rezonabile cu mult timp înainte de ziua scrutinului. În Bulgaria, de exemplu, oamenii care nu pot vota la secțiile de votare pentru motive asociate dizabilității trebuie să solicite permisiunea pentru urna mobilă cu 30 de zile înainte de ziua alegerilor, în timp ce în Polonia, alegătorii, persoane cu dizabilități pot schimba locul de vot cu o secție de votare accesibilă, caz în care notifică autoritățile cu cel puțin 14 zile înainte de vot.¹⁷

Deși cei mai mulți dintre oameni își exprimă voturile la secțiile de votare, există și alte metode de vot, cum ar fi votul prin corespondență, e-votul, sau votul prin procură, mijloace alternative de vot ce pot fi disponibile fie tuturor

¹⁷ *Ibidem.*

alegătorilor fie sunt concepute pentru a permite celor care altfel nu ar putea ajunge la o secție de votare pentru a vota în ziua alegerilor, de exemplu din cauza absenței din localitatea de reședință, a bolii, sau dizabilității.

În opt state membre ale Uniunii Europene, Austria, Danemarca, Estonia, Finlanda, Germania, Lituania, Olanda și Marea Britanie, toți alegătorii pot vota prin folosirea ca metodă alternativă, votul prin corespondență. În Olanda și Marea Britanie, votul prin procură este permis, dar nu pentru mai mult de două voturi pe procură.¹⁸

Într-un al doilea grup, care cuprinde aproape jumătate (13) din statele membre ale UE, sunt disponibile alternative la vot la secția de votare numai persoanelor cu dizabilități sau cu probleme de sănătate, cea mai comună măsură pentru votare fiind permisă la locul de reședință al alegătorului, în prezența oficialilor electorali. În Irlanda, Luxemburg și Polonia, cu toate acestea, votul prin corespondență este disponibil persoanelor cărora dizabilitatea sau problemele de sănătate le împiedică accesul la o secție de votare, în timp ce votul prin procură este o posibilitate pentru aceste persoane în Polonia și Suedia.¹⁹

În Cipru, Grecia și Portugalia, voturile pot fi exprimate numai în secțiile de votare.

O problemă deosebită apare în cazul persoanelor cu dizabilități găzduite pe termen lung în instituții, deși CDPD menționează, la art. 19, dreptul acestora de a trăi independent în comunitate. Având dreptul de a se bucura de participare politică, în condiții de egalitate cu ceilalți, persoanele cu dizabilități întâmpină o serie de probleme în exercitarea acestuia, accesul la o secție de votare fiind dificil, fie pentru că instituțiile sunt situate în zone îndepărtate, fie din lipsa accesibilității mijloacelor de transport sau chiar din cauza faptului că rezidenții nu pot părăsi instituția fără asistență. Așadar, în aceste condiții, asigurarea exercitării dreptului la vot implică furnizarea de forme alternative de vot, înființarea de cabine de vot în cadrul acestora, sau permiterea urnelor mobile care pot fi aduse la instituții. Astfel de măsuri ar trebui să ia în considerare importanța garantării secretului votului și asigurarea că persoanele cu dizabilități pot face o alegere liberă, fără o influență necuvenită din partea altora.²⁰

Optsprezece state membre ale Uniunii Europene dispun de o legislație specifică ce reglementează modul în care persoanele care trăiesc în instituții

¹⁸ *Ibidem.*

¹⁹ *Ibidem.*

²⁰ *Ibidem.*

pe termen lung pot vota. În Austria, Bulgaria, Finlanda, Franța, Germania și Polonia, legea prevede ca secțiile de votare să fie înființate în instituțiile ce găzduiesc pe termen lung persoane cu dizabilități. În Italia, pentru a putea înființa o secție de vot într-o instituție rezidențială, există condiția ca aceasta să aibă cel puțin 200 paturi.

În cazul altor țări precum Ungaria, Letonia, Lituania, Slovacia și Slovenia, deschiderea unei secții de votare în instituțiile pe termen lung, necesita o cerere individuală sau notificare în avans, care ar putea acționa ca o barieră în calea exercitării dreptului de vot.²¹

În Danemarca, Luxemburg, Olanda, România, Spania, Suedia și Marea Britanie, în ce privește votarea persoanelor care trăiesc în instituții pe termen lung, se utilizează măsuri generale privind forme alternative de vot. Secții de votare mobile nu sunt prevăzute în aceste țări, cu excepția României, unde poate fi furnizată urna mobilă pentru alegerile naționale în cazul în care o persoană solicită aceasta din cauze medicale neputându-se asigura transportul la o secție de votare, cererea trebuie însă aprobată de către președintele biroului electoral din zonă.

În Belgia, Cipru și Grecia nu există o legislație care să stabilească modul în care cei care trăiesc pe termen lung în instituții își pot exercita dreptul de vot.

Îmbătrânirea societăților reprezintă unul dintre factorii care vor duce la o creștere a numărului de persoane din instituțiile de îngrijire și din spitale, motiv pentru care va trebui acordată o atenție specială asigurării condițiilor necesare pentru ca aceste persoane să își poată exercita dreptul de vot. Experiența din statele Uniunii Europene a demonstrat că utilizarea unei secții de votare închise este cea mai bună soluție sistematică dacă instituția respectivă deține cel puțin 50-100 de persoane, pentru cele din instituțiile mai mici votul efectuându-se prin intermediul unei urne mobile puse la dispoziție de către o comisie electorală mobilă. Desigur, persoanele imobilizate la pat ar trebui să poată vota întotdeauna utilizând o urnă mobilă. În aceste cazuri însă, având în vedere relațiile specifice, cu un nivel înalt de dependență, dintre pacienți și personalul din aceste instituții, riscul ca deciziile votanților să fie influențate trebuie să fie redus la minimum. Prin urmare, în aceste instituții ar trebui să se pună accent pe formele directe de vot, care permit comisiei independente să se asigure că niciun membru al personalului nu-l obligă pe votant să voteze într-un anumit mod.²²

²¹ *Ibidem.*

²² *Ibidem.*

5. Dreptul la vot al persoanelor cu dizabilități în România

Constituția României garantează, potrivit art. 36, egalitatea în drepturi a tuturor cetățenilor români, fără privilegii și discriminări și prevede că au drept de vot toți cetățenii români care au împlinit vârsta de 18 ani, cu excepția debililor sau alienaților mintali, puși sub interdicție, și a persoanelor condamnate, prin hotărâre judecătorească definitivă, la pierderea drepturilor electorale. Tot Constituția prevede că pot fi aleși cetățenii români cu drept de vot care au domiciliul în țară, dacă nu le este interzisă asocierea în partidele politice.

Potrivit legislației electorale, în România, statul asigură condiții egale de exercitare a dreptului de vot. În materie electorală legislația românească permite doar exercitarea directă a dreptului de vot sau exercitarea asistată, dar nu și votarea prin reprezentanți. Astfel, alegătorii au posibilitatea să se deplaseze personal la secția de votare de care aparțin, fiind stabilite o serie de cerințe care să asigure condiții corespunzătoare pentru exercitarea dreptului de vot:

- la stabilirea secțiilor de votare vor fi avute în vedere îndeosebi spații aflate la parterul clădirilor;
- pentru accesul persoanelor cu handicap locomotor care intenționează să își exercite dreptul de vot, se amenajează rampe speciale;
- pe lângă norma de cabine calculată pentru o secție de votare se recomandă confecționarea și amplasarea unei cabine de vot pentru persoanele cu handicap locomotor, dimensionată și marcată corespunzător.

În secția de votare, alegătorul care, din motive temeinice, constatate de președintele biroului electoral al secției de votare, nu poate să voteze singur are dreptul să cheme în cabina de votare un însoțitor ales de el pentru a-l ajuta. Acesta nu poate fi din rândul observatorilor sau membrilor biroului electoral al secției de votare. Pentru alegătorii netransportabili din cauză de boală sau invaliditate, președintele biroului electoral al secției de votare poate aproba, la cererea scrisă a acestora, însoțită de copii ale unor acte medicale sau alte acte oficiale din care să rezulte că persoanele respective sunt netransportabile, ca o echipă formată din cel puțin doi membri ai biroului electoral să se deplaseze cu o urnă specială și cu materialul necesar votării la locul unde se află alegătorul, pentru a se efectua votarea. În raza unei secții de votare se utilizează o singură urnă specială. Urna specială poate fi transportată numai de membrii biroului electoral al secției de votare și se poate deplasa numai în raza teritorială arondată la respectiva secție de votare.

Așadar, legislația electorală nu cuprinde reglementări specifice, clare, referitoare la crearea condițiilor pentru a se asigura exercitarea votului pentru

persoanele cu dizabilități. Nu au fost elaborate nici materiale de vot și nici informații în format accesibil, persoanelor cu handicap vizual sau mintal. De asemenea, nu există date referitoare la situații în care nu s-a putut exercita dreptul la vot, deși există riscul producerii acestora, în special în cazul persoanelor ce beneficiază de servicii sociale în centrele rezidențiale.

6. Concluzii și recomandări

Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități anunță o nouă eră pentru participarea politică a persoanelor cu dizabilități impunând obligația de a garanta persoanelor cu dizabilități drepturile politice și posibilitatea ca acestea să le poată exercita în condiții de egalitate cu ceilalți.

În multe țări persoanele cu dizabilități continuă să se confrunte cu bariere fizice și de comunicare, cu secții de votare inaccesibile, cu lipsa de informații în formate accesibile, care împiedică sau limitează participarea lor egală și efectivă în desfășurarea afacerilor publice. Mai rămân încă multe de făcut pentru a garanta accesul egal și efectiv la drepturilor politice de către toate persoanele cu dizabilități, măsuri ce ar putea avea în vedere²³:

- Eliminarea obstacolelor juridice și administrative: Planurile naționale de acțiune privind dizabilitatea ar trebui să abordeze modalități de promovare a participării la vot a persoanelor cu dizabilități, inclusiv modificarea legilor care privesc aceste persoane de dreptul de vot din cauza dizabilității; introducerea formelor alternative de vot pentru persoanele instituționalizate, și accesibilizarea mecanismelor de reclamație cu privire la vot;

- O participare la vot mai accesibilă, în sensul în care secțiile de votare ar trebui să răspundă nevoilor tuturor persoanelor cu dizabilități, nu doar celor cu deficiențe fizice. Informațiile cu privire la alegeri și materialele de campanie ar trebui să fie disponibile într-o gamă variată de formate accesibile – de exemplu în Braille, limbajul semnelor, în formate ușor de citit etc.

- Utilizarea unor forme accesibile de comunicare sau prin acordarea de sprijin suplimentar acolo unde este necesar.

- Sensibilizarea cu privire la drepturi: – Funcționarii implicați în alegeri, partidele politice, autoritățile publice și mass-media au nevoie de instruire și de orientări cu privire la modul în care trebuie să răspundă nevoilor persoanelor cu dizabilități. De asemenea, organizațiile persoanelor cu dizabilități ar trebui să beneficieze de sprijin pentru implementarea unor programe de conștientizare în rândul membrilor lor a importanței exercitării dreptului de vot.

²³ A se vedea FRA, *The right to political participation for persons with disabilities: human rights indicators*, Viena, 2014.

- Colectarea de date pentru a măsura participarea la vot, date fiabile și comparabile la nivelul UE și al statelor membre pentru a fi utilizate la formularea de măsuri țintite care vor îmbunătăți participarea la vot, inclusiv elaborarea de abordări comune pentru culegerea unor astfel de date și de orientări pentru măsurarea accesibilității.

Sunt necesare a fi dezvoltate modalități alternative de vot, care să permită alegătorilor cu dizabilități să voteze în public, preferabil fără asistență, asigurându-se astfel secretul votului. Acestea ar trebui să fie întotdeauna evaluate în raport cu obligația generală de a include persoanele cu dizabilități în toate aspectele societății, promovând independența, autonomia și demnitatea acestora, urmând a fi utilizate numai în cazurile în care nu este posibil, sau este extrem de dificil, pentru persoanele cu dizabilități să voteze în secțiile de votare, la fel ca toți ceilalți, pentru că, dependența generală privind votarea asistată și votul alternativ nu sunt în concordanță cu obligațiile generale asumate de statele părți în conformitate cu articolele 4 și 29 din Convenție.

Bibliografie:

Degener T., Quinn G. (2002), *A Survey of International, Comparative and Regional Disability Law Reform*, în Breslin M. L., Yee S. (editori), *Disability Rights Law and Policy: International and National Perspectives*, Transnational Publishers;

FRA (2014), *The right to political participation for persons with disabilities: human rights indicators*, Viena;

FRA (2010), *The right to political participation of persons with mental health problems and persons with intellectual disabilities*, Viena;

Human Rights Council (2011), *Thematic study by the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights on participation in political and public life by persons with disabilities*;

CESE (2019), *Drepturile efective ale persoanelor cu handicap de a vota la alegerile pentru Parlamentul European – Raport de informare*;

Organizația Mondială a Sănătății (2010), *Raportul Mondial privind dizabilitatea*, Geneva;

Zlătescu M. I., Neagoe. A., Vida C. I. și alții (2012), *Nediscriminare, Autonomie, Incluziune*, IRDO, București;

Documente internaționale și regionale:

Declarația Universală a Drepturilor Omului;

Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice;

Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități (2006)
Primul Protocol la Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale;
Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene;
Tratatul privind Funcționarea Uniunii Europene;
Directiva 93/109 a Consiliului din 6 decembrie 1993 de stabilire a normelor de exercitare a dreptului de a alege și de a fi ales pentru Parlamentul European pentru cetățenii Uniunii care au reședința într-un stat membru în care nu sunt resortisanți;
Directiva 94/80 a Consiliului din 19 decembrie 1994 de stabilire a normelor de exercitare a dreptului de a alege și de a fi ales la alegerile locale pentru cetățenii Uniunii care au reședința într-un stat membru a cărui cetățenie nu o dețin;
Codul de bune practici în materie electorală – Orientări și raport explicativ, adoptat de Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept (Comisia de la Veneția) la cea de-a 52-a sesiune din octombrie 2002;
Recomandarea (2006)5 a Comitetului de Miniștri către Statele Membre ale Consiliului Europei cu privire la Planul de Acțiune pentru promovarea drepturilor și a deplinei participări a persoanelor cu dizabilități în societate: Îmbunătățirea calității vieții persoanelor cu dizabilități în Europa 2006-2015;
Recomandarea (2011)14 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind participarea persoanelor cu dizabilități la viața politică și publică;
Strategia europeană 2010-2020 pentru persoanele cu dizabilități: un angajament reînnoit pentru o Europă fără bariere;
Declarația de revizuire a Codului bunelor practici în materie electorală privind participarea persoanelor cu dizabilități la alegeri (2011).

IMPACT OF THE EUROPEAN REFUGEE CRISIS ON THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS OF ASYLUM-SEEKERS AND REFUGEES IN EUROPE*

GIOVANNI BACCANI**

Abstract:

Scopul acestei lucrări este de a cerceta principalele caracteristici ale „crizei europene a migranților” care au condus la etichetarea drept un eveniment extraordinar în istoria modernă a Europei. În același timp, accentul este pus în mod special pe solicitanții de azil și refugiați și mai puțin pe întreaga categorie de „migranți”, deși țările europene au obligația de a proteja drepturile oricărei persoane din interiorul granițelor lor. Cu toate acestea, refugiații se bucură de un set mai larg de drepturi datorită imposibilității de a avea aceleași garanții în țara de origine. Ca atare, siguranța lor ar trebui să fie o preocupare majoră, protecția lor fiind prevăzută într-o serie de documente internaționale. Statele care au semnat aceste documente au obligația morală și mai ales legală de a proteja aceste persoane. Astfel, acest articol investighează dacă Europa și-a menținut pe deplin obligațiile față de solicitanții de azil și refugiați, chiar și într-o situație controversată ca cea a crizei.

Lucrarea se concentrează pe sistemul de drepturi ale omului, vizând în special drepturile refugiaților și sistemul de protecție din Europa. Sunt analizate cifrele și evenimentele principale ale crizei, precum și reacția imediată a mass-mediei, opiniei publice și guvernelor europene.

Scopul lucrării este de a oferi o cercetare academică cu accent pe identificarea variațiilor în protecția drepturilor noilor veniți din țările europene începând din 2015. Metodologia constă într-o evaluare critică a măsurilor controversate adoptate de Uniunea Europeană și guvernele naționale ca răspuns la presiunea crescândă a fluxurilor migratorii atât la granițele externe, cât și la cele interne. Cercetarea examinează, de asemenea, diferite încălcări ale drepturilor omului în statele membre ale UE.

Cuvinte cheie: Criza europeană a migranților, Convenția ONU din 1951 privind refugiații, solicitanți de azil, refugiați, protecție internațională, minori neînsoțiți, fluxuri migratorii.

Résumé:

L'objectif de cet article est d'examiner les caractéristiques principales de la „crise des migrants en Europe” qui en ont fait un événement extraordinaire de l'histoire moderne de l'Europe. En même temps, l'accent est mis particulièrement sur les demandeurs d'asile et les réfugiés, plutôt que sur l'ensemble de la catégorie des „migrants” malgré le fait que les pays européens ont l'obligation de protéger les droits de toute personne se trouvant à l'intérieur

* This article is part of a research conducted during the internship at the Romanian Institute for Human Rights.

** Email: baccani.giovanni@gmail.com

de leurs frontières. Les réfugiés jouissent néanmoins d'un ensemble de droits plus large en raison de l'impossibilité pratique de bénéficier des mêmes garanties dans leur pays d'origine. Ainsi, leur sécurité devrait être une préoccupation majeure et leur protection énoncée dans des documents sanctionnant leur statut spécial. Les États qui ont souscrit à ces documents ont l'obligation morale et surtout légale de protéger ces personnes. Ainsi, cet article examine si, même dans une situation controversée comme celle de la crise, l'Europe a pleinement maintenu ses obligations vis-à-vis des demandeurs d'asile et des réfugiés.

L'analyse est centrée sur le système des droits de l'homme, en particulier sur les droits des réfugiés et le système de protection en Europe. L'étude est fondée sur l'examen des données statistiques et des principaux événements qui ont marqué la crise, ainsi que de la réaction immédiate des médias, de l'opinion publique et des gouvernements européens.

L'objectif de l'analyse est de fournir une recherche académique visant à identifier les variations dans la protection des droits des nouveaux arrivants dans les pays européens à partir de 2015. La méthodologie consiste en une évaluation critique des mesures controversées appliquées par l'Union européenne et les gouvernements nationaux en réponse à la pression croissante des flux migratoires vers les frontières intérieures et extérieures. La recherche explore et examine également les diverses violations des droits dans les États membres de l'UE.

Mots-clés: crise des migrants en Europe, Convention des Nations Unies sur les réfugiés de 1951, demandeurs d'asile, réfugiés, protection internationale, flux migratoires.

1. Introduction

Nowadays, the flow of migration has a pivotal role in the public opinion in many EU member countries as well as in North America: populist movements are gaining consent all over, putting forward on their campaigns policies to regulate immigration, such as the case of Donald Trump in the United States¹. As also in Europe, encouraged by populists, people feel that rights protect only these 'other' people and not themselves. However, this view clashes with the definition of 'universal' that human rights acquired with the Universal Declaration of Human Rights (UDHR) of 1948: indeed, this means that rights are recognized globally to the individual, independently of identity and location². Most of the states that observe the UDHR are also signatories of the UN Convention related to the status of refugees drafted in 1951 in Geneva and its additional Protocol of 1967: these two documents are aimed at protecting a vulnerable category of individuals, the refugees, that sometimes are considered and counted in the broad term of 'migrants' or 'immigrants'. The Convention and the Protocol define and clarify which are the conditions that individuals have to meet in order to be guaranteed the status of refugees as

¹ See Roger Waldinger, "Immigration and the election of Donald Trump: why the sociology of migration left us unprepared ... and why we should not have been surprised", *Ethnic and Racial Studies* Vol, 41, no, 8 (2018), p. 1411.

² See United Nations, "Human Rights". accessed March 5, 2019. <http://www.un.org/en/sections/issues-depth/human-rights/>

well as the obligations that States who adhere to this framework have towards these peoples.

The fact that currently the management of the asylum system has a significant emphasis on a local, national and international dimension in Europe is attributable to the recent migratory flow that has had its peak during the summer of 2015. Media and scholars referred to it as ‘European migrant crisis’, because it challenged the order of the European Union, the free flow and circulation of people, from the time border controls were reintroduced within member states and as some of them were eventually closed³. Moreover, on a humanitarian level, in some of the countries, there were reported exceptional administrative detentions for migrants, which were not envisioned by national and international laws. Thus, it is important to seek a broad understanding of the phenomenon of migration from a juridical and political perspective, specifically aiming to discuss ‘forced migration’, associated with asylum-seekers and refugees. This is because scholars have been debating extensively on the way migration challenges the protection of human rights by States. Indeed, in the modern state system sovereignty plays an important role, and the protection of borders eventually subordinates the duty of protecting individuals displaced from their country of origin. Empirical evidence shows that individuals seeking international protection in Europe try to reach the continent because in their country of origin they have been subjected to persecution and human rights abuses⁴; thus, the assumption is that those individuals in Europe would find guarantees of shelter and respect of their rights according to international standards on refugees protection. This research looks into how human rights protection of refugees in Europe should also be tested empirically, to verify its effectiveness and to understand the effects of the refugee crisis in Europe and its impact on the rights of migrants and asylum seekers.

The populist rhetoric sees migration as the principal threat and as such, a state should be free to reduce the rights of refugees, immigrants and minorities⁵. Thus, it becomes relevant to investigate if these recent measures taken by European governments as a response to the waves of migration from outside Europe fully respect human rights or if they are part of a trend that refuses to recognize to migrants the same rights as for nationals. As it would

³ See Annalisa Lendaro, “A European Migrant Crisis? Some Thoughts on Mediterranean Borders”, *Studies in Ethnicity and Nationalism*, Vol 16, no. 1 (2016), p. 150.

⁴ See Heaven Crawley and Brad K. Blitz, “Common agenda or Europe’s agenda? International protection, rights and migration from the Horn of Africa”, *Journal of Ethnic and Migration Studies* (2018), p. 12.

⁵ See Annalisa Lendaro, *op. cit.*, p. 152.

be visible throughout the paper, from 2015 the approach of some countries to migration and protection changed and it is relevant to see in what way it happened. This research takes place in the context of policymaking and regulation of migration control on one side, and of human rights system and refugee protection on the other.⁶

The structure of this study includes an overview of the rights of refugees and asylum seekers in Europe, data showing the extraordinary amplitude of the refugee crisis and the assessment of controversial cases that happened in Europe from 2015 onwards, that is, when the crisis reached its peak.

2. Human rights of refugees in Europe and asylum system

The first convention ever issued for the protection of the rights of asylum seekers and refugees is the 1951 UN Refugee Convention. This is the cornerstone in the definition or the status of ‘refugee’, outlining the rights of displaced people and the legal obligations that the 148 states that undersigned it have to respect⁷. In addition, in 1967 the General Assembly of the United Nations approved the Protocol of the Convention: the salient variation there was the abolition of the geographical and time limits stated in the 1951’s document⁸. Initially, the limits of the Convention were applied to people becoming refugees due to events occurring in Europe before the 1st of January 1951. The Geneva’s convention establishes the rights to which the refugees are entitled and the obligations of the State towards those who were granted the status of refugee. A refugee, according to the Convention, is an individual who has a well-founded fear of being persecuted due to issues of “*race, religion, nationality, membership of a particular social group or political opinion*” that “*is outside the country of his nationality and is unable or, owing to such fear, is unwilling to avail himself of the protection of that country; or who, not having a*

⁶ The material is based on official legislation, countries’ reports and factsheets as well as on declarations, conventions and human rights institutions’ reports, accessed and analyzed thanks to availability of the Romanian Institute for Human Rights. The paper presents case studies which will be discussed presenting similarities and the reasons why they do not conform with human rights protection standards. Cases will cover different European countries to demonstrate the collective dimension of the effects of the European migrant crisis in Europe. Findings will show that the European Union and European countries make use of legal strategies in order to prevent the access of asylum-seekers to their own borders.

⁷ See UNHCR, *The 1951 Refugee Convention*, accessed March 5, 2019, <https://www.unhcr.org/1951-refugee-convention.html>

⁸ See UNHCR, *The 1951 Convention Relating to the Status of Refugees and Its 1967 Protocol*, UNHCR, Geneva, 2011, p. 4

*nationality and being outside the country of his former habitual residence as a result of such events, is unable or, owing to such fear, is unwilling to return to it.*⁹

This definition helps to clarify the boundaries between a refugee and a migrant. What characterize refugees are two aspects not found when referring to migrants: firstly, refugees have a threat of persecution that forces them to flee, secondly they lack of protection in their own country. Instead, migrants move for reasons not concerned with an imminent danger in their own country, in which protection is guaranteed. Often, they move for employment, family reunification or study reasons. Since being a 'refugee' is not a condition, but rather a status given by the authorities of a country after a process in which the applicants to receive asylum are verified, the refugee is referred to as 'asylum-seeker' from the time the application is submitted until the acceptance or the rejection is issued¹⁰.

The 1951 Convention and its additional protocol are the basis for the system of international protection. They state the obligations of the states who adhered to the treaties and the conditions that allows them to deny shelter under certain conditions; for instance, whereas the presence of an asylum-seeker can constitute a threat for the national security or, when the applicant has committed crimes against humanity¹¹. At the same time, it is mandatory for the refugee to respect the laws of the country. States commonly have positive obligations towards refugees: to protect them and make sure their human rights are guaranteed. As such, according to the Convention, refugees must be guaranteed with rights, such as to work, to access education and healthcare. In addition, refugees should enjoy the freedom of movement within the territory of the country and the right of opinion and political belief. Within all the articles of the Convention one is considered as a cornerstone, the foremost principle, that is the one of *non-refoulement*. Article 33 states that "*No Contracting State shall expel or return ('refouler') a refugee in any manner whatsoever to the frontiers of territories where his life or freedom would be threatened on account of his race, religion, nationality, membership of a particular social group or political opinion*"¹². Thus, a State should not repatriate refugees if in the country of origin the necessary conditions for their

⁹ See UNHCR, *op. cit.*, <https://www.unhcr.org/1951-refugee-covention.html>

¹⁰ See Amnesty International, *Refugees, Asylum-Seekers and Migrants*, accessed March 5, 2019, <https://www.amnesty.org/en/what-we-do/refugees-asylum-seekers-and-migrants/>

¹¹ See UNHCR, *The 1951 Convention Relating to the Status of Refugees and Its 1967 Protocol*, UNHCR, Geneva, 2011, p. 3.

¹² UN General Assembly, *Convention relating to the Status of Refugees*, 28 July 1951, *United Nations Treaty Series*, vol. 189, N° 2545, p. 137.

safety are not provided; however, the second comma of the article establishes *refoulement* in case the presence of a refugee could constitute a danger for the national security or if he/she has committed particularly serious crime.

The 1951 Convention and its Protocol of 1967 globally represent the base of the asylum framework. As much as we narrow our perspective, the implementation of the principles of the aforementioned documents on a regional level passes through a mechanism agreed by the member states. This is the case of Europe, in which the European Union formulated a shared agreement in terms of asylum protection. The European Council and Parliament adhered to the Regulation No. 604/2013 known also as Dublin III (as there were already implemented two previous versions)¹³. The reason to update the regulation was to clarify the hierarchy of the criteria to establish the Member State responsible for the screening of the asylum request¹⁴.

The criteria to determine which State Member should process the application of an asylum-seeker are applied in the following order: family unity (Art. 8-11), legal residence or visas (Art. 12,14) illegal entry, (Art.13)¹⁵. The principle of family unity establishes that asylum seekers who have family members who acquired the refugee status or who are in the process to apply will have their application processed in the state where their family is located¹⁶. Unaccompanied minors who have family members in another Member State will apply for asylum in that Member State¹⁷. If no family member is present, the asylum seeker with a legal entry visa or valid resident permit could have his claims assessed in that Member State. In case none of the aforementioned criteria applies, that is, when there is no family member and the applicant has not a residence permit, the entry is illegal as it happens through the illegal transit on the territory of another State of the European Union¹⁸. In that case, the first Member State where the applicant arrives, is responsible for the verification of the claims. Lastly, if the aforementioned criteria are not met, the system proceeds with the place of application, where the Member State in which the applicant files a claim of asylum takes under consideration

¹³ See Susan Fratzke, *Not Adding Up: The Fading Promise of Europe's Dublin System*, Migration Policy Institute, Brussels, 2015, p. 3.

¹⁴ *Ibidem*, p. 5.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*.

the request¹⁹. The European Asylum Support Office (EASO) is designed to support Member States and foster cooperation and communication within.

3. The European or Mediterranean Sea crisis

The terms 'European' and 'Mediterranean' were used to denote the large-scale arrivals of migrants and refugees to Europe mostly through journeys crossing the Mediterranean sea; in the meaning of 'crisis' are also implied the tension within member states, authorities, locals and newly arrived as well as the number of deaths of migrants that were registered at sea²⁰. Europe faced several migrant crises in its history. The biggest still remains the one of the 60 millions of refugees during and after the WWII, more recent is the one of 700,000 asylum seekers after the fall of the Iron Curtain. In the past few years, there are also counted the Ukrainian citizens internally and externally displaced because of the Russian-Ukrainian tension on the Eastern border²¹. The crisis that had its peak in 2015 is the one that had the major number of non-European arrivals. At the end of 2015, there were 1,059,044 arrivals registered, by both land and sea; 80% reached Greece as first European country of arrival, and 15% Italy, the rest approached the shore or crossed the borders of Bulgaria, Spain, Malta and Cyprus²². If compared to the previous years, the number of arrivals gives an idea of the extraordinarily situation created in Europe: arrivals by sea where only 219,000 in 2014, and in the previous four years this amount could be reached only by adding the number of arrivals from 2010 to 2013²³. After 2015, the numbers showed a decrease of about two thirds in 2016 (390,432 unities) and of a half in 2017 (186,786 between migrants and refugees)²⁴. Meanwhile, the crisis hit the public opinion with the reports of the number of deaths of migrants and asylum-seekers verified

¹⁹ See Susan Fratzke, *op. cit.*, p. 5

²⁰ See Human Rights Watch, *The Mediterranean Migration Crisis: Why People Flee, What the EU should do*, published on June 19, 2015, accessed March 5, 2019, <https://www.hrw.org/report/2015/06/2019/mediterranean-migration-crisis/why-people-flee-what-eu-should-do#page>

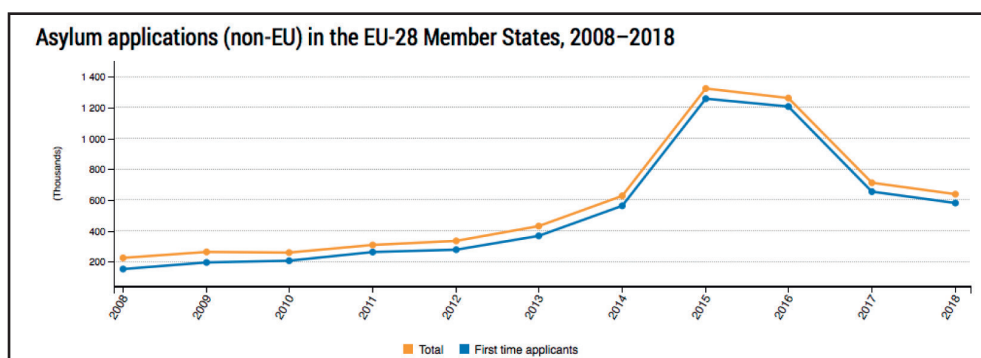
²¹ See Simas Grigonis, "EU in the Face of Migrant Crisis: Reasons for Ineffective Human Rights Protection" *International Comparative Jurisprudence* 2, (2016), p. 94.

²² See International Organization for Migration, *Europe- Mixed Migration Flows to Europe, Yearly Overview (2015)*, accessed 10 December, 2018, <http://migration.iom.int/europe?type=arrivals>.

²³ See UNHCR, *The Sea Route to Europe: The Mediterranean Passage in The Age of Refugees*, July 1, 2015.

²⁴ See International Organization for Migration, *op. cit.*, <http://migration.iom.int/europe?type=arrivals>.

in their journey through the Mediterranean: in total, 3,771 people died or were reported missing in the Mediterranean Sea in 2015. Of the 156,782 people arrived in Greece, 2,814 have been reported dead or missing in 2016²⁵. Within the total number of arrivals, the number of asylum applicants also sharply increased, as visible in the graph above; in 2015 the number of asylum applicants was of about 1.4 claims, while two years before, in 2013, there were ‘only’ about 400 thousands, registering a growth of more than the 200%²⁶.

Source: Eurostat, “Asylum Statistics”²⁷

One of the first short-term solutions advanced by the European Union was to distribute migrants among Member States according to quotas based on the total number of population, as proposed by the President of the European Commission Jean-Claude Juncker²⁸. This proposal did not find a fertile soil in Eastern Europe where the Prime Ministers of Hungary, Slovenia and Czech Republic refuted permanent quotas of re-allocation within Member States²⁹.

²⁵ See UNHCR, *Regional Refugee and Migrant Response Plan For Europe: Eastern Mediterranean And Western Balkans Route- 2016*, accessed on March 5, 2019, <https://reporting.unhcr.org/node13626>

²⁶ See Migration Data Portal, *The total numbers of international migrants in Libya*, accessed March 5, 2019, https://migrationdataportal.org/data?i=stock_abs_&t=2015&cm49=434

²⁷ accessed March 5, 2019, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Asylum_statistics&oldid=421545

²⁸ See Stewart M. Patrick, “The EU’s Migration Crisis: When Solidarity and Sovereignty Collide”, *Council on Foreign Relations*, September 9, 2015, <https://www.cfr.org/blog/eus-migration-crisis-when-solidarity-and-sovereignty-collide>.

²⁹ See Ian Traynor, “Refugee crisis: east and west split as leaders resent Germany for waiving rules”, *The Guardian*, September 5, 2015 <https://www.theguardian.com/world/2015/sep/05/migration-crisis-europe-leaders-blame-brussels-hungary-germany>

More in general, Eastern Europe responded to the crises with the erection of fences and the re-introduction (at least for those member of the Schengen area) of border controls.

Source: Author's own visualization of the crisis³⁰

More in depth, in the next section, we will see the measures and the strategies undertaken by Balkan countries and others to face the arrivals of such a large number of individuals of asylum applicants.

4. Case studies on the effect of the crisis

This section aims to discuss controversial cases between the European Union and other states on the partnership in the asylum system as well as between national governments and refugees. First, the deals that European Union undersigned with external countries will be considered, then the scope would narrow focusing on specific member states in terms of their internal provisions that brought to restrictions of the rights of refugees. Lastly, episodes of violence and violation of human rights will be discussed.

4.1 EU deals with no-members states

The ratification of the EU-Turkey deal has been one of the major event of the period following the peak of the crisis in 2015. Turkey plays a crucial role in the dynamic of migration to Europe as it represents the land access to

³⁰ See Stewart M. Patrick, *op. cit.*, <https://www.cfr.org/blog/eus-migration-crisis-when-solidarity-and-sovereignty-collide>.

Europe from the Middle East. Moreover, it is the country that globally hosts the highest number of refugees: in 2016, the official amount of refugees was about 2.8 millions of individuals, with unofficial numbers reaching more than 3.5 million³¹. The flow of arrivals to Europe, due to the war in Syria and other humanitarian crisis in Middle East and North Africa, for geographical reasons, had to transit through Turkey for all those willing to apply for asylum in any European country. Thus, the European Union sought to slow down the number of arrivals agreeing with the Turkish government on a set of procedures³². The first point established by the deal is that all new irregular migrants crossing from Turkey into Greek islands as from 20 March 2016 would have been returned to Greece in full accordance of international law, thus preventing collective expulsion and in respect of the principle of non-refoulement³³. Migrants eventually not filling an asylum claim and whose application had been found unfounded or inadmissible would have been returned to Turkey³⁴. EU institutions and agencies have fostered a dialogue between Greece and Turkey to take the necessary steps and agree to re-discuss bilateral agreements. The second point established a sort of ‘zero sum game’ in the number of refugees divided between Turkey and EU: as for every Syrian being returned to Turkey from Greek islands, another Syrian will be resettled from Turkey to the EU taking into account the UN Vulnerability Criteria. EU agencies, other Member States and the assistance of the UNHCR would have ensured that the principle would have been implemented from the beginning of this ‘relocation scheme’³⁵. The priority had been given to migrants who had not previously entered or tried to enter the EU irregularly³⁶.

These two points are essential regarding the resettlement of refugees; the document further established conditions and acts to ensure the functioning of the agreement. However, it is worthwhile mentioning the benefits that Turkey received in exchange for the prevention of other migrants and

³¹ See Lisa Haferlach and Dilek Kurban, “Lessons Learnt from the EU-Turkey Refugee Agreement in Guiding EU Migration Partnerships with Origin and Transit Countries”, *Global Policy* 8, Supplement 4 (June 2017), p. 88.

³² See Council of the European Union. “EU-Turkey Statement, 18 March 2016” press release 144/16, March 18, 2016, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/pdf>

³³ *Ibidem*.

³⁴ See Council of the European Union, *op. cit.*, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/pdf>.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*.

refugees attempting to cross borders: indeed, the European Union allocated three billions of euros for the Facility for Refugees in Turkey with an eventual mobilization of additional funding of three billion of euros up to the end of 2018³⁷. Moreover, it also took the responsibility to grant a visa liberalization for Turkish citizens if the other points of the agreement would have been met. Aside of the political agenda and the developments in the making of the statement, the EU-Turkey deal raised concern among international organizations, human rights institutions and scholars in International Law, as incongruences with the human rights system were found. The first set of critiques are addressed to the situation of Turkey in terms of the protection of human rights and internal stability. With the EU-Turkey deal, Turkey has been designed de facto as a 'safe third country'.³⁸ With this, according to EU regulation, it is meant specifically in Dublin III, to identify a country outside of the Member States where eventually the applicant could be relocated and where his life is not endangered. As such, article 38 states that the safe third country can be designated when authorities are satisfied that a person seeking international protection will be treated according to some criteria: first, "*life and liberty are not threatened on account of race, religion, nationality, membership of a particular social group or political opinion*"³⁹ ; second that there is no risk of serious harm; and third that the principle of *non-refoulement* is implemented according to the Geneva convention. A safe third country is also one where there is the right of freedom from torture and cruel, inhuman, or degrading treatment and where there is the possibility to request refugee status and to receive protection in accordance with the Geneva Convention⁴⁰. During the negotiation process of the statement signed on the 18th of March 2016, there were already controversies in Turkish asylum protection as reports surfaced documenting the unlawful internment of refugees in some of the detention centers in Turkey⁴¹. In the weeks prior to the agreement's signing, Turkish authorities deported hundreds of refugees to Syria, and when the deal was signed, Human Rights Watch reported that Turkish border guards killed five Syrians, attempting to cross the border⁴². Amnesty International pointed

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ See Lisa Haferlach and Dilek Kurban, *op. cit.*, p. 88.

³⁹ Directive 2013/32/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on common procedures for granting and withdrawing international protection (recast), 2013 OJ L 180/80.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ See Lisa Haferlach and Dilek Kurban, *op. cit.*, p. 88.

⁴² *Ibidem*.

out practices of unlawful detention and coercion of refugees to return to Syria as well⁴³. The impact of the large-scale of arrivals in Turkey led to an arising anti-refugee sentiment among the general Turkish population. On one side, Syrian and no-Syrian refugees are seen as an economic burden, in terms of resources, health-care and employments. On the other side, in light of the terrorists' attacks, they were perceived as a security risk. As such, disapproving the national plan of assistance, demonstrations and clashes with security forces were registered in the country⁴⁴. Turkish government has also been disputed for the standard of freedom of expression, academic freedom and human rights⁴⁵. During the negotiations, evidence also arose about serious human rights infringements during the election of November 2015⁴⁶; moreover, the UN High Commissioner for Human Rights received proofs of on-going violations of international law and human rights concerns like civilian deaths, extrajudicial killings and massive displacement⁴⁷. As it is clear, Turkey does not present itself as ideally the best country to afford the protection of such a large number of refugees, in this given situation. The second criticism to the EU-Turkey deal is on the juridical position of Turkey on regards of international protection. As demonstrated by Haferlach and Kurban, Turkey's refugee policy does not fulfil international legal standards⁴⁸. The first issue is due to the fact that the country has never ratified the additional Protocol of 1967, thus it retains the geographical limitation by which the status of refugees is restricted to those "*who have become refugees as a results of events occurring in Europe*" and thus not considering as refugees those displaced outside of the continent⁴⁹. Turkey guarantees protection to Syrian nationals according to the Law on Foreigners and International Protection (LFIP) of 2014 as they are subjected to 'temporary protection regime' to safeguard essential rights to Syrians, for instance, against *refoulement* (which was not covered in the aforementioned situation)⁵⁰. The temporary protection, however, ensures that Syrians have fewer social rights than Turkish nationals. At the same time, it

⁴³ See Gogou, Kondiyliia, *The EU-Turkey deal: Europe's year of shame*, Amnesty International, March 20, 2017, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2017/03/the-eu-turkey-deal-europes-year-of-shame/>

⁴⁴ See Lisa Haferlach and DilekKurban, *op. cit.*, p. 88.

⁴⁵ *Ibidem.*

⁴⁶ *Ibidem.*

⁴⁷ *Ibidem.*

⁴⁸ *Ibidem.*

⁴⁹ *Ibidem.*

⁵⁰ *Ibidem.*

also does not allow Syrian refugees to apply individually for international protection through the UNCHR, which constitutes a violation of the 1951 Convention. As noted by Haferlach and Kurban, the legislation entails a discrimination of nationalities other than Syrian, a pattern that clashes with the principle applied by the European Union⁵¹. On a judiciary ground, even the EU-Turkey statement presents inadequacies. The cases of Syrian nationals to be re-allocated to Turkey in the same numbers as those Syrians in Turkey to be re-allocated in the EU, present a violation of the Article 4 of Protocol no. 4 of the European Convention of Human Rights on the prohibition on collective expulsion of foreigners⁵². The ‘readmission scheme’ of the Statement stipulates that all new migrants and asylum seekers in Greece who did not claim asylum or whose asylum claim was rejected should be sent back to Turkey, following the ‘safe third country’ principle. However, this measure has been taken considering that refugees in Turkey are not considered to be at risk of persecution or illegal *refoulement* to Syria, but the previous episode demonstrates that this is a false assumption.⁵³ In order to justify this ‘forced resettlement’, EU released an official communication allowing a so-called safe third country to take a margin to develop a protection framework that reflects ‘in principle’ the Geneva Convention. This created a paradox, according to Haferlach and Kurban, for Greek police officers⁵⁴. On one side, they were pressured by the political and humanitarian conditions to obtain the legal means by the Statement to re-allocate Syrians in Turkey. On the other side, however, they seemed to be forced to abide by the 1951 Convention, as officially, Turkey has not developed sound standards to be a ‘safe third country’⁵⁵.

Thus, it is visible how in the recent developments of the crisis, European Union has preferred to find a solution to the burden of the high number of arrivals that puts constraints in their judiciary applicability. This type of pattern is also traceable in another deal that the EU signed with a no-Member State, Libya.

Even if on a lesser degree than Turkey, Libya also is a country that generally receives migrants and asylum-seekers in large numbers. From 2010 to 2017, Libya saw an increase in the number of migrants from 684 thousand

⁵¹ *Ibidem*, p. 89.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ *Ibidem*.

to 788.4 thousand⁵⁶. In addition, in terms of forced migration, the number of asylum applicants increased to more than the 300% from 2014 to 2017, from 8.9 thousand to 35.6 thousand, without considering those unable to ask for protection⁵⁷. Situated in North Africa, Libya gradually became the gateway for Africans to access Europe, as Libya's shores are the closest points to Europe from Africa. However, after a long journey for many people facing the difficulties of reaching Libya, the last step in order to arrive to European coasts is the crossing of the Mediterranean Sea. Unfortunately, many could not make it until the end, as many vessels shipwrecked on the way to Europe. Some others, helped by the coastal guards of the countries in the Mediterranean, finally arrived at destination, where their identification process started. However, a common practice that has been implemented recently by European countries is that of allowing Libyan Coast Guard to intercept boats, with the consequence of migrants and asylum-seekers being brought back forcefully to Libya⁵⁸. The European Union migration cooperation with Libya provides support to this practice, as it enables the Libyan Coast Guard to do so. Italy eventually took the lead in providing material and technical assistance, and thus allocating the responsibility to coordinate rescue operation at sea to contain the number of arrivals⁵⁹. If those measures were applied to a so-called 'safe third country', at least there would be the guarantee that migrants and asylum seekers would be relocated to a safe destination were their claims could be fairly processed and their rights respected. However, even if Libya signed the Geneva Convention and the Protocol, the situation in the country is dramatic and entailed two criticisms to this practice with regard to human rights protection. The first is that those intercepted by Libyan authorities are arbitrarily transferred back to Libya. Indeed, there is not any screening to check the identity of those leaving, and at the same time, those returned are subjected to arbitrary detention.⁶⁰ The second criticism refers to the condition of those detained in Libya. Human Rights Watch interviewed the detainees and despite the effort that EU is making in improving the conditions and treatment in official detention centers, migrants and asylum seekers face inhumane and degrading conditions

⁵⁶ See Migration Data Portal, *The total numbers of international migrants in Libya*, accessed March 5, 2019, https://migrationdataportal.org/data?i=stock_abs_&t=2015&cm49=434.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ See Human Rights Watch, *No Escape From Hell: EU policies Contribute to Abuse of Migrants in Libya*, published on January 21, 2019, accessed on February 28, 2019, <https://www.hrw.org/report/2019/01/21/no-escape-hell/eu-policies-contribute-abuse-migrants-libya#>

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ *Ibidem*.

and the risk of torture, sexual violence, extortion and forced labor⁶¹. Amnesty International denounced the serious human rights violations taking place in the centers administered by the Libya's Department for Combatting Illegal Immigration (DCIM).⁶² If on the one side, EU is aware of this situation as the European migration commissioner Dimitri Avramopolous in November 2017 confirmed: “*We are all conscious of the appalling and degrading conditions in which some migrants are held in Libya*” and simultaneously funds the two factions ruling in Libya in order to maintain the detention center on standards level⁶³, on the other it is preventing the arrival of people in need of protection by relegating the issue to Libyan authorities, and thus, as seen, eventually leave people under risk.

4.2 Change in legislation

Part of the immediate reaction of European states to the crisis has also entailed a variation or a change in legislation for the national laws that constitutes the legal framework of protection in a given country.

For instance, in the Former Yugoslav Republic of Macedonia, on the 4th of April 2016, a new Law on Asylum and Temporary Protection was approved, with two restrictions in the rights of refugees and asylum-seekers. The first is that a refugee can exercise the right to family reunification only three years after asylum has been granted. The second declares that an asylum claim submitted by a person who seeks to enter Macedonia and has previously and irregularly entered the territory from a safe EU Member State, a NATO member country, or a country member of EFTA, is considered to be manifestly unfounded.⁶⁴ With regard to the first issue, it is clear that the attempt is to discourage asylum-seekers to apply for the status of refugee in Macedonia. On a juridical level, documents ensure that countries should make their efforts to accelerate family reunification: in this way, refugees would be separated for three years, at least, from their family. The second point also works to prevent asylum seekers to arrive in Macedonia: by excluding those set of countries,

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² See Amnesty International, *Libya: Shameful EU Policies Fuel Surge in Detention of Migrants and Refugees*, published on May 16, 2018, accessed on February 28, 2018, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2018/05/libya-shameful-eu-policies-fuel-surge-in-detention-of-migrants-and-refugees/>

⁶³ See Human Rights Watch, *op. cit.*, <https://www.hrw.org/report/2019/01/21/no-escape-hell/eu-policies-contribute-abuse-migrants-libya#>

⁶⁴ See UNHCR, *Regional Refugee and Migrant Response Plan for Europe: Eastern Mediterranean And Western Balkans Route- 2016 (Revised May 2016)*, accessed on March 5, 2019. <https://reporting.unhcr.org/node13626>

the only two countries of provenience from which an asylum-seeker could cross and apply for protection are Kosovo and Serbia, both geographically located up North. As the majority of the newcomers came from Southern Europe (Turkey, Greece) and is aiming to proceed up North, this entails that the countries located South, such as Albania and Greece where many of the refugees passed by, should not be crossed, then impeding the asylum-seekers to keep ahead passing through Macedonia.

On the 27th of April of 2016, Austria also modified the rules related to the national asylum system with the amendments to the Asylum Act⁶⁵. Due to a disproportionate pressure on national asylum system in 2015 and 2016, in case of risk to public order and internal security, special provisions allow a reduction of the number of admitted asylum procedures⁶⁶. In case of a proclaimed state of emergency, there would be a closure of the border and the denial of access to asylum procedure⁶⁷. Similar to Macedonia, Austria restricted the duration of refugee status to three years and at the same time increased the waiting period for family reunification to three years, in a way that the refugee eventually would not enjoy the family reunification as its status would cease as soon as the right would be granted. Another issue is that, for those who had their claim rejected, appeal would only be possible once the return has taken place⁶⁸. The right to appeal against expulsion is guaranteed by the Article 32 of the Convention of 1951. However, the European Commission clearly spoke about a national strategy that served to bypass the obligations of the Convention⁶⁹. Aiming to increase the return of rejected asylum-seekers to their countries of origin, the strategy consists in the development of an emphasis on voluntary return: this includes a package of measures in the area of return and readmission and an information campaign targeting asylum-seekers about options for voluntary departure. In addition, Austria developed a pilot project “*Return Assistance- a new start with perspectives*” providing varying levels of return assistance to asylum-seekers from Afghanistan, Morocco and

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ See European Commission, *Country Factsheet: Austria 2016 – European Migration Network*, accessed March 5, 2018, https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/01_austria_country_factsheet_2016_en.pdf

⁶⁷ See UNHCR, *Regional Refugee and Migrant Response Plan for Europe: Eastern Mediterranean And Western Balkans Route- 2016 (Revised May 2016)*, accessed on March 5, 2019. <https://reporting.unhcr.org/node13626>

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ See European Commission, *op. cit.*, https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/01_austria_country_factsheet_2016_en.pdf

Nigeria. As flagged by Amnesty International, authorities between 2017 and 2018 continued to deport rejected asylum-seekers to Afghanistan despite the deterioration of the security situation in the country. Again, government measures expose asylum-seekers to risk.

4.3 Human Rights Infringements

Hungary has been among the countries highly involved in the ‘European refugee crisis’ as it was one of the countries part of the Western Balkans route. At the same time, it is part of the Visegrad Group, a block of countries in the Eastern Europe, who refused a repartition of the share of migrants within EU member States⁷⁰. Hungary experienced a substantial decrease in arrivals, as in 2016 there were registered 26,000 asylum seekers while in 2017 ‘only’ 3,035. A March law allows for automatic detention of all asylum-seekers in two transit zones at Hungary’s border with Serbia for the entire duration of the asylum process. At the borders with Serbia as well, second lines of fencing were erected to impede asylum-seekers to approach the border. There, repeated violence and other pushbacks of asylum-seekers constituted a significant drop in arrivals. The European Court of Human Rights condemned Hungary for the above measures⁷¹. The reason is because the confinement of asylum-seekers in ‘transit zones’, constituted in container camps heavily surveilled, is essentially an arbitrary deprivation of liberty⁷². Hungary has also been condemned for the poor conditions in which asylum-seekers were held and the lack of judicial appeal to the unlawful detention, which proved Hungary to fail in the provision of adequate protection against a risk of inhuman and degrading treatment⁷³.

A particularly vulnerable category within refugees consists of the unaccompanied minors. Greek authorities had registered over 3,300 unaccompanied asylum-seeking and migrant children in the first seven months of 2016. Without parents or adults responsible for them, these children are entitled to care and protection from Greek authorities. The shortage of suitable accommodation and shelter led Greece to the prolonged detention of children often in poor and degrading conditions in protective custody at police stations

⁷⁰ See Stewart M. Patrick, *op. cit.*, <https://www.cfr.org/blog/eus-migration-crisis-when-solidarity-and-sovereignty-collide>

⁷¹ See Amnesty International, “Hungary 2017/2018”, *Amnesty International Report 2017/18 – The state of the world’s human rights*, accessed on March 5, 2019, <https://www.amnesty.org/en/countries/europe-and-central-asia/hungary/report-hungary/>

⁷² *Ibidem.*

⁷³ *Ibidem.*

and in pre-removal detention centers⁷⁴. Under international law, national law and the European directives, the detention of children is an option that could only be chosen as a last resort, in exceptional circumstances and for the shortest appropriate period⁷⁵. However, children are being detained as a result of the prolonged periods. The protective custody, under Greek laws, allows detention of an accompanied minor for maximum 25 days, or up to 45 days in special circumstances; as Human Rights Watch investigated, children are found to be in detention for even two months. Quite often, it also happens to find children facing unsanitary and degrading conditions and abusive treatment.

The last case presented by this research is the one of France, which is based on researches conducted recently, to demonstrate how the legacy of the crisis lasted for a long time. From the beginning of the crisis asylum-seekers and refugees continuously reach the North-Western shores in proximity of the city of Calais; many people temporarily based there in order to try to cross the English Channel to arrive in the United Kingdom. The research conducted by a team of NGO's in the period November 2017 to November 2018 showed that after the demolition of the informal refugee camp called the 'Jungle', repeated acts of violence, abuse of power and harassment were perpetrated by police officers upon those displaced⁷⁶. Volunteers gathered information through the witnesses of displaced individuals around Calais. In one-year period, were registered 160 refugee arrests, that most of the time were rarely told to be taken into custody⁷⁷. In the same period, there were reported 244 acts of police violence, in which the majority included the use of a chemical agent upon migrants. In addition, migrants often report that they were victims of verbal intimidations and aggressions by the French Police⁷⁸. The results of the inquiry confirm and give a measure of a situation which many were already aware of. A week prior to the start of the field-research, Human Rights Watch have denounced the degrading and inhuman treatment inflicted to asylum-seekers by police officers, a version confirmed by the French Ombudsman and the

⁷⁴ See Human Rights Watch, *Why Are You Keeping Me Here? Unaccompanied Children Detained in Greece*, published on September 8, 2016, accessed on March 5, 2019, <https://www.hrw.org/report/2016/09/08/why-are-you-keeping-me-here/unaccompanied-children-detained-greece#>

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ See Refugee Info Bus et al, *Police Violence in Calais: Abusive and Illegal Practices by Law Enforcement Officers*, accessed March 5, 2018, https://docs.wixstatic.com/ugd/5eb73a_ae875cd65dcc434588a7a69ed4cf3167.pdf

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ *Ibidem*.

French Ministry of Interior⁷⁹. Thus, the situation in Calais proves an escalation of violence upon migrants, refugees and asylum-seekers that authorities did not manage to bring under control.

5. Discussion of the findings

The first cases introduced concern the management of migration control by the European Union in partnerships with countries such as Turkey and Libya, which are transited by the majority of asylum-seekers. Even if the agreements have some differences as in terms of re-allocation, whereas in Turkey has to be proportional to those allocated in Europe, while with Libya Europe opted for collaboration to prevent the arrivals to the shores. The two cases present a substantial similarity: Turkey and Libya do not present reliable standards in terms of the protection of human rights, and the fact that the European Union allows those countries to hold asylum-seekers under their authorities constitute a threat for their security.

Operating on a national scale, countries in Europe have a degree of autonomy in terms of legislating the access to the country of people in need of protection and the condition to be met for granting the status of refugee. Eventually, the cases of Austria and Macedonia show the restriction of the duration of their rights together with the prevention to obtain others. For instance, in Austria the right of asylum becomes incompatible with the family reunification, as the former would cease once the latter would be achievable. It clearly works in the opposite direction than the one traced by the 1951 Convention with the Recommendation B(1) with regard to the right of family unity, where countries should “*Ensure that the unity of the refugee’s family is maintained*”⁸⁰. Lastly, based on frequent episodes, the cases of violence and abuses of power registered in Hungary, Greece and France, even though they are different cases in different contexts, together they constitute a pattern of behavior that does not conform to the standards of protection towards vulnerable individuals. Rather, they describe an increasingly hostile and intolerant attitude towards the asylum-seekers and refugees.

Conclusion

To sum up, the research has been focusing on the issue of human rights protection in light of the phenomenon of migration, specifically targeting the

⁷⁹ See Human Rights Watch, *France: Inquiry Finds Police Abused Migrants in Calais*, published on October 24, 2017, accessed on March 5, 2019, <https://www.hrw.org/news/2017/10/24/france-inquiry-finds-police-abused-migrants-calais>.

⁸⁰ See UN General Assembly, op. cit., p. 137.

'forced migration' as a precise field of inquiry. The paper has been making use of the European migrant crisis, also referred as the European refugee crisis, as a case study to verify the effect of a large-scale movement of unprecedented record into the protection of the human rights of vulnerable categories, namely asylum-seekers and refugees. In order, the research has been placed in the context of the interrelation between migration and human rights. The conclusion of the overall research in the academic sphere is that migration now is 'international' migration as it happens under the current international system of states. Forced migration is the term indicating the movement of people in need of international assistance, to whom signatory states must offer and guarantee protection; however, states need also to regulate the arrivals to their country by others not entitled to the same rights. As asylum-seekers constitute a minority in the large migratory flows, states have difficulties in distinguish the two, and the need of protecting the country from 'the external threat' as advanced by populist rhetoric ensures that the obligations that countries have towards asylum-seekers are subordinated to the control of migration. Prior to provide empirical evidence of this behavior in the effects of the refugee crisis in Europe that had its peak in 2015, this study provides an overview of the rights enjoyed by refugees in Europe and the dimension of the massive pressure in terms of arrival registered by the crisis.

Thanks to the support of the Romanian Institute of Human Rights, this paper reflects an accurate discussion of the human rights framework to vulnerable categories of migrants, such as asylum seekers and refugees. Before introducing the concluding remarks, it is necessary to further clarify the motivation and aim for conducting this research. This inquiry has been thought to deepen into the effects of the European migrant crisis not merely in terms of the countries' reaction to the crisis: nor, eventually, to evaluate Europe's level of solidarity or to define Europe's as geopolitical entity incapable to guarantee protection to refugees. An assessment on the solidarity level of Europe in reaction to the crisis should have considered all episodes of discrimination as well as measures, acts and provision aimed to receive and integrate refugees.

This research has made use of controversial cases all verified after the peak of the crisis in 2015. The underneath assumption of this paper is that the crisis had effects on the protection of the human rights of asylum-seekers and refugees in Europe. Findings prove that the European Union has tried to slow down the number of arrivals by making use of agreements with external countries, which does not constitute a violation of human rights itself; but

those paying the consequences of these deals are the asylum-seekers because their life in those countries is further endangered. In order to solve the arrivals issues, countries have used their legislations to create rules to legally deter asylum-seekers to cross their borders, as the cases of Austria and Macedonia. On the last ground, from 2015, asylum-seekers and refugees in some countries in Europe have been subjected to discriminating behaviors by nationals, authorities and law enforcement officials. The overall conclusion is that, in general, the legacy of the European refugee crisis is a scarce consideration of the rights of asylum-seekers and refugees and of the obligations that states have towards them. The crisis was the factor that revealed to Europe its vulnerability to provide adequate, fair and sustainable shelter to those seeking shelter. The protection offered and guaranteed by the 1951 Convention, its Protocol and the regional declaration is not fully met in the ordinary practice of states, which make use of strategies to abide their accountability to protect, undertaken at the time of the ratification of the Refugee Convention.

This research offers insight to conduct a broader evaluation of the respect of the human rights of vulnerable individuals in Europe. A difficulty in conducting the research is the lack of an elaboration of the effects of the crisis, probably due to the facts being recent. However, beside formulating an account of the changes and the outcome brought by the crisis, Europe should reflect upon the incongruency and the hypocritical measures undertaken to slow down the number of arrivals: and, from its own mistakes, learn how to improve and sustain a valuable and efficient asylum protection system, in line with human rights standards.

Bibliography:

Amnesty International (2018), "Hungary 2017/2018", *Amnesty International Report 2017/18 – The state of the world's human rights*, <https://www.amnesty.org/en/countries/europe-and-central-asia/hungary/report-hungary/>

Amnesty International, *Libya: Shameful EU Policies Fuel Surge in Detention of Migrants and Refugees*, published on May 16, 2018, accessed on February 28, 2018. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2018/05/libya-shameful-eu-policies-fuel-surge-in-detention-of-migrants-and-refugees/>

Amnesty International, *Refugees, Asylum-Seekers and Migrants*, accessed March 5, 2019. <https://www.amnesty.org/en/what-we-do/refugees-asylum-seekers-and-migrants/>

- Council of the European Union. "EU-Turkey Statement, 18 March 2016" press release 144/16, March 18, 2016, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/pdf>
- Crawley, Heaven and Brad K. Blitz, (2018), "Common agenda or Europe's agenda? International protection, Human Rights and Migration from the Horn of Africa", *Journal of Ethnic and Migration Studies* (May 2018);
- European Commission, *Country Factsheet: Austria 2016 – European Migration Network*, accessed March 5, 2019, https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/01_austria_country_factsheet_2016_en.pdf
- Eurostat, "Asylum Statistics", accessed March 5, 2019, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Asylum_statistics&oldid=421545
- Fratzke, Susan (2015), *Not Adding Up: The Fading Promise of Europe's Dublin System*, Migration Policy Institute, Brussels;
- Gogou, Kondiyliia (2017), *The EU-Turkey deal: Europe's year of shame*, Amnesty International, March 20, 2017, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2017/03/the-eu-turkey-deal-europes-year-of-shame/>
- Grigonis, Simas (2016), "EU in the Face of Migrant Crisis: Reasons for Ineffective Human Rights Protection", *International Comparative Jurisprudence* 2, (2016), pp. 93-98;
- Haferlach, Lisa and Dilek Kurban (2017), "Lessons Learnt from the EU-Turkey Refugee Agreement in Guiding EU Migration Partnerships with Origin and Transit Countries.", *Global Policy* 8, Supplement 4 (June 2017), pp. 85-93;
- Hansen, Randall (2014), "State Controls: Borders, Refugees and Citizenship", *The Oxford Handbook of Refugees and Forced Migration Studies* edited by Elena Fiddian Qashimiyeh, Gil Loescher, Katy Long and Nando Sigona, Oxford University Press, pp. 1-9;
- Human Rights Watch, *France: Inquiry Finds Police Abused Migrants in Calais*, published on October 24, 2017. accessed on March 5, 2019, <https://www.hrw.org/news/2017/10/24/france-inquiry-finds-police-abused-migrants-calais>
- Human Rights Watch (2019), *No Escape From Hell: EU policies Contribute to Abuse of Migrants in Libya*, published on January 21, 2019. accessed on February 28, 2019. <https://www.hrw.org/report/2019/01/21/no-escape-hell/eu-policies-contribute-abuse-migrants-libya#>

- Human Rights Watch (2015), *The Mediterranean Migration Crisis: Why People Flee, What the EU should do*, published on June 19, 2015, accessed on March 5, 2019, <https://www.hrw.org/report/2015/06/2019/mediterranean-migration-crisis/why-people-flee-what-eu-should-do#page>
- Human Rights Watch (2016), *Why Are You Keeping Me Here? Unaccompanied Children Detained in Greece*, published on September 8, 2016, accessed on March 5, 2019, <https://www.hrw.org/report/2016/09/08/why-are-you-keeping-me-here/unaccompanied-children-detained-greece#>
- International Organization for Migration (IOM). *Flow Monitoring-Datasets*, accessed December 10, 2018, <http://migration.iom.int/europe?type=arrivals>
- International Organization for Migration (IOM), *Key Migration Terms*, accessed March 5, 2019, <https://www.iom.int/key-migration-terms>
- MigrationDataPortal, *DATA: Migration Statistics- Libya*, accessed March 5, 2019. https://migrationdataportal.org/data?i=stock_abs&t=2017&cm49=434
- Patrick, Stewart M. (2015), “The EU’s Migration Crisis: When Solidarity and Sovereignty Collide.” *Council on Foreign Relations*, September 9, 2015, <https://www.cfr.org/blog/eus-migration-crisis-when-solidarity-and-sovereignty-collide>
- Refugee Info Bus, L’Auberge des Migrants, Utopia 56 and Legal Shelter (2018), *Police Violence in Calais: Abusive and Illegal Practices by Law Enforcement Officers*, accessed March 5, 2018, https://docs.wixstatic.com/ugd/5eb73a_ae875cd65dcc434588a7a69ed4cf3167.pdf
- Siciliano, André L. (2012), “The Role of the Universalization of Human Rights and Migration in the Formation of a New Global Governance”, *SUR – International Journal On Human Rights*, no. 16 (June 2012), pp. 109-125;
- UNHCR (2011), *The 1951 Convention Relating to the Status of Refugees and Its 1967 Protocol*, UNHCR, Geneva;
- Traynor, Ian. (2015), “Refugee crisis: east and west split as leaders resent Germany for waiving rules.” *The Guardian*, September 5, 2015, <https://www.theguardian.com/world/2015/sep/05/migration-crisis-europe-leaders-blame-brussels-hungary-germany>
- UN General Assembly, “Convention relating to the Status of Refugees. 28 July 1951”, *United Nations Treaties Series*, Vol. 189;

- UNHCR, *Regional Refugee and Migrant Response Plan for Europe: Eastern Mediterranean And Western Balkans Route- 2016 (Revised May 2016)*, accessed on March 5, 2019, <https://reporting.unhcr.org/node13626>
- United Nations, *Convention relating to the Status of Refugees*, Geneva 28 July 1951, in *United Nations Treaty Series*, vol.189, N°2545, p.137;
- Van der Klaauw, Johannes (2004), “Irregular Migration and Asylum-Seeking: Forced Marriage or Reason to Divorce?”, *Irregular Migration and Human Rights: Theoretical, European, and International perspectives*, edited by Barbara Bogusz, Leiden & Boston: MartinusNijhoff Publishers;
- Waldinger, Roger (2018), “Immigration and the election of Donald Trump: why the sociology of migration left us unprepared ... and why we should not have been surprised”, *Ethnic and Racial Studies* 41, no. 8 (June 2018); pp. 1411-1426;
- Zolberg, Aristide R. (1994), “Changing Sovereignty Games and International Migration”, *Indiana Journal of Global Legal Studies* 3, no. 2 (Fall 1994), pp. 153-170.

THE RIGHT TO EDUCATION REVISITED

IOAN VOICU*

FLORINA VOICU**

Abstract:

Articolul cuprinde în prima sa parte o prezentare analitică a conținutului manualului privind dreptul la educație, publicat de UNESCO în 2019. Un accent aparte este pus pe specificitatea juridică a acestui drept fundamental al omului, reflectat în numeroase instrumente juridice internaționale și incorporat în mod adecvat în Agenda 2030 în care sunt sintetizate obiectivele dezvoltării durabile definite de ONU. Înfăptuirea dreptului la educație figurează la loc de frunte în acest document programatic, iar UNESCO îi revine un rol activ în transpunerea în viață a acestui drept.

Cea de a doua parte a articolului oferă o evocare a inițiativei promovate de România la ONU în anii 1979-1981 prin introducerea în coautorat cu un mare număr de țări în curs de dezvoltare a unei cuprinzătoare rezoluții privind dreptul la educație, temă care a sensibilizat UNESCO, organizație chemată să prezinte la Națiunile Unite rapoarte de specialitate referitoare la implementarea acestui drept și la căile de universalizare a acestuia în practica statelor membre.

Cuvinte cheie: educație, drept, dezvoltare durabilă, UNESCO, ONU, Agenda 2030, promovare, implementare, globalizare, strategie, programe, recomandări, universalitate.

Résumé:

L'article contient dans sa première partie une présentation analytique du contenu du manuel sur le droit à l'éducation, publié par l'UNESCO en 2019. Un accent particulier est mis sur la spécificité juridique de ce droit fondamental, reflété dans de nombreux instruments juridiques internationaux et clairement incorporé dans le „Programme de développement durable à l'horizon 2030” résumant les objectifs du développement durable définis par l'ONU. La mise en œuvre du droit à l'éducation est au premier plan dans ce document – programme et l'UNESCO doit jouer un rôle actif à cet égard.

La deuxième partie de l'article évoque l'initiative promue par la Roumanie aux Nations Unies en 1979-1981 en présentant, avec un grand nombre de pays en développement comme co-auteurs, une résolution complexe sur le droit à l'éducation. Ce thème a sensibilisé l'UNESCO qui a été invitée à soumettre aux Nations Unies des rapports spécialisés sur la mise en œuvre de ce droit et sur la manière dont il est universalisé dans la pratique des États membres.

Mots-clés: éducation, droit, développement durable, UNESCO, ONU, Agenda 2030, promotion, mise en œuvre, mondialisation, stratégie, programme, recommandations, universalité.

* Professor, PhD, Assumption University, Bangkok, e-mail: ioanvoicu@yahoo.com.

** Professor, scientific researcher, e-mail: v_florina@hotmail.com.

A significant Handbook

“Education is a basic human right and the best investment that we can make to ensure a sustainable future and leave no one behind.”¹

This is the first sentence of a recent publication by UNESCO under the title *The Right to Education Handbook*. In its 277 pages divided in 8 chapters the Handbook represents in the opinion of UNESCO a landmark for overcoming the barriers in the full implementation of this fundamental right and making it a reality. The Handbook is also intended to serve as a useful reference instrument for people seeking to understand and advance the right to education in both developed and developing countries. The Handbook may be used as valuable guidance on how to link legal commitments related to the right to education as a strategic way to achieve sustainable development goal number 4 contained in the United Nations 2030 Agenda.² This goal says: Ensure inclusive and equitable quality education and promote lifelong learning opportunities for all. (SDG 4)

The conception of the Handbook is based on UNESCO’s Strategy on Standard-setting Instruments (2016 – 2021) which is meant to encourage Member States to use normative action on the right to education in order to achieve SDG 4.

We will summarize in these pages the main content of the 8 chapters of the Handbook without entering into details, but respecting as much as possible the original terminology of this publication which is rich in boxes, figures and tables, thus contributing to its high academic level. The handbook has been designed to be accessible to a large category of readers.

The Foreword to this Handbook is signed by Stefania Giannini Assistant Director-General for Education, UNESCO and David Archer, Chairperson of the Right to Education Initiative, Executive Board.

¹ See UNESCO, Right to Education Initiative, *Right to education handbook*, UNESCO, Paris, 2019, p. 4. See also the portal http://portal.unesco.org/education/en/ev.php-URL_ID=9019&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

² The official title of 2030 Agenda is Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. In French it is entitled *Transformer notre monde: le Programme de développement durable à l’horizon 2030*. Goal number 4 provides inter alia that: “By 2030, ensure that all learners acquire the knowledge and skills needed to promote sustainable development, including, among others, through education for sustainable development and sustainable lifestyles, human rights, gender equality, promotion of a culture of peace and non-violence, global citizenship and appreciation of cultural diversity and of culture’s contribution to sustainable development”

In the first chapter the focus is put on education as a human right guaranteed in international law and grounded in the concept of human dignity. It is reminded that the primary beneficiary of the right to education is the individual and the process of education has social benefits for the state and for society as a whole. At the same time, education has to be considered as a public good and the right to education proves to be comprehensive and holistic by its very nature. In conformity with this interpretation, states are primary duty-bearers when it comes to the implementation of this right.

The second chapter deals with the international legal recognition of the right to education. The main ideas of this chapter are summarized by the Handbook itself as follows: The right to education is guaranteed under international law, specifically in human rights treaties. Soft law is an important form of non-binding law. Human rights treaties are concluded by a variety of different bodies: the United Nations and its agencies and regional bodies such as the African Union. The right to education, in whole or in part, is guaranteed by at least 48 legally binding instruments, 28 of which are regional, while 23 represent soft law instruments.

Chapter three invites the readers to get familiar with the normative content of the right to education which is defined as what all rights-holders are entitled to according to the various sources of international law. It is emphasized that the right to education is comprehensive in its scope and covers just about every aspect of education, from the aims of education to who can access education to the quality of education each person is entitled to. In this context, it is demonstrated that the right to education is not static in its normative content, but constantly evaluated and developed, usually through the treaty-making process or through elaboration by those factors who have authority to interpret relevant legal provisions. In its practice, education must be available, accessible, acceptable and adaptable. An important dimension of the right to education is its universality, no state being excluded from this basic right. In addition, equality and non-discrimination are fundamental principles that must be observed in the whole educational process. More specifically, primary education shall be compulsory and free of charge, while secondary and higher education shall be made progressively free of charge. A significant note is made of the fact that the right to education should not be understood only as the right to access education, but also as the right to receive an education of good quality.

Chapter four is entitled *States' legal obligations* and starts by reminding that states are the primary duty-bearers of the right to education. In simple words, it means states have clear legal obligations to ensure the full enjoyment of the right to education. It is cogently explained that specific legal obligations in this field arise from a variety of sources and first of all from universal treaties which require states to respect their legal commitments to international legal instruments. Under conventional law, such obligations on states include *inter alia* the progressive realization of the right to education, the resorting to maximum available resources to implement this right and to respect the principles of retrogression and non-discrimination. Certain practical aspects of the right to education are subject to obligations of immediate effect which require states to take action without delay. Minimum core obligations prioritize certain content of the right to education without which right-holders are considered to be deprived of the right to education. Legal obligations are quite large and require appropriate measures at both domestic and international levels. In this framework a 'tripartite typology' comes into the picture: to respect, protect, and fulfil legal commitments. This typology offers the most significant and widely used context for understanding and clarifying states' specific legal duties. Legal obligations are not limited to states. Indeed, non-state actors, including intergovernmental organizations, civil society, and business enterprises, have undeniable responsibilities to respect the right to education. This right may be violated and it should be recognized that a violation occurs in cases when a state fails to comply with its human rights obligations. A useful warning is added in this regard: states still have legal obligations to implement the right to education during situations of emergencies which are quite frequent nowadays.

In this respect it is appropriate to quote Irina Bokova, Director -General of UNESCO, who asserted that "Education lies on the frontline of conflict today; it must be at the forefront of building peace. We are not there yet. Governments, aid donors and the international community must all take concrete steps now to protect children and schools, to provide education in emergencies, to reconstruct education swiftly after conflict, and to tap education's power to foster peace. The promise of education must be real for all children, no matter their circumstances. This is essential for open societies, for sustainable development and for lasting peace"³

³ See <http://www.globaleducationmagazine.com/education-frontline/> accessed on March 11, 2019.

Chapter five is dedicated to a relevant analysis of several topical matters under the title *The right to education and SDG4-Education 2030*, already mentioned above. The findings of this chapter can be summarized as follows: The 2030 Agenda is a human rights-based political commitment to education with a 15-year time limit. In this programmatic document the right to education is presented as a legal commitment, clearly enshrined in international law, with no time limit. The right to education as a whole and SDG4 mentioned above mutually reinforce each other in order to ensure the actual implementation of both. While there are no provisions about accountability mechanisms for SDG4, legal obligations owed to the content of this important goal may be considered as generating the possibility for legal accountability through the general enforcement of the right to education.

The sixth chapter is entitled *Domestic implementation of the right to education* and its main ideas can be summarized as follows: The process of domestic implementation of the right to education is defined as the process by which states turn their legal commitment to the right to education into actual enjoyment of the right to education by all. In this regard, states must recognize the right to education within their national legal orders by incorporating it in human rights international legal instruments. In this framework, states should guarantee the right to education as a constitutional right and/or by enacting appropriate legislation. In practice, states can domestically implement the right to education through a variety of complementary measures, including policy, administrative, financial, judicial, and educational actions.

Chapter seven is dedicated to *Monitoring the right to education*. The activity of monitoring is defined as the process of systematically tracking and assessing a state's performance against its human rights obligations. This activity is very useful, as it enables the elucidation of whether states really comply with their legal obligations. The objective of monitoring is to contribute to the implementation of the right to education. The technical way monitoring is accomplished is important. There are some specific human rights indicators to be taken into account, accurate and reliable data can be collected, and accurate analysis of these data is required in order to adequately monitor the right to education and measure its implementation status. Countries are legally obligated to monitor the right to education, first, as part of their duties to domestically implement the right to education, second, as part of their immediate obligations to take appropriate measures for the full

realization of the right to education. At the national level, it is obvious that the most significant governmental body in the process of monitoring the right to education is the ministry of education (MoE). The domestic legislature and all national human rights institutions/mechanisms also play important roles in monitoring the situation at the domestic level. At the global level, a number of UN bodies, including UN treaty bodies, the Human Rights Council, UNESCO and ILO, have specific mandates to monitor the right to education. At the regional level, some intergovernmental bodies in Europe, Africa, the Americas, and the Middle East and North Africa have human rights systems that monitor state compliance with regional human rights legal instruments. Non-state actors, including non-governmental organizations, also have different reasons and motivations to monitor the implementation of right to education at the national level. Civil society itself has a complementary human rights monitoring role, taking action and representing alternative perspectives that states may sometimes neglect or be unaware of their utility.

Finally, chapter eight entitled *Accountability and the right to education* deals with the concept and practice of accountability in the field of human rights. In its essence, accountability is about how to hold states responsible when gaps occur between actual performance and assumed human rights obligations. It is estimated that accountability is beneficial for both rights-holders and duty-bearers. From a rights-holder perspective, accountability has to be recognized as a key process that ensures that all human beings can enjoy their right to education. From a duty-bearer perspective, accountability helps to meet the real content of human rights.

Domestic organs are best placed to apply national laws in general, to grant redress and remedies, and ensure the general enforcement of the right to education. In practical terms, at the national level, the activities of judicial mechanisms and access to justice for all play a crucial role in enforcing the right to education and ensuring legal accountability on the matter. A justiciable right to education can be interpreted that when this right is violated, the right-holder can take her or his claim before an independent and impartial judicial body, and if the claim is upheld, be granted a remedy, which can then be enforced. In a realistic approach to this topic, it should be recognized that in some countries barriers to justiciability exist and must be removed in order to create the necessary conditions for it and for the enforcement of the right to education.

This final chapter illustrates the fact that accountability mechanisms exist across various state and government organs, including the executive, legislature, administrative bodies, and regional and local government bodies. In addition, numerous accountability mechanisms exist at the international level. While states are the primary duty-bearers for the implementation of the right to education, international accountability mechanisms represent a last resort in terms of holding states accountable. Regional judicial bodies give rights-holders whose rights have been violated the real possibility of bringing their case to a regional mechanism, provided the state in question is party to the relevant regional instrument and that all domestic remedies have been exhausted or deemed insufficient in a given case.

A valuable initiative

The book summarized above is dated 2019. Initiatives to promote the right to education are much older, being inseparable of the whole history of UNESCO born in 1945 and of the United Nations (UN) established the same year. While in the case of UNESCO promoting the right to education is one of the *raison d'être* of this specialized agency, this right entered onto the UN official agenda due to valuable initiative of Romania which will be evoked below.

This was a special case in Romania's relations with a good number of developing countries illustrated by the joint presentation of a resolution on the right to education, – a collective initiative initiated in 1979 and materialized in a first stage by the adoption on 17 December 1979 by the UN General Assembly of Resolution 34/170⁴. The list of co-authors included the following countries: Algeria, Bahamas, Bangladesh, Barbados, Benin, Bolivia, Burundi, Colombia, Congo, Costa Rica, El Salvador, Ethiopia, Guatemala, Guinea, Guinea-Bissau, Indonesia, Ivory Coast, Jordan, Liberia, Madagascar, Maldives, Mauritania, Morocco, Pakistan, Senegal, Somalia, Sri Lanka, Upper Volta, Yemen and Yugoslavia.⁵

The resolution was well received and determined a series of useful consultations with the UNESCO Secretariat for the elaboration of a special report and promised a creative and fertile approach to a fundamental human right. By the first operative paragraph of the resolution the General

⁴ The full text of the resolution is available at http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/34/170 accessed on 12 March 2019.

⁵ See note 4 *supra*. The co-authors list is taken from the *Yearbook of the United Nations, 1979*, available at <http://unyearbook.un.org/> See Section Two: Economic and Social Questions: XIX. HUMAN RIGHTS QUESTIONS.

Assembly invited “all States to consider the adoption of appropriate legislative, administrative and other measures, including material guarantees, in order to ensure the full implementation of the right to universal education through, *inter alia*, free and compulsory primary education, universal and gradually free-of-charge secondary education, equal access to all educational facilities and the access of the young generation to science and culture”.

By the second paragraph, the General Assembly appealed to “all States, in particular to the developed countries, actively to support through fellowships and other means the efforts of the developing countries in the education and training of national personnel needed in industry, agriculture and other economic and social sectors”.

The UNESCO’s report submitted on the basis of this resolution to the UN General Assembly informed that this specialized agency’s regular program covered all levels, types and forms of education, including the training of qualified personnel and administrative staff. Universal and compulsory primary basic schooling and the elimination of illiteracy were two of its main objectives.⁶

The resolution introduced by Romania in 1980 was sponsored by 44 countries and was adopted by consensus on 15 December 1980 by the plenary of the UN General Assembly following similar approval by the Third Committee on 30 November. The Romanian delegation reiterated, developed and brought up to date the ideas contained in the 1980 Assembly resolution on the same topic. The sponsors, aware of the ever more disquieting phenomenon of the persistence of illiteracy in numerous areas, had included a new preambular paragraph recognizing the eradication of illiteracy as a special priority and urgency.

In the report submitted in 1981 by UNESCO, the document contained a paragraph which is remarkably topical today. It says: “Making a reality of the right to education as one of the fundamental human rights and hence democratizing education, should be a central concern of the future program, democratization being seen as much in quantitative terms – guaranteeing the free access of all to education and equality of educational opportunity – as in terms of education policies, content, methods and structures. In the democratization process very clear emphasis should be placed on the needs of disadvantaged groups, requiring Member States as well as UNESCO to engage

⁶ The full text of UNESCO report on the right to education is available at <https://undocs.org/en/A/36/524> accessed on 12 March 2019.

in specific and highly urgent work on behalf of refugees, migrant workers, physically and mentally disabled persons, various minority groups and so on. The need for equality in respect of the right to education can be regarded as particularly acute where women are concerned.”⁷

The resolution introduced by Romania on the UN agenda anticipated some academic studies by Romanian authors on the right to education and some relevant elements of this right.⁸ One of the most recent examples is offered by the article entitled *Moral-civic education – a component of human rights education* by Adrian Bulgaru, Ph.D. In its conclusions this article says “The role of the school is to cultivate students’ sensitivity to human issues and civic moral values by contributing, through formal and informal teaching, to the development of their attachment and respect for democratic values and principles and enabling the experience of citizenship through modern training strategies and education techniques, supported by education sciences and school practice.”⁹

Although the Romanian initiative on the right to education was successfully promoted in the years 1980-1981, it was unilaterally stopped by a decision of a member of the leadership of the Romanian delegation at the UN General Assembly’s session. The interruption of the initiative without any public explanation affected the credibility of the Romanian delegation in its efforts to negotiate other initiatives with small and medium-sized countries.

This element of abrupt discontinuity in the process of developing a promising initiative deserves to be retained in the chronology of the Romanian initiatives at the UN, in order to remind future generations of Romanian diplomats that the efforts to promote original initiatives did not take place on a smooth ground, sometimes encountering redundant obstacles caused by some members of the Romanian delegation itself, despite their professional

⁷ See note 6 supra.

⁸ For a relevant analysis of the right to education see Ion Diaconu, “Dreptul la educatie-drept fundamental al omului, la inceputul secolului XXI” (The Right to Education – Fundamental Human Right at the Beginning of the 21st Century), in *Journal of European Studies and International Relations*, New series, Vol.1/2017, pp.36-56. See also Irina Moroianu Zlătescu, Anca Mot, Adrian Bulgaru, *Educatie, Dreptul la Educație și Educația pentru drepturile omului*, (Education, the Right to Education and Education for Human Rights), IRDO, Bucharest, 2016. From international literature see Sandra Fredman (Editor), Meghan Campbell (Editor), Helen Taylor (Editor), *Human Rights and Equality in Education: Comparative Perspectives on the Right to Education for Minorities and Disadvantaged Groups*, 1st Edition by Policy Press, New York, 2018, p. 224.

⁹ See Adrian Bulgaru, “Moral-civic education – a component of human rights education”, *Drepturile Omului*, No. 1/2018, IRDO, p.13.

duties and expected solidarity in supporting Romanian initiatives in the field of multilateral diplomacy.

However, the history of multilateral diplomacy is able to balance things in favor of the truth, even if it will take many years to wait for the opening of the archives of foreign ministries that will reveal other surprising aspects of the diplomatic front involving Romania during the last decades of the 20th century.

Meanwhile, the right to education is again on an honorable agenda.

We will refer only to the most recent elements of the matter. In 2018, the Human Rights Council continued to examine the report of a special rapporteur on the right to education. In the resolutions and the mandate for drafting this report, there is no mention of the fact that the resolutions of the UN General Assembly (the last one adopted on December 17 1981) devoted to the right to education brought this topic to the attention of the United Nations for the first time as a result of an initiative of Romania co-sponsored in its last submission by 55 countries, most of them small and medium-sized states.¹⁰

A special resolution adopted in 2017 by the UN Human Rights Council reaffirms *inter alia* that “the obligations and commitments to take steps, individually and through international assistance and cooperation, especially economic and technical, to the maximum of available resources, with a view to achieving progressively the full realization of the right to education by all appropriate means, including in particular the adoption of legislative measures.”¹¹

The most recent report under consideration in the UN Human Rights Council dated June 18, 2018 contains many ideas similar to those advanced for the first time by Romania. One example is quite eloquent: “The legal obligations of human rights treaties should form the basis of national legislation and legal systems. The universal consensus around the norms and practices in the Sustainable Development Goals provide specific guidance on how national education systems should be guided”¹²

¹⁰ In this sense, it is recommendable to consult the available report at <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N12/464/86/PDF/N1246486.pdf?OpenElement>.

¹¹ The full text of the resolution is available at <https://www.right-to-education.org/resource/2017-human-rights-council-resolution-ahrc35l2-right-education> accessed on 12 March 2019.

¹² The most recent document on this issue is available at <https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/SREducation/Pages/SREducationIndex.aspxol.1/2017>.

A relevant recommendation from the same report deserves to be particularly mentioned. It says: “Every Member State of the United Nations but one has ratified one or more of the international treaties which provide for the right to education. The global consensus to the Sustainable Development Goals and the related Agenda have reaffirmed the global commitment to promoting a human rights-based approach to education. All States should review their education-related governance systems, including all laws, policies, institutions, administrative procedures and practices, monitoring and accountability mechanisms, and judicial bodies.”

It can be asserted that the paternity of the Romanian initiative on the right to education should be restored, mentioned, recognized and defended at least in academic studies dedicated to multilateral diplomacy. In the Human Rights Council the consideration of the right to education will continue in 2019 and beyond.

Conclusion

As emphasized in the Handbook summarized in the first part of this article millions are deprived of educational opportunities every day, many as a result of social, cultural and economic factors. Therefore, the Right to Education Initiative (RTE) became a global human rights organization concentrated exclusively on the promotion of the right to education.¹³ The RTE was established by the first United Nations Special Rapporteur on the Right to Education. Since 2000, the RTE made efforts to promote education as a fundamental human right, by conducting specialized research and developing adequate instruments to assist people in understanding and effectively using institutional mechanisms to claim and enforce the right to education.¹⁴

UNESCO’s Strategy on Standard-setting Instruments (2016 – 2021) will have an important role to play in order to persuade its 195 Member States to use normative action on the right to education to achieve SDG 4, as formulated in the 2030 Agenda. The period between now and 2030 is considered to be really crucial for giving tangibility to the right to education, as it is largely recognized that without major progress in the field of education, the world will not be able to achieve all 17 SDGs contained in the document officially called *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*.¹⁵

¹³ For details see <https://www.right-to-education.org/>

¹⁴ For details see <https://www.right-to-education.org/>

¹⁵ See note 2 supra.

During the current turbulent times, it is rewarding to hear again and again in the context of debates about education the prophetic words from the UNESCO Constitution – since wars begin in the minds of men, it is in the minds of men that the defenses of peace must be constructed. Peace must be founded, if it is not to fail, upon the intellectual and moral solidarity of mankind.¹⁶

A practical conclusion can be formulated. The universal obligation of all states is to demonstrate that, in aggregate, the measures being taken by them are sufficient to realize the right to education for every individual in the shortest possible time using the maximum available resources. Education must be recognized as one of the best financial investments states can make. The importance of education is illustrated by the vital necessity of a well-enlightened and active mind, able to freely create and to be a real reward of the whole human existence.

Bibliography:

- Bulgaru A. (2018), „Moral-civic education – a component of human rights education”, *Drepturile Omului*, No. 1;
- Diaconu I., “Dreptul la educație – drept fundamental al omului la începutul secolului XXI”, *Journal of European Studies and International Relations*, New series, Vol. 1/2017;
- Fredman S. (Editor), Campbell M. (Editor), Taylor H. (Editor) (2018), *Human Rights and Equality in Education: Comparative Perspectives on the Right to Education for Minorities and Disadvantaged Groups*, 1st Edition, Policy Press, New York;
- UNESCO (1945), *Constitution of UNESCO*;
- UNESCO, *Report on the right to education*, UNESCO, Paris;
- UNESCO, Right to Education Initiative (2019), *Right to education handbook*, UNESCO, Paris;
- Zlătescu M. I., Moț A., Bulgaru A. (2016), *Educație, Dreptul la Educație și Educația pentru drepturile omului*, (*Education, the Right to Education and Education for Human Rights*), IRDO, Bucharest;

¹⁶ Constitution of UNESCO is available at http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=15244&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html accessed on 15 March 2019.

II. JURISPRUDENȚĂ

HOTĂRÂREA CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI ÎN CAUZA DEACONU ÎMPOTRIVA ROMÂNIEI

ANDREEA MOROIANU*

Abstract:

The present case shows that all courts should bear in mind that nobody should be discriminated if they are in a similar situation, especially if there are no clear grounds for a different treatment. The applicants filed a complaint with the European Court for Human Rights referring to Article 14 of the European Convention on Human Rights and Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention. The applicants were two Romanian brothers who had not been granted non-pecuniary damages after their sister died in an accident. At the time of the accident, the applicants were younger than 14. Two of her older brothers were granted non-pecuniary damages. However, a Romanian Court of appeal considered that the applicants were too young to be aware of the negative consequences of her death.

The European Court of Human Rights noted that the Court of Appeal based its ruling on the statement of a single witness. In addition, the European Court of Human Rights emphasised that there has been no reasonable justification for a different treatment, given that the Romanian Court of Appeal did not base its findings on expert reports or any psychological evaluations of the applicants. The European Court for Human Rights concluded that there has been a violation of Article 14 of the Convention taken in conjunction with Article 1 of Protocol No. 1.

Keywords: age, age discrimination, difference of treatment

Résumé:

La présente affaire démontre que toutes les instances doivent retenir qu'aucune personne ne doit être discriminée si elle se trouve dans une situation similaire, particulièrement s'il n'existait pas des raisons claires pour appliquer un traitement différent. Les plaignants ont déposé une requête auprès de la Cour Européenne des Droits de l'Homme relative à l'article 14 de la Convention européenne des droits de l'homme et à l'article 1 du Protocole no.1 de la Convention. Les plaignants étaient deux frères de nationalité roumaine auxquels on n'a pas accordé de dommages-intérêts après le décès de leur sœur suite à un accident. Au moment de l'accident les deux frères avaient 14 ans. Deux des frères les plus âgés ont reçu des dommages-intérêts. Cependant, une cour d'appel de Roumanie a considéré que les plaignants étaient trop jeunes pour être conscients des conséquences négatives du décès de leur sœur.

* E-mail: andreea.moroianu@irdo.ro

La Cour Européenne des Droits de l'Homme a retenu que, au moment du prononcé du jugement, la Cour d'Appel s'est fondée sur la déclaration d'un seul témoin. La Cour Européenne des Droits de l'Homme a également souligné qu'aucune justification raisonnable n'a existé pour appliquer un traitement différent, étant donné que la Cour d'Appel n'a pas fondé les conclusions sur des rapports élaborés par des experts ou sur une évaluation psychologique des plaignants. La Cour Européenne des Droits de l'Homme a conclu qu'il y a eu une violation de l'article 14 de la Convention européenne des droits de l'homme corroborée avec l'article 1 du Protocole no.1.

Mots-clés: âge, discrimination fondée sur l'âge, différence de traitement.

În ianuarie 2019, Judecătoria Curții Europene pentru Drepturile Omului (CEDO) au analizat un caz privind încălcarea articolului 14 al Convenției europene a drepturilor omului (Convenția) coroborat cu articolul 1 al Protocolului nr. 1 al Convenției. Reclamantii, cetățeni români, au înaintat o cerere la CEDO întrucât au considerat că au fost discriminați pe motiv de vârstă cu privire la repararea prejudiciului moral survenit în urma decesului surorii lor.¹

Potrivit articolului 14 al Convenției europene a drepturilor omului (Interzicerea discriminării) „*Exercitarea drepturilor și libertăților recunoscute de prezenta Convenție trebuie să fie asigurată fără nicio deosebire bazată, în special, pe sex, rasă, culoare, limbă, religie, opinii politice sau orice alte opinii, origine națională sau socială, apartenență la o minoritate națională, avere, naștere sau orice altă situație.*” De asemenea, articolul 1 al Protocolului nr. 1 statuează că „*Orice persoană fizică sau juridică are dreptul la respectarea bunurilor sale. Nimeni nu poate fi lipsit de proprietatea sa decât pentru cauză de utilitate publică și în condițiile prevăzute de lege și de principiile generale ale dreptului internațional.*”

Situația de fapt:

În anul 2010, în iulie, o fată de 9 ani a fost grav rănită într-un accident de mașină. Imediat după accident a fost internată în spital, unde a decedat, după patru zile de suferință. În urma anchetei pentru ucidere din culpă, s-a stabilit că șoferul care a produs accidentul conducea cu viteza de 92 km/h. În acea zonă limita legală de viteză era 50 km/h. Șoferul a pierdut controlul automobilului și a intrat pe trotuar, unde se afla fata.

În timpul procesului penal, început în 2010, mama și frații fetei, printre care C.M. Deaconu și A.B. Deaconu, în vârstă de 11, respectiv 13 ani, au solicitat daune interese. Tribunalul București, care a judecat cauza, a disjuns

¹ A se vedea Cauza Deaconu împotriva României, cererea nr. 66299/12, decizia din 29 ianuarie 2019, pe <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-189624>.

latura civilă de latura penală în octombrie 2011. La o lună distanță, Tribunalul București a acordat fiecărei părți civile, respectiv mamei și celor patru frați ai fetei, suma de 100.000 de euro ca daune interese pentru prejudiciu moral suferit. Despăgubirile au fost acordate întrucât Instanța a fost de părere că între părțile civile și fata de 9 ani a existat o relație afectivă puternică, iar moartea violentă a acesteia a cauzat durere familiei. Despăgubirile urmau a fi plătite de compania de asigurări a șoferului.

Hotărârea curții a fost atacată prin recurs de toate părțile, iar Curtea de Apel București a admis recursul inițiat de compania de asigurări și a dispus ca șoferul automobilului să achite despăgubirile, întrucât răspunderea companiei de asigurări era contractuală, deci subsidiară. De asemenea, Instanța a respins cererea reclamantilor C.M. Deaconu și A.B. Deaconu privind plata daunelor interese, întrucât aveau sub 14 ani la momentul respectiv și nu erau conștienți de consecințele morții surorii lor. În plus, cuantumul despăgubirilor morale a fost scăzut la 50.000 de euro pentru mama lor, și 25.000 pentru frații majori. Este important de menționat faptul că a fost luată în considerare opinia unui martor potrivit căruia cei doi frați erau mai puțin conștienți de moartea surorii decât frații lor mai mari.

În urma hotărârii Curții de Apel București, cazul a ajuns la CEDO, întrucât reclamantii au considerat că au fost discriminați în urma respingerii cererilor privind acordarea despăgubirilor, fiind încălcate prevederile art. 14 din Convenție coroborat cu art. 1 din Protocolul nr. 1 al Convenției (prezentate mai sus). CEDO a admis cererea celor doi.

În fața Curții, Guvernul a susținut că diferența de tratament nu a reprezentat o încălcare a prevederilor articolului 14 din Convenție privind nediscriminarea, întrucât frații mai mici nu se aflau în aceeași situație cu frații mai mari. Curtea de Apel București și-a bazat decizia pe declarația unui martor și nu doar pe presupunerea că suferința unui copil apare într-un anumit stadiu de dezvoltare.

CEDO a subliniat că articolul 14 completează celelalte dispoziții de fond ale Convenției și Protoalelor, nefiind independent. Așadar, articolul 14 are efect numai în legătură cu „exercitarea drepturilor și a libertăților” garantate de dispoziții. Cu toate acestea, aplicarea articolului nu înseamnă neapărat încălcarea unui drept material garantat de Convenție și este autonom din acest punct de vedere. În consecință, aplicarea articolului 14 este posibilă când faptele cazului se încadrează „în sfera de aplicare” a unei alte dispoziții de fond a Convenției sau a protoalelor sale. Din acest motiv, articolul 14 este utilizat în plângerile depuse la CEDO, în nenumărate cazuri.

În accepțiunea Curții, pentru a avea loc o încălcare a articolului 14, trebuie să existe o diferență de tratament față de persoane aflate în situații similare, asemănătoare. Această diferență de tratament trebuie să se bazeze pe caracteristici personale (sau „statut”) prin care pot fi distinse persoanele sau un grup de persoane.

Este important de menționat că tratamentul diferențiat în aceste situații este discriminatoriu doar dacă distincția nu are o justificare obiectivă și rezonabilă. Se consideră că o distincție este legitimă dacă urmărește un scop legitim și dacă este caracterizată de o relație rezonabilă de proporționalitate între mijloacele utilizate și scopul de realizat; o asemenea distincție poate fi chiar imperativă, întrucât se produce o încălcare a art. 14 dacă statele eșuează în a trata diferit persoanele a căror situație este diferită, în lipsa unei justificări obiective și rezonabile.

Trebuie luat în considerare faptul că există două aspecte ale interdicției prevăzute de articolul 14, întrucât, deși în mod tradițional discriminarea constă în aplicarea unui tratament diferențiat persoanelor în situații similare, ea este caracterizată și de aplicarea unui tratament egal persoanelor ale căror situații sunt diferite, cu excepția cazului în care există motive obiective în fiecare dintre cazuri.²

De asemenea, trebuie reținut faptul că, în general, Curtea nu este obligată să soluționeze litigii cu caracter pur privat. Dar, cu toate acestea, nu poate rămâne pasivă atunci când interpretarea unei instanțe naționale este incompatibilă cu interdicția de discriminare prevăzută de articolul 14 și principiile care stau la baza Convenției.

Având în vedere cele menționate anterior, în speța de față, CEDO a considerat că reclamanților li s-a refuzat dreptul de a fi despăgubiți pentru suferința cauzată în urma decesului surorii lor din cauza vârstei pe care o aveau la momentul respectiv. Așadar, interesele materiale ale reclamanților intră în sfera de aplicare a articolului 1 din Protocolul nr. 1 al Convenției, astfel că articolul 14 este aplicabil.

CEDO a remarcat faptul că în procesul de recurs a existat o diferență de abordare între reclamanți și frații lor mai în vârstă. Așadar, Curtea a trebuit să analizeze dacă frații mai mici se aflau într-o situație similară cu frații mai mari la momentul evaluării cererii de despăgubire pentru prejudiciul moral. Astfel, Curtea a notat că toți frații și-au pierdut sora mai mică într-un accident brutal, iar, în mod normal, acest lucru provoacă suferințe tuturor fraților, indiferent de vârstă. Cu toate acestea Curtea de Apel București a evaluat diferit cererile

² A se vedea Jean-François Renucci, Introduction to the European Convention on Human Rights The rights guaranteed and the protection mechanism, Council of Europe Publishing, 2005, p. 20.

de despăgubire. Curtea a trebuit să stabilească dacă au existat motive suficiente de convingătoare și de o anumită însemnătate pentru diferența de tratament aplicată de ultima instanță.

În atribuțiile Curții nu intră sarcina de a analiza sumele pe care le-au primit părțile. Ca regulă generală, curțile naționale sunt cele care stabilesc cuantumul despăgubirilor, întrucât pot evalua adecvat care este compensația potrivită pentru un anumit prejudiciu suferit de un individ. Însă, în cazul de față CEDO a trebuit să analizeze dacă diferența de tratament cu privire la acordarea prejudiciului moral s-a bazat doar pe vârsta aplicanților, ceea ce ar duce la încălcarea articolului 14 coroborat cu Articolul 1 al Protocolului nr. 1.

CEDO a remarcat în cazul de față că, fără a asculta părțile vătămate, Curtea de Apel București a decis că frații mici au suferit mai puțin. Cei doi frați ar fi putut fi ascultați ca parte în proces, întrucât în acel moment aveau peste 10 ani (vârsta minimă pe care trebuie să o aibă un copil pentru a fi ascultat ca parte într-un proces în România). De asemenea, Curtea de Apel București a stabilit, fără a se consulta cu experți și fără o evaluare psihologică a celor doi copii, că vârsta minimă pentru a suferi ca urmare a morții unui membru al familiei este de 14 ani. CEDO a considerat că cei doi aveau vârsta apropiată de 14 ani și aveau capacitatea de a simți emoții complexe.

În concluzie, CEDO a hotărât că cei doi frați au fost discriminați pe motiv de vârstă, nefiindu-le acceptate cererile pentru acordarea daunelor interese. Curtea a notat că nu a existat o justificare clară a acestei discriminări.

În ceea ce privește compensațiile, trebuie menționat că cei doi reclamânți nu au făcut nicio cerere pentru daune interese, costuri și cheltuieli. Cu toate acestea, au menționat că au suferit de anxietate și stres ca urmare a morții surorii lor. CEDO a trebuit să hotărască cuantumul prejudiciului moral și a stabilit suma de 3.000 de euro.

De reținut în acest caz este că articolul 14 al Convenției europene a drepturilor omului are ca principiu de bază faptul că orice persoană se bucură de aceleași drepturi. De asemenea, orice persoană are acces în mod egal la drepturile sale. Protecția împotriva discriminării nu este „autonomă”. Pentru ca o persoană să își exercite dreptul de a nu fi discriminat, trebuie să dovedească faptul că i-a fost încălcat unul sau mai multe drepturi prevăzute de Convenție sau de protocoalele sale.

HOTĂRÂREA CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI ÎN CAUZA FLĂMÎNZEANU ÎMPOTRIVA ROMÂNIEI

BIANCA PĂTULEA*

Abstract:

The right to education is not an absolute right, it can be limited by the states by adopting a national law having a legitimate aim, as long as the measures adopted respect the principle of proportionality, are predictable and do not affect the essence of the right to education.

In this case, the European Court of Human Rights emphasized that although the right to education does not impose on the state the obligation to organize special education structures, the state has the obligation to ensure the access of all persons to the structures and institutions already existing in the national education system. In the case presented to the Court, the Romanian state did not take the necessary measures to ensure that the limitation of access to education has a legitimate objective and respects the principle of proportionality, being thus in violation of Article 2 of Protocol no. 1 to the Convention.

Keywords: right to education, principle of proportionality.

Résumé:

Le droit à l'éducation n'est pas un droit absolu, il peut être limité par les États en adoptant une loi nationale ayant un but légitime, tant que les mesures adoptées respectent le principe de proportionnalité, elles sont prévisibles et n'affectent pas l'essence du droit à l'éducation.

Dans cette affaire, la Cour européenne des droits de l'homme a souligné que, bien que le droit à l'éducation n'impose pas à l'État l'obligation d'organiser des structures d'éducation spéciale, il incombe à l'État de garantir l'accès de toutes les personnes aux structures et institutions existantes dans le système éducatif national. Dans l'affaire soumise à la Cour, l'État roumain n'a pas pris les mesures nécessaires pour que la limitation de l'accès à l'éducation poursuive un objectif légitime et respecte le principe de proportionnalité, violant ainsi l'article 2 du Protocole no. 1 à la Convention.

Mots-clés: droit à l'éducation, principe de proportionnalité.

La originea cauzei se află cererea nr. 56443/11 împotriva României. Marian Flămânzeanu (reclamantul) a sesizat Curtea Europeana a Drepturilor Omului (Curtea) la data 1 februarie 2011, susținând că statul român i-a încălcat dreptul

* E-mail: bapatulea@gmail.com

la educație prevăzut de Articolul 2 din Protocolul 1 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului (1950) (Convenția).

Marian Flămânzeanu a fost condamnat în 2008 pentru furt și închis la Penitenciarul Rahova, unde și-a continuat studiile primare (clasele III-IV). În 2010 a fost mutat la Penitenciarul Jilava, până la eliberarea sa condiționată pe 30 August 2011. Flămânzeanu a înaintat trei cereri către conducerea Penitenciarului Jilava prin care solicita să își continue studiile cu clasele V-VIII. Conducerea Penitenciarului a înaintat către Inspectoratul Școlar cereri pentru organizarea de clase primare și generale, și a trimis documentele necesare. Cu toate acestea, clasele generale nu au fost organizate, Inspectoratul Școlar motivând această decizie în principal din cauza numărului mic de deținuți înscriși.

Flămânzeanu a reclamat încălcarea dreptului la educație în fața judecătorului delegat din penitenciar. Curtea a subliniat că Legea Educației nr. 84/1995 și Legea nr. 275/2006 de executare a pedepselor impun o obligație pozitivă asupra administratorilor penitenciarelor și a autorităților din educație de a asigura accesul deținuților la învățământul obligatoriu. Cu toate acestea, cererea a fost respinsă ca nefondată, argumentând că Administrația Penitenciarelor și-a îndeplinit obligațiile, fiind luate toate demersurile necesare pentru organizarea cursurilor, imposibilitatea organizării acestora fiind determinată de un factor extern ce nu poate fi atribuit Penitenciarului.

Ulterior, Flămânzeanu s-a adresat Tribunalului București, susținând că statul are obligația de a asigura accesul la învățământul obligatoriu indiferent de numărul de elevi. Cu toate acestea, Tribunalul București a menținut decizia precedentă deoarece inabilitatea de a organiza cursurile a fost cauzată de o situație externă, în afara controlului părților implicate.

Articolul 2 din Protocolul 1 la Convenție prevede „dreptul la instruire”, potrivit căruia nimănui nu i se poate refuza acest drept.

În conturarea unei imagini complete a obligațiilor statului român pertinente acestui caz, Curtea Europeană a făcut referire și la tratate și convenții internaționale, precum Declarația Universală a Drepturilor Omului (1948), care precizează în articolul 26 „orice persoană are dreptul la învățătură”; Pactul Internațional cu privire la Drepturile Economice, Sociale și Culturale (1966), care protejează în articolul 13 „dreptul pe care îl are orice persoană la educație”; Comentariul General ONU nr. 13 cu privire la dreptul la educație (1999), articolul 13; Principiile ONU privind tratamentele deținuților (1990), articolele 5 și 6; Regulile standard minime pentru tratamentul deținuților, adoptate de ONU („Regulile Nelson Mandela”) (1955), nr. 77.

De asemenea, Curtea a invocat și recomandările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei, Recomandarea nr. (89) 12 cu privire la educație¹, care consideră educația în penitenciar drept un „mijloc important de facilitare a întoarcerii deținutului în societate”, și recomandă accesul la educație al tuturor deținuților; Regulile Europene pentru Penitenciare Rec(2006) 2², care protejează respectarea tuturor drepturilor omului persoanelor private de libertate, inclusiv „accesul la programe de învățământ cât mai complete, care să răspundă nevoilor individuale, ținând cont de aspirațiile acestora”. Nu în ultimul rând a fost invocată și Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene (2000), care protejează în articolul 14 accesul la educație.

În analiza sa, Curtea reiterează principiul din cauza Hirst împotriva Marii Britanii (2006)³ conform căreia deținuții continuă să se bucure de toate drepturile și libertățile prevăzute în Convenția Europeană a Drepturilor Omului, mai puțin dreptul la libertate prevăzut în art. 5 al Convenției.

Referitor la dreptul la educație, Curtea a determinat că articolul 2 din Protocolul 1 la Convenție nu impune statului obligația de a organiza structuri speciale, dar îi impune acestuia obligația de a asigura accesul tuturor persoanelor la structurile și instituțiile deja existente în sistemul național de educație.

Curtea a subliniat faptul că, în pofida importanței sale, dreptul la educație nu este un drept absolut și poate fi limitat de către statele membre prin adoptarea unei legislații naționale având un obiectiv legitim într-o societate democratică. Acest obiectiv nu este limitat precum cel prevăzut în articolele 8-11 din Convenție, dar măsurile luate trebuie să respecte principiul proporționalității, să fie previzibile și să nu afecteze esența dreptului la educație.

În speța de față, Curtea a determinat că reclamantul face referire la o instituție educațională deja existentă în sistemul național întrucât Penitenciarul Jilava a îndeplinit toate condițiile legale pentru înființarea de cursuri pentru învățământul general și a încheiat un parteneriat de colaborare cu Școala Nr. 1 Jilava pentru anul școlar 2010-2011. Așadar, Curtea a hotărât admisibilitatea cazului sub articolul 2 din Protocolul 1 la Convenție întrucât reclamantul contestă imposibilitatea de a accesa o structură de învățământ deja existentă, acesta nesolicitând organizarea de structuri speciale.

Curtea observă că această concluzie este susținută și de legislația națională care le impune deținuților participarea la învățământul obligatoriu și obligă penitenciarele și instituțiile din învățământ să asigure accesul deținuților la cursuri.

¹ Adoptată la 13 octombrie 1989.

² Adoptată la 11 ianuarie 2006.

³ A se vedea Hirst împotriva Marii Britanii (nr. 2), nr. 74025/01, § 69, ECHR 2005-IX, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22:%5B%2274025%2F01%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-183666%22%5D%7D>

Guvernul român a motivat încălcarea dreptului la educație al reclamantului prin două argumente, ambele respinse de Curte.

Referitor la cel de-al doilea argument, și anume numărul mic de elevi înscriși, Curtea reiterează principiul stabilit în cauza Ponomaryovi împotriva Bulgariei (2011)⁴ și acceptă limitarea la nivel național a numărului de elevi dintr-o clasă drept măsură legitimă adoptată pentru eficientizarea sistemului național de educație.

Cu toate acestea, Curtea observă că această măsură nu a fost analizată la nivelul instanțelor naționale prin prisma principiului proporționalității. Curtea observă lipsa de documente care să ateste numărul exact de deținuți afectați de această măsură, precum și o analiză a resurselor disponibile și a resurselor necesare pentru organizarea cursurilor în Penitenciarul Jilava. Aceste documente sunt necesare la nivel național pentru aplicarea unui exercițiu de punere în balanță a dreptului la educație a reclamantului și a resurselor limitate din sistemul național de educație.

De asemenea, Curtea observă că autoritățile naționale nu au căutat soluții alternative pentru a asigura accesul reclamantului la educație. În special, Curtea observă că, deși legislația națională permite organizarea de clase cu un număr de elevi mai mic de zece (Legea Educației nr. 84/1995, articolul 158), autoritățile române nu au luat în considerare invocarea unei excepții în acest caz. În plus, instituțiile naționale nu au motivat această decizie în fața instanțelor naționale.

Așadar, Curtea a hotărât că statul român nu a luat măsurile necesare pentru a se asigura că limitarea accesului la educație în acest caz are un obiectiv legitim și respectă principiul proporționalității în conformitate cu Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Pentru aceste motive, Curtea a constatat, în unanimitate, încălcarea Articolul 2 al Protocolului nr. 1 la Convenție în acest caz, fiind acordate și despăgubiri morale de 2000 euro.

⁴ A se vedea Ponomaryovi împotriva Bulgariei, nr. 5335/05, § 55, ECHR 2011, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22:%5B%225335/05%22%5D%7D>

III. RECENZII

TRATAT DE DREPT SOCIAL INTERNAȚIONAL ȘI EUROPEAN (AUTORI: NICOLAE VOICULESCU, MARIA-BEATRICE BERNA, EDITURA UNIVERSUL JURIDIC, BUCUREȘTI, 2019)

FELICIA MAXIM*

Abstract:

The Treatise on International and European Social Law reviewed hereunder is an absolute novelty on the national level, and it fills a 10-year analysis gap on the European level.

Analysing the social field, the authors engage in an ambitious scientific demarche and a reflective perspective of the national social field, voicing both criticism and solutions. The complexity of the Treatise on international and European social law is confirmed from multiple perspectives: rigorous scientific information, presented in a quasi-exhaustive manner, the use of legislative and jurisprudence filters to comprehensively describe a particular issue, highlighting European and international social standards and comparing them to the national progress and failures.

Keywords: European and international social standards, legislation, case-law

Résumé:

Le traité de droit social international et européen constituant l'objet de ce commentaire représente une nouveauté absolue au niveau national, et au niveau européen remplit un vide dans l'analyse scientifique de plus de 10 ans.

Analysant le domaine social, les auteurs assument dès le début tant une démarche scientifique, qu'une perspective de réflexion sur le social national, en avançant des critiques et des solutions. La complexité de cet ouvrage est confirmée de plusieurs points de vue: information scientifique rigoureuse, présentée de manière quasi-exhaustive; application des filtres de la législation et de la jurisprudence afin d'exposer de manière compréhensive une problématique spécifique; la mise en évidence des normes internationales et européennes en matière sociale et leur comparaison avec les progrès et les échecs nationaux.

Mots-clés: normes internationales et européennes en matière sociale, législation, jurisprudence

* Conf. univ. dr., Prodecan, Facultatea de Drept, Universitatea Titu Maiorescu din București, e-mail: maxfel2006@yahoo.com.

Încă de la parcurgerea titlului și a primelor pagini, lucrarea supusă analizei își demonstrează utilitatea prin devoalarea particularităților sale științifice. Având un caracter amplu și fiind dedicat exclusiv analizei aprofundate a domeniului social, Tratatul se distinge de alte lucrări din domeniul științelor juridice prin: *caracterul singular* în literatura de specialitate europeană a ultimului deceniu; *caracterul praxiologic*-deoarece autorii procedează la identificarea *principalelor limite* care diminuează dezvoltarea socială prin raportare la toate cele trei niveluri relevante de acțiune (nivelul național, nivelul european și nivelul internațional); în corelație cu limitările identificate, caracterul praxiologic al lucrării este susținut inclusiv prin *avansarea de posibile soluții și planuri de acțiune*; *caracterul critic și analitic* – care transpare prin faptul că preocuparea față de problemele sociale este reflectată atât prin evaluarea principalelor documente și soluții jurisprudențiale în materie, dar și prin evaluarea condițiilor economice, politice, juridice, faptice care au stat la baza recunoașterii problemelor sociale, respectiv la baza identificării cauzelor apariției acestora.

Autorii propun o viziune comprehensivă în abordarea aspectelor sociale. În primul rând, aparatul teoretic al lucrării este dominat de conceptul-cheie *drept social* – care, în logica Tratatului, a fost prezentat într-o manieră elaborată. Conceptul *drept social* depășește aspectele clasice ale legislației sociale precum reglementarea raporturilor privind munca, asigurărilor sociale, securității sociale. În contextul provocărilor actuale ale umanității precum migrația, clivajele dintre prerogativele majorității și cele ale minorității sau divergențele între secularismul tradițional și identitatea individuală, dreptul social constituie o *categorie juridică autonomă surprinsă într-o permanentă reconfigurare*.

Valori precum *solidaritate, toleranță, diversitate culturală, egalitate și nediscriminare* sunt circumscrise cadrului problematicilor sociale, determinând *caracterul agregat* al normelor de drept social european și internațional.

Caracterul agregat al normelor de drept social nu este un dicteu automat al autorilor, promovat *de plano* în conținutul lucrării. Dimpotrivă, *structura compozită* a dreptului social este validată, din punct de vedere științific, prin *teza interdependenței drepturilor omului*. Atât timp cât între cele trei generații de drepturi recunoscute în doctrina drepturilor omului – (drepturi civile și politice (generația întâi); drepturi economice, sociale și culturale (generația a doua); drepturi de solidaritate (generația a treia)) – există conexiuni intrinseci, este o certitudine că drepturile sociale sunt susceptibile de numeroase influențe provenind de la celelalte generații de drepturi.

Conceptualizarea noțiunii *drept social* reprezintă, *lato sensu*, scopul lucrării. Partea I a Tratatului cu titlul *Dreptul Social European, De la modelul social*

européan la pylonul european al drepturilor sociale, enunță ca teză principală de lucru în delimitarea conceptuală a *dreptului social* ideea conform căreia *dreptul social european este instrumentul prin care se concretizează modelul social european*. Lansat la Consiliul de la Nisa din decembrie 2000, modelul social european reprezintă acel sistem care, acționând prin norme sociale, se va orienta către problematici specifice precum: creșterea nivelului protecției sociale, cultivarea dialogului social, eficientizarea serviciilor de interes general care au ca obiectiv consolidarea coeziunii sociale, respectarea și integrarea diferențelor culturale.

Partea a II-a a Tratatului este consacrată cercetării organizațiilor internaționale relevante cu atribuții în domeniul drepturilor sociale. Punctele centrale de analiză au fost orientate către normele dezvoltate de Organizația Națiunilor Unite (ONU) și Organizația Internațională a Muncii (OIM). Având în vedere caracterul specializat al OIM, analiza normelor adoptate de această organizație în materie socială este în principal tehnică și în subsidiar interpretativă. În cazul normelor adoptate de ONU, analiza aspectelor sociale a fost efectuată prin identificarea, extragerea și interpretarea problematicilor sociale din cele mai reprezentative instrumente ale ONU care, *prima facie*, nu ar fi comportat un pronunțat caracter social (Carta ONU, Declarația Universală a Drepturilor Omului, Convenția ONU pentru eliminarea tuturor formelor de discriminare față de femei). În privința normelor având caracter social *per se* precum Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, Pactul Global al Națiunilor Unite, Agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă, analiza a fost realizată în baza coordonatelor aplicate studiului normelor sociale adoptate de OIM.

Nivelul regional european este alcătuit din două segmente de norme (unul alcătuint sistemul de drept al Consiliului Europei, iar celălalt alcătuint sistemul de drept al Uniunii Europene) care, deși se disting la nivel fundamental, sunt convergente din anumite puncte de vedere. Prin Statutul său, adoptat la Londra, la data de 5 mai 1949, Consiliul Europei s-a recomandat ca organizație regională al cărei mandat a fost stabilit în materie de protecție a drepturilor omului. Inspirându-se din standardele cuprinse în Declarația Universală a Drepturilor Omului, Consiliul Europei a elaborat două documente cu caracter obligatoriu menite a supraveghea implementarea și respectarea drepturilor omului: Convenția Europeană a Drepturilor Omului (instrument juridic obligatoriu specializat în drepturile civile și politice) și Carta Socială Europeană (Revizuită) (instrument juridic obligatoriu specializat în drepturile economice, sociale și culturale). Pe de altă parte, construcția celor trei Comunități Europene (transformate prin Tratatul de la Lisabona în Uniunea Europeană-entitate politico-juridică beneficiind de personalitate

juridică) a luat naștere sub auspiciile dezideratelor economice. Tratatul privind instituirea Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului, Tratatul privind instituirea Comunității Economice Europene și Tratatul de instituire a Comunității Europene de Energie Atomică urmăreau trecerea sub o autoritate supranațională a principalelor materii prime utilizabile în conflictele armate (cărbunele, oțelul, energia atomică) pentru a contracara declanșarea unei noi conflagrații mondiale. Piața unică – proiectată prin tratatele constitutive ale celor 3 Comunități și menținută ulterior de construcția Uniunii Europene – se află, prin natura sa, în relație de interdependență cu unele aspecte sociale (acestea derivând, în special, din anagajarea în muncă). Intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona a reconfigurat filosofia Uniunii Europene asupra subiectului drepturilor omului, Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii reglementând problematici aferente tuturor celor 3 generații de drepturi. În sfera de cuprindere a drepturilor sociale includem *protecția drepturilor persoanelor în vârstă (art. 25)*, *protecția și integrarea persoanelor cu handicap (art. 26)*, *protecția sănătății (art. 35)*, *protecția consumatorilor (art. 38)*.

În lumina informațiilor expuse anterior, *aspectele care țin de egalitate și nediscriminare* au fost supuse scrutării în conținutul Tratatului în multiple secțiuni: analiza Convenției Europene a Drepturilor Omului s-a produs prin instrumentarea valorilor egalității și nediscriminării (Capitolul IV); de asemenea, pe coordonatele egalității au fost analizate și prevederile Cartei Sociale Europene, respectiv cele ale Cartei Sociale Europene Revizuite (Capitolul V); expunerea fenomenului violenței împotriva femeilor și a violenței domestice prin prezentarea particularităților Convenției de la Istanbul reprezintă un reper pentru întreprinderea unui studiu extensiv, plurifațetat asupra aspectelor care incumbă domeniului social. În secțiunile amintite mai sus, egalitatea și nediscriminarea au constituit nucleul drepturilor sociale, putând fi prefigurate metaforic sub forma standardelor satelit care sunt atașate fiecărui aspect social. Astfel, fie că avem în vedere concilierea diversității culturale cu exigențele neutralității și secularismului statal, fie că ne raportăm la promovarea toleranței și solidarității între indivizi sau fie că luăm în considerare problematici având *ab initio* caracter social (muncă, sănătate, educație), egalitatea și nediscriminarea sunt etalonul care se impune a fi verificat.

Aplicarea *egalității și nediscriminării* normelor de drept social adoptate de Uniunea Europeană întâlnește un neajuns major identificabil într-o viziune reduționistă asupra problemelor sociale. Acestea din urmă sunt reglementate prin norme supraspecializate care au ca obiectiv rezolvarea aspectelor care țin de muncă, dar și a aspectelor derivate din sectorul muncii. În baza acestei idei, secțiunile aferente Părții a III-a din Tratat denumită *Dreptul social al Uniunii Europene (Capitolul I– Prevederi în Tratatul Fundamental; Capitolul II– Libera circulație a persoanelor și a forței de muncă; Capitolul III– Libertatea*

de stabilire și cea de a presta servicii; Capitolul IV– Egalitatea de tratament și nediscriminarea la locul de muncă; Capitolul V– Condițiile de muncă; Capitolul VI –Securitatea Socială; Capitolul VII– Formarea profesională) au fost formulate dintr-o perspectivă tehnică, pe alocuri rigidă. În acest context, avantajul cercetării științifice rezultă din observațiile formulate de autori vis-a-vis de soluțiile jurisprudențiale ale Curții de Justiție a Uniunii Europene.

Evoluțiile politice și sociale de la nivel mondial, declanșarea crizelor și provocările suscitade de guvernarea lor, preocuparea de a identifica un fin echilibru între interesele individuale (de factură socială și economică) ale cetățenilor europeni și valorile afirmate în mod oficial de Uniunea Europeană precum *încredere, conexiune mai strânsă între popoare și solidaritate* – toate converg către studierea *fenomenului migrației*. După cum observam în rândurile anterioare, normele sociale dezvoltate de Consiliul Europei prezintă aspectul pozitiv al *abordării integratoare* (care face trimitere concomitent la probleme de muncă, de diversitate culturală, de educație, de sănătate, de solidaritate); prin manifestarea (din ce în ce mai pregnantă) a fenomenului migraționist în cadrul Uniunii Europene, inițiativele juridice în materie au un pronunțat caracter social, dobândind specificitate în comparație cu normele Consiliului Europei. *Capitolul VIII– Reglementări privind statutul și drepturile migranților și resortisanților din statele terțe*, integrat în finalul *Părții a III-a a Tratatului*, oferă un tabloul sinoptic și sintetic al normelor adoptate de Uniune în acest domeniu. Dintre normele Uniunii în materia migrației care au fost supuse analizei, se cuvine să evidențiem *Regulamentul Dublin* (cunoscut și ca *Regulamentul Dublin III* sau *Regulamentul UE 604/2013 al Parlamentului și Consiliului*) ale cărui reglementări sunt de maximă importanță și actualitate deoarece prin intermediul acestora este stabilit un *modus operandi* al identificării statului membru căruia îi revine responsabilitatea evaluării cererii de protecție internațională prezentată de un resortisant al unui stat terț/apatrid în oricare dintre statele membre ale Uniunii.

Din cele expuse mai sus, importanța (științifică și practică) a Tratatului de drept social internațional și european transpare în mod clar și logic. În ipoteza în care am translatat standardele, garanțiile și normele instituite de organizațiile internaționale și regionale-europene la realitățile sociale românești nu am putea identifica relații de echivalență. Lipsa resurselor materiale, sistemele educaționale și sanitare precare și căzute în desuetudine arată la nivel național o stare de anomie. Așadar, scopul Tratatului este biunivoc: într-o dimensiune, autorii urmăresc să deceleze și să prezinte publicului normele relevante în materie socială adoptate de structurile suprastatale prezentate; pe de altă parte, autorii își propun să sensibilizeze mentalul colectiv național la problemele sociale, propunând soluția solidarității și a sprijinului reciproc.

RAPORT UNHCR - TENDINȚE GLOBALE: STRĂMUTAREA FORȚATĂ ÎN 2018

DANIELA ALBU*

Abstract:

The 2018 Global Trends Report of UNHCR on forced displacement shows that there is a rise in the number of refugees as a result of persecution, conflict, violence, or human rights violations. By the end of the year 70,8 million individuals were forcefully displaced worldwide. The figure includes refugees and other displaced people not covered by UNHCR's mandate and excludes other categories such as returnees and non-displaced stateless people.

Sixty-seven per cent of refugees come from only five countries: Syria (6.7 million), Afghanistan (2.7 million), South Sudan (2.3 million), Myanmar (1.1 million), and Somalia (0.9 million). The Report also focuses on the dire situation in Venezuela, which forced more than 3 million people to flee their country during 2018 due to lack of food and medicine, violence and poverty.

The report also tackles relocation and integration of refugees. In 2018, 92,400 refugees were relocated in 25 countries, especially Canada, USA, Australia, UK and France. With regards to integration, it is difficult to distinguish between naturalized refugees and people who are not refugees. 62,600 refugees were naturalized, which is 10,800 less than in the previous year.

Keywords: refugee, naturalization, relocation, integration

Résumé:

Le Rapport sur les „Tendances globales du UNCHR sur le déplacement forcé” de 2018 montre que le nombre des réfugiés a augmenté suite aux persécutions, aux conflits, à la violence et aux violations des droits de l'Homme. Jusqu'à la fin de l'année 70,8 millions de personnes ont été déplacées au niveau global. Ce chiffre représente seulement le nombre des réfugiés et autres personnes déplacées qui ne se trouvent sous le mandat de l'UNHCR et exclut les autres catégories telles que les personnes retournées et les personnes apatrides qui n'ont pas été déplacées.

67% des réfugiés proviennent de cinq pays : la Syrie (6,7 millions), l'Afghanistan (2,7 millions), le Soudan du Sud (2,3 millions), le Myanmar (1,1 million) et la Somalie (0,9 million), le rapport fait également référence à la situation dramatique du Venezuela, où, en 2018, plus de 3 millions de personnes ont quitté le pays à cause de la crise alimentaire et des médicaments, de la violence et de la pauvreté.

* E-mail:daniela.albu@irdo.ro

Le rapport analyse aussi la situation des relocalisations et de l'intégration des réfugiés, ainsi, en 2019, 92.400 réfugiés ont été relocalisés dans 25 pays, surtout au Canada, aux EU, en Australie, en Grande Bretagne et en France. En ce qui concerne l'intégration, il est difficile de faire une distinction entre les réfugiés naturalisés et les personnes n'ayant pas le statut de réfugié. Au total, 62.600 réfugiés ont été naturalisés, 10.800 de moins par rapport à l'année précédente.

Mots-clés: réfugié, naturalisation, relocalisation, intégration.

Raportul anual al Înalțului Comisariat ONU pentru Refugiați „Tendințe Globale”¹, care este publicat în luna iunie pentru a marca și Ziua Internațională a Refugiatului, analizează, din punct de vedere statistic, tendințele și evoluțiile în strămutarea globală a populațiilor pentru care Înalțul Comisariat ONU pentru Refugiați (UNHCR) a fost investit de către comunitatea internațională. Aceste populații includ refugiați, solicitanți de azil, repatriați, persoane apatride și persoane strămutate din cauza unor conflicte armate. Cele mai recente date și informații obținute datează din mai 2019. Datele analizate au fost furnizate de guverne, ONG-uri și birouri ale UNHCR din lume. De multe ori cifrele sunt rotunjite pentru a avea o viziune generală globală și trebuie luat în considerare faptul că ele sunt în continuă schimbare.

În fiecare an, Raportul Global își propune să analizeze schimbările și tendințele mișcărilor de populații, dar și să contribuie la o mai bună conștientizare și o înțelegere mai clară de către public a acestora. Datele furnizate în Raport sunt la zi și se referă la numărul refugiaților, al persoanelor strămutate intern, al celor care s-au întors în țările lor de origine, al solicitanților de azil, apatrizilor și al altor populații de care se preocupă UNHCR, cea din urmă fiind o nouă categorie, despre care vom reveni cu precizări. Raportul este un instrument util și vine în sprijinul organizațiilor și al guvernelor pentru planificarea asistenței umanitare, adresându-se totodată tuturor celor interesați și publicului larg.

Conform Raportului, în anul 2018, la fiecare minut, 25 de persoane au fost forțate să fugă, părăsindu-și locuințele și țara de origine. 67% dintre refugiați provin din doar 5 țări de pe glob: Siria (6,7 milioane), Afganistan (2,7 milioane), Sudanul de Sud (2,3 milioane), Myanmar (1,1 milioane), Somalia (0,9 milioane). Numărul refugiaților asistați de UNHCR aproape că s-a dublat față de 2012, două treimi dintre aceștia provenind doar din cele cinci țări menționate mai sus.

¹ <https://www.unhcr.org/5d08d7ee7.pdf>

Raportul prezintă și studii de caz privind tragedia din Venezuela, de unde, până la sfârșitul anului 2018, au fugit din țară peste 3 milioane de persoane, pornind în călătorii periculoase și riscându-și viețile pe râul Tachira, de la granița dintre Venezuela și Columbia, în căutarea disperată a unei vieți mai sigure. Motivele acestui exod sunt multiple: lipsa hranei și a medicamentelor, violența, sărăcia. Majoritatea s-au îndreptat spre America de Sud și Caraibe. Aceasta este una dintre cele mai mari crize din istoria recentă a regiunii. Din cauza fluxului de sosiri procedurile de azil sunt îngreunate de numărul copleșitor de cereri. Până în prezent au primit statutul de refugiat doar 21.000 de venezuelieni din cei 460.000 care au solicitat azil. Foarte mulți se află încă în situații neclare și astfel devin vulnerabili putând fi victime ale exploatării și alte altor posibile abuzuri.

Luând în considerare că aproape 5.000 de persoane părăsesc zilnic Venezuela, în Raport se estimează că până la sfârșitul anului 2019 se va ajunge la cifra de 5 milioane de persoane care au părăsit țara având ca destinații Columbia, Brazilia, Chile, Ecuador și Peru. Mulți se aventurează în bărci pe ocean spre insulele Caraibe. Țările gazdă și-au manifestat solidaritatea și înțelegerea pentru venezuelienii sosiți pe teritoriul lor, oferindu-le ajutor și protecție.

1 din 5 solicitanți de azil sunt din Venezuela. Aproximativ 2,1 milioane de cereri individuale de azil sau de statut de refugiat au fost prezentate statelor sau agențiilor ONU pentru refugiați în 158 de țări sau teritorii. Aceasta reprezintă o creștere din 2017 când au fost înregistrate doar 1,9 milioane de cereri. În țările în care UNHCR a gestionat determinarea statutului de refugiat, în anul 2018, au fost înregistrate 227.800 de cereri, dintre care 12.200 au fost înaintate spre recurs în urma deciziei nefavorabile sau depuse din nou.

În ceea ce privește numărul refugiaților raportat la numărul populației, Libanul continuă să găzduiască cel mai mare număr de refugiați raportat la populația libaneză – 1 din 6 oameni este refugiat. Pe locul doi se află Iordania (1 din 14), iar pe locul trei Turcia (1 din 22).

Pentru al cincilea an consecutiv, Turcia a găzduit cel mai mare număr de refugiați din întreaga lume (3,7 milioane de oameni), urmată de Pakistan (1,4 milioane), Uganda, (1,2 milioane), Sudan (1,1 milioane) și Germania (1,1 milioane). În 2018, în Germania a crescut numărul refugiaților, ajungând la 1.063.800 la sfârșitul anului. Mai mult de jumătate dintre aceștia provin din Siria, iar restul din Irak și Afganistan. De asemenea, în Iran majoritatea refugiaților provin din Afganistan, Iranul rămânând pe locul șase în rândul țărilor care găzduiesc refugiați.

Bangladesh a continuat să primească numeroși refugiați, majoritatea fiind din Myanmar (906.600 la sfârșitul anului 2018). A crescut și numărul refugiaților primiți de Etiopia, care se situează pe locul nouă în acest clasament, mai mult de jumătate dintre refugiați provenind din Sudanul de Sud. A crescut ușor și numărul refugiaților din Iordania, majoritatea fiind sosiți din Siria. Astfel, Iordania se situează pe locul 10 în rândul țărilor lumii unde refugiații au primit azil. Printre țările care au primit un număr semnificativ de refugiați până la sfârșitul anului 2019 se numără și Ciad, Kenya, Camerun și Franța. Situația Camerunului este complexă și aparte, deoarece este atât o țară sursă de refugiați, cât și o țară gazdă pentru solicitanții de azil. Astfel, Camerun a găzduit 380.300 de refugiați din Republica Africii Centrale și Nigeria.

În Raport se arată că mai puțin de 3% dintre refugiați se întorc în țările lor de origine, 593.800 de refugiați au revenit în țările lor de origine în 2018 comparativ cu 667.400 în 2017.

Îngrijorător este faptul că numărul populației strămutate forțat crește mai repede decât cel al populației globale. Populația globală a persoanelor strămutate forțat a crescut semnificativ de la 43,3 milioane în 2009 la 70,8 milioane în 2018. Creșterea înregistrată în perioada 2012-2015 s-a datorat în mare parte conflictului din Siria, iar între timp au apărut conflicte de proporții și în alte țări: Irak, Yemen, Republica Democrată Congo, Sudanul de Sud. De asemenea, trebuie luate în considerare și valul de refugiați creat de exodul populației Rohingya din Myanmar spre Bangladesh la sfârșitul anului 2017, strămutările interne din Etiopia și solicitanții de azil care au părăsit Venezuela.

În Raport se arată că în fiecare minut 25 de oameni sunt forțați să fugă din țara lor. Prezentând tendințele globale, Raportul subliniază că populația strămutată forțat din cauza amplorii violenței și conflictelor a crescut cu 2,3 milioane în 2018. 70,8 milioane de oameni strămutați forțat reprezintă un record: 25,9 milioane de refugiați dintre care 20,4 milioane de refugiați sub mandatul UNHCR, 5,5 milioane de refugiați palestinieni sub mandatul Agenției ONU pentru refugiații palestinieni (UNRWA), 41,3 milioane de persoane strămutate intern și 3,5 milioane de solicitanți de azil. Aproximativ 13,6 milioane de oameni au fost strămutați din cauza conflictelor și persecuțiilor în 2018. Această cifră include 10,8 milioane de persoane strămutate în interiorul granițelor proprii țării și 2,8 milioane de noi refugiați și solicitanți de azil. În cursul anului 2018, în medie, 37.000 de persoane au fost forțate să își părăsească casele în fiecare zi. Aproape 4 din 5 refugiați trăiesc în țări vecine cu țările lor de origine. Țările dezvoltate au găzduit 16% dintre

refugiați, în timp ce o treime din populația globală a refugiaților a fost primită în țări mai puțin dezvoltate. 3,5 milioane de oameni așteptau la sfârșitul lui 2018 soluționarea cererilor de azil. 2,9 milioane de oameni s-au întors în zone ale țărilor lor de origine, dar întoarcerea în țara de origine nu a ținut pasul cu rata noilor strămutări.

Au fost înregistrate 1,7 milioane de cereri noi de azil, iar SUA este țara care a primit cele mai multe astfel de cereri, urmată de Peru, Germania, Franța și Turcia.

Potrivit statisticilor guvernamentale din întreaga lume, 25 de țări au primit 92.400 de refugiați pentru relocare în timpul anului cu sau fără sprijinul UNHCR, în timp ce UNHCR a înaintat țărilor 81.300 de cereri de relocare.

O altă tendință îngrijorătoare este numărul mare de copii refugiați. Minorii sub 18 ani constituie aproximativ jumătate din numărul refugiaților în 2018. Numărul copiilor neînsoțiți sau separați de părinți este de 138.600, dar este considerată mult prea mică față de realitate, deoarece mulți dintre copii devin victime neraportate ale abuzurilor.

Analizând aceste tendințe conform statisticilor, Raportul concluzionează că 13,6 milioane de oameni au fost forțați să fugă din țările lor în cursul anului 2018.

Populația strămutată intern a atins cifra de 5,4 milioane în 2018 conform datelor raportate de UNHCR. Acești oameni au fost forțați să se mute în interiorul țărilor lor din cauza conflictelor și a violențelor. Este vorba totuși de o reducere semnificativă comparativ cu anul 2017 când existau 8,5 milioane de persoane strămutate intern. Numărul îngrijorător de mare al persoanelor strămutate intern din Etiopia (peste 1,5 milioane) se datorează violenței între comunitățile din diferite zone ale țării, sursa conflictelor fiind dreptul la apă și accesul la terenurile de pășunare. Alte țări cu un număr ridicat de persoane strămutate intern sunt Somalia, Nigeria și Camerun.

Ca și în anii precedenți, aproape un milion de irakieni (945.000) au ales să revină în țara lor. Aceasta reprezintă cifra cea mai ridicată a revenirilor în țara de origine. De asemenea un mare număr de întoarceri în țara de origine au fost înregistrate în Filipine (445.700), Republica Centrafricană (306.200) și Nigeria (176.200).

Așa cum s-a menționat anterior, numărul refugiaților aflați în grija UNHCR aproape că s-a dublat față de 2012.

Există anumite circumstanțe în care UNHCR acordă asistență unor persoane sau grupuri de persoane care nu intră în categoria „strămutați forțat”

„returnări” sau „apatrizi”. Această nouă categorie este definită drept „alte persoane care necesită sprijin”. Spre exemplu refugiații returnați care încă au nevoie de sprijinul UNHCR mai mult de un an după sosirea lor în țara de origine, populațiile țărilor gazdă afectate de fluxul de refugiați, precum și solicitanții de azil care au fost respinși și încă au nevoie de asistență umanitară. Această categorie număra 1,2 milioane până la sfârșitul lui 2018.

În ceea ce privește noii refugiați, pe parcursul anului 2018 au existat 1,1 milioane față de 2,17 milioane în 2017, ceea ce reprezintă o scădere. 599.300 de persoane au beneficiat de recunoașterea statutului de refugiat, în timp ce 461.200 au obținut o formă de protecție temporară. Cei mai mulți noi refugiați provin din Siria, ei reprezentând mai mult de jumătate din noile cereri de azil din Turcia. Conflictul din Sudanul de Sud a continuat să determine strămutarea a 179.200 de noi refugiați înregistrați în 2018. Al treilea mare grup de noi refugiați provine din Republica Democrată Congo și aceștia au sosit în Uganda. Camerun a primit refugiați din Nigeria, iar Etiopia din Sudanul de Sud.

UNHCR a semnalat un număr de returnări organizate individual, care au avut loc în 2018, uneori sub presiune și în zone unde, deși condițiile se îmbunătățiseră parțial, pacea și securitatea nu erau instaurate pe deplin. Este foarte important ca aceste returnări să nu fie urgentate și să nu aibă loc sub presiune, fiind necesară întrunirea tuturor condițiilor pentru reintegrare. Atunci când persoanele aleg de bună voie și din proprie inițiativă să se întoarcă în țara lor de origine, UNHCR monitorizează situația și militează pentru asigurarea unor condiții mai bune. Statisticile arată că refugiații din 62 de țări care le-au acordat azilul s-au întors în 37 de țări de origine. Din nefericire datele nu arată dacă aceste întoarceri au însemnat și garantarea deplină a siguranței persoanelor respective.

Relocarea poate salva vieți. Mutarea într-o nouă țară care nu este nici țara de origine, dar nici țara care a acordat azilul reprezintă o modalitate de salvare asigurând protecția refugiaților care sunt cei mai supuși riscului. Această relocare este și unul dintre obiectivele principale ale Acordului Global privind Refugiații. Guvernele trebuie să își împartă responsabilitatea în răspunsul comun la strămutările forțate și să contribuie la reducerea impactului crizei refugiaților asupra țărilor gazdă. Dintre cele 81.300 de cereri de relocare din 2018, 68% proveneau de la victime ale violenței și torturii, de la persoane care aveau nevoie de protecție juridică, dar și fizică, în special de la femei și fete vulnerabile. Peste jumătate dintre aceste cereri de relocare erau înaintate de minori. În cursul anului 2018, conform statisticilor guvernamentale globale

comunicate către UNHCR, 92.400 de refugiați au fost relocați în 25 de țări cu precădere în Canada, SUA, Australia, Marea Britanie și Franța.

Integrarea refugiaților – un rezultat pozitiv greu de monitorizat.

Integrarea reprezintă un proces gradual complex prin care refugiații obțin dreptul la rezidență permanentă și, în multe cazuri, cetățenie în țara în care au cerut azilul. Procesul integrării implică multe aspecte juridice, sociale și culturale. Naturalizarea – actul juridic și procesul prin care un non cetățean poate primi cetățenia sau naționalitatea unei țări – reprezintă măsura de integrare locală. Cu toate acestea este dificilă distincția dintre refugiații naturalizați și cei care nu sunt considerați oficial refugiați. În 2018 s-au raportat 62.600 de naturalizări – mai puțin decât în 2017, când au fost reportate 73.400 de naturalizări. În Turcia au existat cele mai multe naturalizări, majoritatea ale refugiaților proveniți din Siria. Pe al doilea loc se află Canada. De asemenea, și în Olanda, Guinea-Bissau și Franța numărul de naturalizări a fost semnificativ.

În concluzie, și din acest cel mai recent raport global al UNHCR reiese faptul că tot mai mulți oameni fug din fața conflictelor, a violențelor și a persecuțiilor din țările lor, în căutarea unei vieți sigure, iar această tendință continuă să fie în creștere.

